

AQUIN
NOMEN
AGRIC

Nº *A*
25

W. C. B. 1842

No 2
23-4342

Cot. 44-3 93-4

107-3

2-23-5362

Biblioteca Universitaria	
GRANA	
Sala	A
Estante	7
Tabla	
Número	252

52-5-9

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

LATOR
TURA

C.A. 44-3 93-4

107-3

2-23-5362

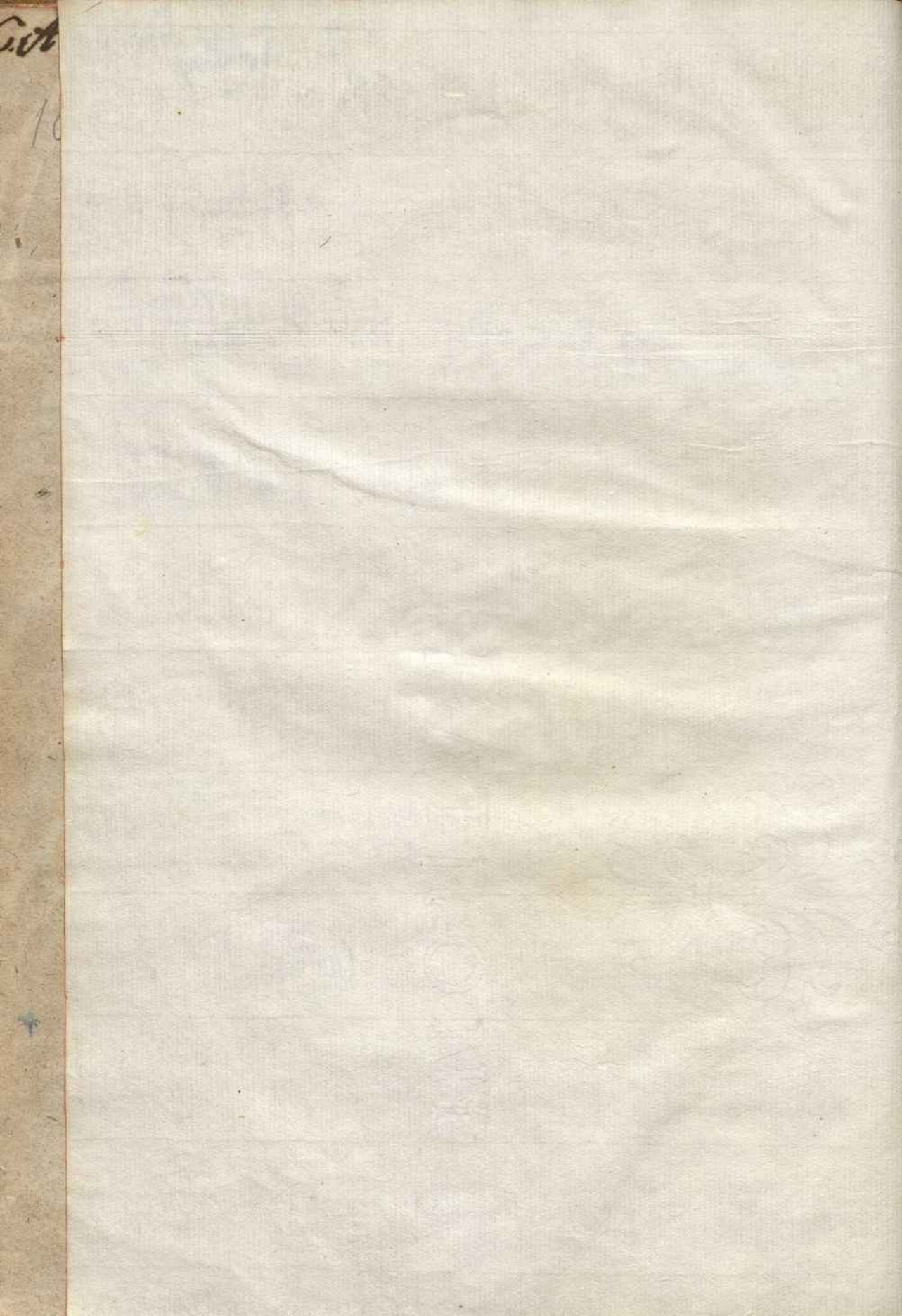
Biblioteca Universitaria	
GRANA	
Sala	A
Estanto	7
Tabla	
Número	252

52-5-9

207

10

NOMENCLATOR
AGRICULTURÆ.

MOMENTICLATOR
AGRICULTURÆ

R/4058

NOMENCLATOR AGRICULTURÆ

AUTHORE

CAROLO DE AQUINO

SOCIETATIS JESU.

ROMÆ, MDCCXXXVI.

Typis Antonii de Rubeis, in via Seminarii Romani.

SUPERIORUM PERMISSU.

1858
NOMENCILATOR

AGRICULTURÆ

AUTHORIS

CAROLO DE AQUINO

SOCIETATIS IESU.

ROMÆ, MDCCLXXVI.

Typis Antonii de Rubis, in via Salaria Romana.

SUPERIORUM PERMISSU.

LECTORI

Benevolo.

Um plerique Scriptores veteres de re Rustica ab herbis, & arboribus singulatim recensendis, earumque natura & proprietatibus perscrutandis calamum abstinerint, obsecundandum iisdem mihi esse constitui, tum studio brevitatis, tum quoniam super iis eruditas doctasque commentationes præmagnis voluminibus effectas dederunt alii. Tametsi enim affinis est ea tractatio agrorum culturæ, intra cancellos tamen rustici fori mihi subsistendum esse proposui. Cæterum in postrema hac, qualif-

liscumque est, studiorum meorum exerci-
tatione, eundem ordinem typumque a me
scias esse servatum, quem in Lexico Mili-
tari, & in Vocabulario Architecturæ sum
persequutus.

FRAN-

FRANCISCUS RETZ

Præpositus Generalis Societatis JESU.

CUm Librum, cui titulus: *Nomenclator Agricul-
turæ auctore P. Carolo de Aquino* nostræ Socie-
tatis Sacerdote, aliquot ejusdem Societatis Theologi
recognoverint, & in lucem edi posse probaverint:
facultatem facimus, ut typis mandetur, si iis, ad
quos pertinet, ita videbitur. Cujus rei gratiâ has
litteras manu nostrâ subscriptas, & sigillo nostro mu-
nitas dedimus. Romæ xiv. Novembris MDCCXXXVI.

Franciscus Retz.

FRANCOISQUS RETZ
Propositor Generalis Societatis Jesu.
IMPRIMATUR,

Si videbitur Rmo Patri Magistro Sacri Palatii Apost.

N. Baccarius Episc. Bojan. Vicesgerens.

UBENTE Reverendissimo Patre Sacri Palatii Apostolici Magistro, legi Librum, cui titulus: *Nomenclator Agriculturae*, Authore Clariss. Viro Carolo de Aquino Societatis Jesu; illumque utpote purioris Latinae linguae, & penitioris Eruditionis cultoribus apprime utilem, typis mandandum censeo; praesertim, cum nihil Fidei Dogmatibus, & morum honestati contrarium contineat. Romae Non. Nov. MDCCXXXVI.

Michael Joseph Morei.

IMPRIMATUR.

Fr. Jo: Benedictus Zuanelli Ord. Praed. Sacri Palatii Apostolici Magister.

A

BIGEUS. *Plin.* & *Abactor, Apul.* & *Abigeator, Pandecta.* Prædo pecuarius. Differt a fure, quoniam hic suem, bovem, pecudem furripit; Abigeus gregem, vel ex grege quam potest partem aufert. Alio discrimine fur clam subtrahit; abigeus utroque modo, occultè & apertè. Hac divisione discrimi-

minatur etiam a latrone, qui apertè solùm prædatur. Neque enim audiendus est Festus, qui latrones a latendo dici existimat; cum sit compertum, latrones dici, quasi laterones; propterea quod antiquitus stipatores essent Præfectorum Militarium, & eorum latera tuerentur. Idem postea eo ministerio in aliorum perniciem & grassationes abuti cœperunt. Quemadmodum nec Hofmanno fidendum est, qui furem a ferendo dictum putat; vel a furvo, idest atro, quoniam nocte & tenebris gaudeat, cum certum sit, permutatione vocalis mediæ, vocem esse Græcanicam.

ABLAQUEO. Est terram fodere circa radices arborum, ut, revolutis glebis, trunco & ramis ad uberiores fructum ferendum humor accrescat. Ternos in orbem pedes, ad hujus culturæ usum, circumfodiendæ sunt arbores. Ejusmodi fossionis genus Columella, & Palladius ablaqueationem vocant, a lacu, sive, ut antiqui scribebant, laqu; qua voce spatia quædam quadratæ, vel rotundæ figuræ significabant. Hinc apud præfatos Scriptores crebra mentio lacuum & lacusculorum, cum indicant quadrata spatia in horreis & granariis, ad excipienda separatim omnis generis legumina. Lacus etiam appellantur interstitia quadrata, quæ seriatim inter medios asseres cernuntur in cubiculorum vel tectorum contabulatione; ex quo contignatio ipsa lacunar & laquear nuncupatur. Proinde lacus apud *Virg. Georg. 1.*

Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,

Non sunt exponendi stagna, vel quæcumque aquarum receptacula; sed spatia, ut dixi, quadrata inter asserculos, quæ in domorum fastigiis prominent ad suggrundas tectorum. Cum enim Virgilius ibi agricolis digerat signa pluviae adventantis, res esset præpostera, hirundines a tectis domorum ad campestria aquosa loca commigrare; cum contra liqueat, easdem ex agris conglobatim ferri ad tecta ædificiorum, ubi circumvolantes proximum habent ab imbre impendente perfugium. Alia notione ablaqueare, arbores Catoni est, amputatis ramis, quasi laqueis, plantam relaxare, ut inducto copiosius aere germina emittat.

ARNODO, as. Purgare arbores nodis. *Colum.*

ACCEPTÆ, arum. Portiones agri, viritim divisi. *Siculus, Flaccus.*

ACÆNA, aliis **AENA**. Baculus longior aratorum, quo boves stimulantur. *Colum.*

ACERVUS. Vocabularium recens excusum hæc habet: *Minutarum propriè rerum congeries est, ut frumenti, leguminum, & salis.* Etiam de lapidibus propriè dicitur: & singularem quidem celebritatem obtinuit acervus lapidum Mercurialis. Mos olim erat prætereuntium viatorum, ut sublatum quisque e via lapidem mitteret in acervum; sive ad purgandam viam, sive in honorem Mercurii, viarum præsidis & custodis. Vide de hoc ritu Phornutum *de Natur. Deor.* & Scholiastes Homeri *in Odyss.* & Nicandri *in Theriacis*. Subit suspicari rudimentum id fuisse Hermarum, nempe statuarum Mercurii, quæ caput solummodo exhibentes, rudi cæteroqui relicto corpore, non solum ante januas domorum, verum etiam in biviiis, triviiis, & quadriviiis erigebantur, cum incisa in frontibus nota, quæ, quò via duceret, edocebat. Planè ut quemadmodum cippi terminales, Deo Termine dicati, desinebant fines agrorum, sic Hermæ indicarent usum viarum. Sed vide de his Salmasium *in Solin.*

ACETARIA. *Plin.* Sumuntur passim pro edulio ex herbis, oleo,
acc-

aceto, & sale, temperato. Sed propriè sunt herbæ edules aceto conditæ. Hortos etiam acetaria appellari colligit ex eodem Plinio Hermolaus Barbarus.

ACETUM. *Cic.* Vinum acre. Præcipui olim erat usus in cibis & pulpamentis condiendis, cum juscula exotica, & embambata gula nondum invenerat. Idem aqua dilutum militum, servorum, & infimæ sortis hominum erat potus; ideoque Christo Domino in extrema illa siti spongiam aceto imbutam oblatam legimus *Matth.* 27. Satis constat vim habere validissimam ad dissolvenda saxa, metalla, atque adeo gemmas, quæ ferro & igne dissolvi non possunt. Alpium saxa silicea aceto diffracta ab Annibale Livius quidem, & Plutarchus tradiderunt; rem tamen incertam esse evincunt Cornelius Nepos, qui in ejus Ducis vita nihil habet de alpiibus aceto putrefactis; item Silius, qui tractum illum describens aceti non meminit; postremò Plinius, qui multa referens experimenta ad vim aceti comprobendam, atque alibi eundem transitum memorans, alpinas cautes aceto maceratas omnino reticet.

ACINUS. Minuta fructuum grana, liquorem continentia, acinos vocamus. Differunt a bacca, quæ durio rem pellem, vel corticem habet, & rarius atque dispersus germinat. Baccas lauri, mirti, & similibus; acinos uvæ, mali punicæ, & hujuscemodi dicimus. Vinum acinaceum Ulpiano est ex acinis divulgis confectum; aliis mistum ex aqua & acinis.

ACNA, aliis **ACNUA,** aliis **AGNA.** Mensura agrorum. *Varro.*

ACROBATICUM. Vitruvio sunt machinæ scansoriæ. Inter alios aliarum artium usus, iis utuntur Villici ad tondenda buxeta, laureta, aliasque altiores arbores in xystris, umbrosæ ornatæque ambulationis ergo.

ACTUS. Non solum apud Agrimensores mensura est centum & viginti pedum, sed ipsum agri spatium totidem pedes complectens, quod uno impetu boves arando conficiunt.

Actus ab agendo dicitur. *Plin.*

ACUS, eris. Neutr. gen. Purgamentum frumenti. Acus fabale,

bale, & simili modo de aliis etiam dicitur leguminibus. Gallinis parturientibus ut substernatur præcipit Varro. Luto & paleis mistum aceratum non solum munitiones tumultuarias erigit; verum etiam eodem parietes struebantur, cum ignota erat ratio arenæ fossilis calcisque miscendæ. Nunc etiam ex eodem acerato maceriæ ad vineas hortosque concludendos conficiuntur. Certè non alias olim fuisse Rusticorum domos Vitruvius, aliique tradiderunt: de iisdem clarè Petronius:

*Et paries circa palea satiatus inani,
Fortuitoque luto clausos munibat agrestes.*

ACUS, us. Ab acu futoria Columella acus appellat paleas frumentarias, in acumen desinentes.

ADAGGERO, & **AGGERO**. Accumulo. Pro congesta ad radices arborum terra familiaria sunt verba apud Scriptores rei Rusticæ: *Terram adaggerato*. Colum.

ADAQUO, as. *Plin.* Aqua deducta, vel inspersa arbores, flores, herbas reficere: irrigare. Vide *Irrigatio*.

ADJUGO. Adjugare vites Columellæ est, eas ad palos defixos disponere ad modum jugi. Est etiam adjudgare, ad jugumnectere, quod aratores faciunt, cum boves aratro, & cum agricolæ plaustris boves jungunt.

ADMINICULO, as. *Colum.* &

ADMINICULOR, aris. *Cic.* Propriè de vitibus, quæ adminiculis, idest palis & pedamentis fulciuntur, translattè de aliis dicitur.

ADMINICULUM. Vide *Adminiculor*.

ADMISSARIUS. *Varro*. Equus procreandæ soboli addictus, ac proinde laborum & vecturæ expers. Dicitur etiam de masculis aliis in armento vel grege, qui foeturæ causa adhibentur.

ADMISSURA. *Colum.* Adjunctio admissarii ad equas, & tempus ipsum foeturæ.

ADMUGIO. Est bovem respondere ad alios boves, vel juvenecas mugientes. *Ovid.*

ADOR. Authore Festo, vel ab edendo dicitur, quod vulgati-

tissi-

tiffimum effet cibi genus, vel ab adurendo, quoniam aduri soleret in sacrificiis. Farris genus inter legumina maxime commendatum. Præcipuum habuit locum in sacrificiis, ex quo mola salsa, & liba adorea apud *Virg. lib. 7.* Frequens idem amplumque donativum, militibus ab Imperatore impertitum; tantique habitum, ut in appellationem laudis bellicæ, gloriæque transferit. Hinc enim Adorea præmium militum post partam victoriam. Clare Plinius: *Gloriam denique ipsam farris honore adream nominarunt.* Eodem frumenti genere victitasse populum Romanum ab Urbe condita annos trecentos, idem Plinius, aliique scriptum reliquerunt.

ADYNAMUM. *Plin.* Vinum factitium, ex aqua & musto albo temperatum; notione Græca debile & imbecillum; quam obrem ægroti eo utebantur, quibus a validiore vino timebatur.

AFFINES. *Fest.* Quorum agri vicini sunt: nam fines de agris propriè dicuntur.

AGASO. Equorum, vel asinorum ductor. *Liv.*

AGENORA. Vide *Murcia.*

AGER. *Cic.* Ab agendo dicitur, vel activo significato, quod ibi, ad vitam sustentandam, plurima fiant opera agrorum; vel passivo, ab ipsa terra, quæ aratro & aliis instrumentis rusticis quotidie vertitur, & fessionem sustinet. Ager planities est campestris, apta ferendis frugibus, oleis præsertim, frumento, vitibus, & similibus. Etiam regiones montanæ, aptæ frugibus procreandis, agri dicuntur. Apud Romanos vetitum olim lege Stolonis, ne quis ultra quingenta jugera agri possideret. Sed postea ampliati a privatis fines agrorum; gravesque ea causa subortæ seditiones, quas agrè composuerunt Leges Agrariæ. Primitiæ omnis generis fructuum Deo offerebantur apud Hæbreos, ut habemus in libris *Numer. & Deuteron.* De ritu lustrandi agri apud Romanos vide infra *Ambarualia.* Vetus est effatum, agrum quàm agricolam imbecilliolem esse oportere. Præstat quippe, & longe majoris compendii est,

est, fundum angustum impigre & solicite, quàm latiore
parum diligenter colere. Istiuc respexit Virgilius *Georg.* 1.

————— *laudato ingentia rura,*

Exiguum colito.

Preces & sacra solemnia instituerunt Ethnici, ut opimæ
segetes, feraces vindemiæ, omnisque generis fructus fe-
liciter & copiose provenirent. Hinc Arvalia, & Semen-
tinæ feriæ apud Romanos. Ovidius *Fast.* 1. Diis agrorum
custodibus sic concinit:

Frugibus immensis avidos satiate colonos,

Ut capiant cultus præmia digna sui.

Ecclesia Catholica quotidie fere Deum Verum Optimum
Maximum, & Cœlites sic apprecatur: *Ut fructus terræ
dare & conservare digneris.* Alia notione ager est terri-
torium, spatium nempe campestre, cum jurisdictione &
certis legibus, quod circa fines cujuslibet Civitatis vel
Provinciæ extenditur. Juxta hanc acceptionem non so-
lum res frugiferas, sed etiam montes incultos, colles,
flumina, lacus, & similia continet. Proinde ea spatia,
Agrum Romanum, Campanum, Tiburtinum, Tuscu-
lanum nuncupamus.

AGNUS. *Plaut.* Foetus ovis, nondum annum egressus. Non
solum adhibitus in nuptiis celebrandis, ut ex Plauto, &
aliis cognoscimus, verum etiam in sacrificiis. Duo in-
dies apud Hæbreos immolabantur, quoniam victima ha-
beatur omnium purissima; ex quo agnum appellationem
trahere ex Græco, traditum est. Aboliturum fuit apud eos-
dem Hæbreos cum aliis hoc sacrificii genus, cateroqui
immolationi omnium aptissimum, postquam Agnus Di-
vinus, Christus Dominus, cujus ille figura erat & ad-
umbratio, victimam se pro nobis Patri obtulit, ut habe-
mus apud *Daniel.* c. 9. *Deficiet hostia, & sacrificium.*
Agnos Dei appellamus numismata cerea Pontificia, quæ,
Agni cœlestis imagine impressa, meritò studiosè quæsitæ,
piè asservantur, ut nos ad recordationem mortis Christi
Domini, victimæ salutaris extimulent.

AGOLUM. Baculus pastoralis, quo oves aguntur. Ab agendo. *Fest.*

AGRESTIS. *Substant.* Agricola. *Virg. l. 1.*

———— *collectos armat agrestes.*

AGRICOLA. *Cic.* Cultor agri, Ut evincas agrorum culturam artem esse omnium antiquissimam, & præcipuæ nobilitatis, necesse non habes advocare fastos Romanos, apud quos exploratum est, numquam majori gloria eam gentem domi forisque floruisse, quàm cum Consules accirentur ab aratro; & illa, ut cum Horatio loquar, rusticorum mascula militum proles latè per orbem terrarum arma & triumphales aquilas circumferret. Ut enim reticeam exercitationem præstantissimam cum rerum exordio prognatam, neminem præterit Hæbreos maxime illustri loco natos eadem naviter operam collocasse. Sed neque aliarum Nationum familiæ clariores aliter, quàm excolendis agris, dignitatis suæ fundamenta jacere persuasum sibi esse voluerunt. Postremò etiam cum pessum antiquos mores avaritia, superbia, & ambitio dedere, adhuc agrorum cultura apud saniores quosque decus suum, & primum inter artes locum tuetur & sustinet. Minimè proinde vero abluit Cicero cum scripsit *de Offic. 1. Nihil agricultura melius, nihil homine libero dignius.* Omnia complectar agriculturæ commoda & laudes, si dixerò, nihil esse in universa rerum natura, ubi clarius eniteat singularis quædam cum summa utilitate jucunditas. Quid enim ad spem votumque dulcius contingere cuiquam possit, quam ex agrorum proventu uberi ampliari fortunas suas? Quid gratum acceptumque magis, quàm ex arbore, quam studiose diuque excoluisti, fructus percipere; largaque messum & vindemiæ copia solari sudores annuos, & labores impensos? Ad hæc ipsa rerum varietas, prata, vineta, segetes, horti, fontes irrigui, quantam versicolori camporum amictu pariunt voluptatem! Id scilicet causæ fuit, quamobrem viri, belli pacisque artibus nobilissimi, ad consitos eximia amoenitate fundos villasque sæpe confugerent;

rent; forique litigia, Curia tædia, & curas urbanas, in ipso relinquerent agrorum vestibulo. Supervacaneæ autem est operæ Lucullos, Scipiones, innumerofque Duces alios recensere, qui sudoris bellici terminum in agresti otio & quiete sibi constituerunt. Ipsi porro sapientiæ, doctrinæque laude spectabiles viri, laboris litterarii delinimentum vel ruris deliciis quæsi verunt; vel ipso villarum secessu, quodam veluti temperamento, ad navandam litteris operam usi sunt. Nemoroso umbrosoque in loco Platonem & Aristotelem, hunc quidem Lycæum, illum vero Academiam constituisse, discimus ex Plutarcho. Cicero autem non solum apud Puteolos villam, sed Tusculi etiam secessum habuit amœnissimum, quo disputationibus etiam ibidem habitis titulum fecit. Appositè proinde scitèque Virgilius, ubi viris cum summa laude e vita decedentibus, perpetuæ jucunditatis sedes adscribit, non auro & metallis fulgentes domos, non theatra, templa, basilicas, sed agrorum viridantium, silvarumque stationem commemorat:

Devenere locos lætos, & amœna vireta

Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

Quid plura? a Divino rerum Arbitro Parens humani generis voluptuoso felicique procreatis arboribus herbisque loco positus: Genes. 2. *Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in Paradiso voluptatis.* Jussus idem regionem illam beatissimam colere: addidit nempe, *ut operaretur, & custodiret illum.* Atque utinam non ille præceptum Domini violasset; neque enim laboriosam duramque, sed citra sudorem, ærumnas, & curas, agrorum culturam haberemus. Non omittam ad ultimum observare, tam civicos, quam bellicos Magistratus, apud Romanos, imperii & potestatis insignia a re agraria mutatos. Signiferi manipulos, idest fœni fasciculos hastæ appensos in militari progressu & prælio extollebant. Fasces vero; idest virgæ alligatæ cum inserta securi, præcipuum erant insigne Consulium, sive ad capeffenda bella progredien-

derentur, sive in pacis otio imperium in Urbe exercerent. Vide *Colonus* & *Rusticus*.

AGRIMENSOR. Qui metitur agros, & fines definit. Vide *Groma*.

AGRIPETÆ. Postulatores in divisione agrorum. *Cjc.*

ALA, Æ. In herbis dicitur cavitas inter caulem & ramulos, unde novus egreditur foetus. *Plin.*

ALICA. Vide *Zea*.

ALLIUM. Neque a gravi halitu, neque ab olendo dicitur, ut quidam scripserunt, sed a voce Græcanica, a Latinis parum detorta, quæ allii caput significat, ut optimè observat Martinius. Procul dubio non sapidus modo bulbis, & condituris idoneus, sed etiam, si Deo placet, medicamentarius est. Contra incantationem præcipuam vim habere meminit Persius. Usitatum etiam agrestium cibus, cujus beneficio ab aeris crassitudine, & noxio humore se vindicant. Cum enim sit magnopere acerbis & mordax, spiritus alit, & vires addit. Hinc gallis gallinaceis pugnaturis allium Athenienses edendum præbebant, ut acrius ad concertandum incitarentur. Inter Deos Ægyptiorum cum cæpa & porro adnumeratum fuisse traditur. Horatius jocosæ exercitationis, & ingenii, ut opinor, periclitandi gratia, in allium Oden conscripsit. Sed eundem, saltem clam alios, allia esitasse ariolari licet; atque adeo conjicere ex ipsius poesi, acri, per Musas, & alliata. *Allium in retibus*: Adagium est, non de sordido comœatu Atticorum navigantium, ut interpretantur, qui Calepini vocabularium auxerunt: sed de proximè ineunda navigatione. Tunc etenim vim alliorum, adversus iniquiorem aerem, & salsos maris vapores, includebant retibus, ne aliter conclusa computrescerent, & in naves conjiciebant. *Mallem allium oboluisse*: præclara fuit responsio Vespasiani Cæsaris apud Svetonium ad comatulam & odoribus perfusam Adolescentem, qui Præfecturam petebat. Quod effatum ita reddidit Poeta Italus.

*O quanti al crivellar cadrian dal vaglio ,
Se fosse vivo il Capitan che disse ,
Meglio faria che tu sapeffi d'aglio .*

ALLIGATOR . *Colum.* Qui vitem rectam producit in jugum ,
quod alligatura dicitur .

ALMITAS , &

ALMITIES . Terræ fertilitas . Ab alendo . *Fest.*

ALVEATI SULCI . Apud Catonem sunt excavati ad modum alvei , ut aqua defluat .

ALVEUS . *Cato.* Vas aptum ad ferendas radices arborum , cum ipsa terra .

AMBARVALIA . *Vopiscus.* Sacrificia , quibus agri apud Romanos lustrabantur . Annua erant , authore Servio , & circa fruges ducta porca foecunda & prægnante celebrabantur . Ambarvalia ab arvis ambiendis nuncupata . Iisdem præerant Sacerdotes duodecim a Romulo instituti , dictique Fratres Arvales . De hoc sacrificio Virgilius *Eclog.* 3 .

Terque novas circum felix eas hostia fruges .

Item Tibullus *l.* 2 . 1 .

*Quisquis adest faveat : fruges lustramus , & agros ;
Ritus ut a prisco traditus extat avo .*

Apud præfatum Vopiscum Ambarvalia , & Amburbium simul referuntur . Distinguenda tamen ea sunt festa . Nam sicut ambarvale ab arvis lustrandis , sic amburbium ab Urbe lustrata , ambiente circumductaque victima dicitur . Vidè Salmasium in *Aurelian. Vopisc.*

AMBIDENTES OVES . Quæ in utraque mandibula dentes habent . *Fest.*

AMPHORA . *Cic.* Vas futile , utrinque ansatum . Continet congios octo , sextarios octo & quadraginta . Idem antiquitus quadrantum appellatum . Mensura erat liquidorum . De vino plerumque usurpatur : apud Horatium mel etiam condit . Vino plenas præmium fuisse in certaminibus , & extintorum etiam cineres asservasse affirmat Salmasius in *Solin.* Jacobus Gifelius in *not. ad Gell. l.* 18 .

c. i. relatus ab Hofmanno ita scribit: *ex lapide scisto amphora Romana asservatur in Museo Kirkeriano Romæ.* Ante annos facile sexaginta studebam Romæ in Collegio Romano, quod mihi perpetuum fere fuit in omni vita domicilium; nec tamen unquam mihi contigit de hac amphora rescire quidpiam.

AMPULLA. Vas vitreum, turgidum, & ventrosum, liquorum conditorium. Oleum præcipuè in balneis olim servabat. Sed illustri ubique fama pervagatur ampulla Remensis in Regno Gallia, cujus oleo inaugurati Reges unguuntur. Columbam candidam è Coelo demissam, rostro eam ampullam attulisse in Clodovei Regis baptismo Hincmarus, aliique Scriptores testantur. Translatè ampullas vocat Horatius verba turgentia, quæ soni quidem plurimum, vim vero modicam, vel nullam habent.

Projicit ampullas, & sexquipedalia verba.

AMPUTATIO. Cic. Vide Putatio.

AMSEGETES. Apud Festum sunt, quorum agrî viam tangunt.

AMURCA. Sedimentum est, sæx, & sanies oleæ amara. Augeri seminum foetus, si amurca prius imbuantur, docet Virgilius:

*Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior ut foetus filiquis fallacibus esset.*

Ejusdem conspersione, ut Plinius monet, subiguntur aræ frumentariæ, ne rimis fatiscant, & a formicis trituræ tempore infestentur. Illinuntur etiam amurcæ sordibus dolia olearia, ne oleum exsugant. Pavimenta, etiam horreorum eadem superfusa vindicabant adversus tineas, teredines, curguliones, noxiasque alias bestiolas.

ANCHARIUS. Alinum ex Græco significat. Hinc obscurum Martialis locum ad Theodorum Judæum explicare licet.

Ecce negas, jurasque mihi per templa Tonantis.

Non credo: jura, Verpe, per ancharium,

hoc est per alinum, quem ab Hebræis adorari Ethnici

opinabantur . Nam qui Anchialum pro Anchario legunt, & ad Sardanapalum sententiam referunt, mirè se, & Martialis sententiam torquent .

ANERARIUM . Ubi anseres detinentur . *Colum.*

ANTURBANA PRÆDIA . Quæ Urbi adjacent . *Fest.*

ANTES . Primi ordines vinearum, vel maceriæ, quibus vinea clauditur . *Virg.*

Jam canit extremos effætus vinitor antes .

ANTLIA . Organum ad aquam hauriendam . Reos olim ad sentinam, vel ad aliam quomodolibet aquam exhauriendam damnatos habemus ex Svetonio in *Tiber.*

ANTRÆ . Arborum intervalla . *Plin.*

APER . Porcus silvestris, de quo Juvenalis :

Animal propter convivium natum .

Fuit olim magnopere quæsitus inter mensarum delicias . Martialis laudat inprimis apri glandulas & lumbos :

Ter postcis apri glandulas, quater lumbum .

Ex solo apro mensam regiam adornavit coquus Alexandri Magni, multa ex eodem commentus eduliorum genera .

Aprugnæ porro carnis farcturas varias enumerat Varro .

Quærant quibus doctior gula imperat . Arridet mihi Areostus Satyr.

In casa mia mi fa meglio una rapa,

Cb'io cuoco, e cotta su un stecco l'inforco,

E mondo e spargo poi d'aceto e sapa,

Cb'in casa d'altri o tordo, o starna, o porco

Cignale .

APICÆ OVES . Apud Plinium sunt parum lanosæ, & ventre nudo .

APOLLO . Latonæ & Jovis filius . A Pane pastorum Deo didicit vaticinandi artem . Ob inopiam miserrimè victitans operam suam locavit Admeto Regi Thessaliæ, cujus boves pavit, ut inter alios refert Horatius . De eodem Poeta Italus :

Alla cortina ricorreat le genti,

Ma l'Oracolo suo pascea gl'armenti .

Ipse etiam pastorum & rusticorum Deus habitus. *Virg. Eclog. 5.*

Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.

Idem *Georg. 3.*

*Te quoque magna Pales, & te memorande canemus,
Pastor ab Amphryso.*

APPLUDA, Æ. *Plin.* Purgamentum frumenti, milii, panicæ, & similium.

AQUA. Vide *Cisterna*.

AQUÆLICUM. Instrumentum ad eliciendam aquam pluviam. *Fest.*

AQUALICULUS. Vas, ubi immundæ bestiæ, porci præcipuè sorbent. *Fest.*

AQUARIUM. Fons, vel piscina, quò animalia potum aguntur. *Cato.*

AQUATICI FRUCTUS, qui aqua crescunt, vel gaudent. *Plin.*

AQUILEGIUM. Collectio aquæ pluviae. *Plaut.*

AQUO, as, & AQUOR, aris. Non solum castrense est verbum, sed commune aliis ministeriis urbanis & rusticis. Est autem haurire aquam, vel haustam deferre ad usus varios. *Curt.*

ARANEUM. Vitium in olivis & vitibus, cum fructus telis araneorum involvuntur, & pereunt. *Plin.*

ARATIO. Non solum arandi actum, sed agrum ipsum sæpe significat; quod est commune non unis nominibus desinentibus in *io*, ut optimè observat Valla. Ad hunc modum ambulatio non solum actum ambulandi, sed ipsum indicat ambulandi locum, puta xystum vel porticum. *Plin. Nascitur in arationibus*: idest in agro arato. Vide *Aratrum*.

ARATOR. Vide *Aratio* & *Aratrum*.

ARATRO, as, & contractè Arctro, as. Iterum proscindere aratro segetes natas, majoris ubertatis gratia. *Plin.*

ARATRUM. Instrumentum rusticum notum, quod omnium est validissimum ad terram vertendam. Describitur nitidè per partes a *Virgilio* in *Georg.* Aratri partes sunt, vomer,

mer, idest ferramentum cuspidatum, cujus impressione terra finditur, & aperitur in sulcos; buris, idest curvamen illud, cui vomer inseritur; & stiva, quam arator manu apprehendit. Si in urbem aratrum & aratio in poenam inducebatur, civitatis jura amittebat. Ita *Moest. l. 21.* & Horatius:

— — — *iræ altis urbibus ultimæ*

Stetere causæ, cur perirent

Funditus; imprimeretque muris

Hostile aratrum exercitus insolens.

Quemadmodum vero in evertendis urbibus, sic etiam in iisdem condendis, & præcipue in deductione coloniarum, aratrum adhibebatur. Tunc enim Triumviri, a Senatu ad id creati, cincti ritu Gabino, idest togæ parte velato capite, bovem & vaccam jungebant; arreptaque aratri incurva stiva, sulco circumducto, muros definiebant. Sed redeamus in circum rei rusticæ. Terna quotannis aratione terra subigebatur apud Romanos. Primum vere: *Virg. Georg. l. 1.*

Vere novo, gelidus canis cum montibus humor

Liquitur, & zephyro putris se gleba resolvit,

Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro

Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.

Huic arationi præerat Vervactor inter Divos agricolas primo proinde loco habitus. Vervactor autem dictus a vervacto, quod est terra primum arata, idest vere acta. Secundæ proscissioni, quam redarationem & iterationem vocabant, præerat Deus alter Redarator appellatus. Arationem tertiam dicebant *Lirare*. Eidem præses erat Deus Imporcitor, sic notatus a porca, nempe lira, idest terra inter duos sulcos elata. Virgilius quartæ arationis meminit:

Illæ seges demum votis respondet avari

Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit.

Cæterum aratio, ut impendio laboriosum est opus, sic ubertati agrorum curandæ apprime proficuum. Tria, aje-
bat

bat Cato, observanda diligenter esse: primum agrum colere, iterum arare, tertium stercoreare. Aratri inventum varii variè destinant. Cereri, Triptolemo, Minervæ, Osiridi adscribitur. Verum Moyses illis antiquior non ita pauca huc habet spectantia; ut cum *Deuteron.* 22. 10. vetitum refert aratro asinum & bovem jungere. Sed etiam altius repetenda est aratri origo, aut saltem ejusdem rudimentum. Certè cum summus Orbis Conditor rerum creatarum principatum primis Parentibus impertivit, consecræ fuit, Cainum, agricolam omnium antiquissimum, ad terræ usus boves junxisse, juxta illud *Psal.* 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves & boves universas.* In illustrem parœmiam abiit effatum Plinii: *Arator, nisi incurvus, prævaricatur.* Docemur, vix quidquam lucro vel laude dignum consequi eos posse, qui opus & laborem refugiunt. *Arare litus:* aliud est adagium in eos, qui inani opera laborem impendunt. Nos tria ejusdem notionis proverbia sic uno olim versu junximus *Satyr.* 10.

Litus aras, mulges hircos, & perfodis Isthmum.

ARBOR. *Cic.* Planta major, ramis ad instar brachiorum extensis affurgens. Appositè scripsit Plinius: *Summum homini bonum datum, arbores.* Ab arvis dicitur, quoniam iis inhaeret fixis radicibus. Quæ pars terra tegitur, radix appellatur: ex radice truncus, seu codex; ex ramis furculi; ex furculis frondes, & flores, ac subinde fructus, vel baccae exeunt. Glandiferis olim satis beatè victitatum, si Mythologis credimus. Ejus generis hodie cædis utimur. Grandescunt aliæ mirum in modum, ut pinus, abies &c. Gaudent aliæ fluviorum, quos inumbrant, allapsu, ut populi & salices. Sunt quæ noxias umbras projiciunt, veluti taxi & nuces, quæ idcirco ad agrorum vel vinearum crepidines, secus viam feruntur. Quædam radicibus latæ porrectis nocent, ut morus, quæ ab hortis & vineis procul est abigenda, ne debitum vitibus humorem absorbeat. Quemadmodum
aliæ

aliæ alios progignunt fructus, sic aliæ aliis locis aptantur, juxta illud Virgilii,

— — — — — *non omnis fert omnia tellus.*

Quæ baccas, & duriores pariunt fructus, annosæ magis sunt; quæ molliores procreant, ætatem non ferunt. Deos, Deasque arborum præsidēs Ethnicī coluere. Frugiferarum Pomonæ & Floræ patrociniū fuit. Silvestribus Fauni, Panes, Satyri, Silvani adscripti. Napææ, Dryades Hamadryades Nymphæ custodes additæ, quas arbores ipsas inhabitasse creditum. Quinimo ipsæ arbores migrarunt in Numina, a Cananæis ad gentes alias manante cultu. Hinc Hæbræis vetitum juxta Altare arbores ferere. *Deuteron. 16. Non plantabis lucum & omnem arborem juxta Altare Domini Dei tui.* Statuebant arbores fines agrorum; sed plerumque inculti desertique erant stipites, Finales & Terminales dicti; supplebantque Terminos ipsos, Hermas, & ejusmodi terminales cippos: *Tibull. l. 1. Eleg. 1.*

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris.

Seu vetus in trivio florida ferta lapis.

Quod insuper discimus ex Sacris Paginis Psal. 104. *Et contrivit lignum finium eorum*, ex memorato Tibulli loco adverte impensum iis cultum appositis coronis floreis. Eisdem arbores incisus notis fines demonstrare consueviffe, Sículus Flaccus, aliique memorant. Verùm Pastores amasii præcipuum in modum & frequentius notabant arbores amatoriis incisus versibus, ut iisdem perlectis, eo magis Nymphæ ad eorum amorem incenderentur. *Ovid. Epist. Æn.*

Populus est, memini, fluviali confita ripa,

Est in qua nostri littera scripta memor.

Popule, vive, precor, quæ confita margine ripæ,

Hoc in rugoso cortice carmen habes.

Audi Pastorem apud Sanazzar. *Eclog.*

Scrissi i miei versi su le poma Puniche,

E tosto diventar sorbe e corbezzoli;

Sì son le forti mie mostrose ed uniche .

Ejusdem generis notæ in insanum furorem dederunt Orlandum : Areolt. Cant. 23.

Volgendosi ivi intorno vide scritti

Molti arboscelli in su l'ombrosa riva ;

Tosto che fermi v'ebbe gl'occhi e fitti ,

Conobbe esser di man della sua Diva .

Constat etiam poenæ genus arbores extitisse . Ramalibus violenter inflexis , & mox dissilientibus , discerpta alligata corpora , non unis traditur fastis . Hoc suplicio Bessus Darii interfector , Alexandri Magni jussu , vivere desit . Scio tamen ejus mortem a Diodoro Siculo , & Curtio aliter enarrari . Extra controversiam est , Romanos , præsertim in Castris , suspendio in reos frequenter usos . Hinc formula illa feralis horrendique Carminis , a Livio sæpius iterata :

I, Lictor , manus alligato , caput

Obnubito , arbori infelici suspendito .

Quod si notam infamiæ aliquam ejus atrocitate poenæ arbores contraxere , Christi Domini Reparatoris nostri morte , non solum deterfa & abolita illa est , sed in amplissimum gloriæ cumulum versa . Quamobrem de triumphali Crucis arbore meritò Ecclesia Catholica triumphans ipsa concinit :

Crux fidelis , inter omnes

Arbor una nobilis :

Silva talem nulla profert

Fronde , flore , germine .

Arboribus debere nos præcipua vitæ præsidia , nemo inficias iverit . Ut enim præteream excussas quercus glandesque lauta alimenta felicissimis illis primisque mortaliū ministrasse , ex arborum solum fructibus vitam sustentare prolixam populorum seriem Strabo , Herodotus , Plinius , alique tradiderunt . Ad eundem modum habitacula solæ olim præstiterunt arbores . Neque enim aliter , quàm contextis arborum truncis , ramalibus , & viminibus , se ab æstu , imbris , & rigore hiemis tueban-

tur. Quamobrem, cum soli errarent per nemora, & truncis arboreis tegerentur, ut procreati ex arboribus dicerentur, meruere: *Virgil.*

Gensque virum, truncis, & duro robore nata.

Ipsis demum indumentis plantarum beneficio utimur. Non advoco rudis antiquitatis inculta tempora, cum arborum corticibus foliisque corpora tegebantur. Notum est silvas lanificio nobilitari; illustresque populos frondium canitiem depectere ad usus sericos. *Virg.*

*Quid nemora Æthiopum molli canentia lana,
Tenuiaque ut foliis depectant vellera Seres?*

Vetus est, & omnium ore tritum adagium: *Ad arborem dejectam omnes accurrunt, ut ligna colligant.* De iis effertur, qui proficiunt impune aliorum damnis & infortuniis.

ARBORARIUS, a, um. *Plin.* Quod pertinet ad arbores, ut aves arborariae, quæ nidificant in arboribus; fungi arborarii, qui in arboribus nascuntur.

ARBUSTUM. *Colum.* Locus arboribus confitus, præcipuè populis & ulmis, quæ omnium aptissimæ sunt ad vites maritandas; aditumque iisdem præbendum, ut in sublime se efferant; sunt enim suapte natura ad saliendum mirificè comparatæ, ut sæpe domorum tecta conscendant. Hinc vites arbustivæ apud Scriptores rei rusticæ, quæ jugantur arboribus. Sunt qui arbustum dicunt etiam arborretum; verum id parum Latinè dictum monet *Quadrigrarius* apud *Gell. l. 17. 2.*

ARCIFINIUS AGER, idem aliis Arcifinalis. Ab arcendis hostibus dicitur a *Varrone*. Explicatur variè. Ajunt alii, agrum vocari arcifinium, qui certis lineis non continetur; sed ejus fines arcentur interventu silvarum, montium, vel fluviorum. *Siculus Flaccus* scribit, agros ab hostibus occupatos arcifinales appellari, quoniam inductis legibus & jurisdictione post eorum divisionem, & exortis postea litibus, propinquos arcebant. Idem *Siculus* eos agros occupatorios nuncupat, propterea quòd ab hostibus

stibus occupati in eorum jura transeunt. In his agris nullum erat jus subsecivum. Dicuntur autem in agris subseciva, particulae, quae in divisione, veluti reliquiae, supersunt. Vel potius agri, qui in divisione non efficiunt centuriam, idest spatium jugerum ducentorum. Apud alios Agrimensores veteres subsecivi sunt steriles, vel palustres, atque eam ob causam rejecti.

ARREA. *Colum.* Quasi arida dicitur, quoniam ab ardore Solis arescit; est enim spatium subdiale, adificiis vacuum. Apud Nos duo significat; planum in agris subactum, satis & stipitibus nudum, quod cylindro probe exaquantum, in medio agrorum ad frumenti trituram relinquitur. Iterum areae, & areolae in hortis vocantur spatia & divisurae, comparatae ad herbarum, olerum, & florum semina excipienda.

AREATOR. *Colum.* Qui aream purgat.

AREPENNIS. *Colum.* Mensura agrorum dimidii jugeri.

ARIENS. Mas ovium, integer, creandae soboli asservatus. Arietem in fines hosticos immittebat Feclialis olim, bellum indicturus apud Romanos. Inde emanavit vetus sermo: *Arietem emittit.* Usurpatur in rixam verbis asperis inchoantes. Coeleste signum, quoniam aliorum est ductor, ut aries ovium, aries appellatur. Mythologi fabulantur eum fuisse arietem, quo, aureo vellere insigni Phryxus Hellepontum transmisit. *Manilius l. 4.*

Cum vitreum findens aurato vellere pontum,

Orbatumque sua Phryxum post fata sorore

Phasidos ad fluctus & Colchica regna revexit.

Qui historias ab involucris fabularum eximunt in diversa trahunt aurei velleris arietem illum. Commentos id aliqui affirmant, quoniam Phryxus Hellepontum trajece- rit navi, cujus tessera & patesimon aries erat in prora depictus. Alii coloris purpurei lanam auream interpretantur. Nonnulli eo ariete librum indicari contendunt, qui Chrysopejae, idest auri conficiendi rationem doceret; ejusque in Colchide asservati amore incensum Jasonem

expeditionem illam nauticam, cum aliis argonautis suscepisse. Postremo sunt qui scripserunt, Jasonem ad Colchos navigasse, ut potiretur thesauris, quos Phryxus, Athamantem & novercam fugiens, illuc secum asportavit. Jovem in arietem fuisse conversum Fabulatores memorant, & nummi plures testantur. Confectum id, ut ejus potentia designaretur inflexis tortisque arietis cornibus. *Manilius.*

————— *ariesque in cornua tortus.*

Cornibus autem potentiam demonstrari, Sacrae etiam Litterae saepius addocent.

ARINCA. *Plin.* Frumenti genus. Idem ac filigo.

ARISTA. *Cic.* Pars extrema spicarum, aspera aculeis, quibus frumentum tuetur a morsu minorum avium. Ab ariditate dicitur, quoniam facile arescit.

ARMENTUM. *Virg.* Dicitur a Columella quasi aramentum, quia boves arationi adhibentur: *Fumenta & armenta nomen a re traxisse, quod nostrum laborem vel onera subvestando, vel arando juvarent.* Mihi venit in mentem suspicari, dici potius ab armis, idest humeris, quos praevideos habent, aptosque labori ferendo. Sicut grex de ovibus dicitur, sic armentum de animalibus molis grandioris, ac praesertim de bobus & equis. Animadversum est animalia, quae ferocia praestant, sola excurrere & divagari, imbecilla turmatim, quasi numero audaciam supleant. Observare idem licet in avibus: aquilae & vultures vix umquam associatae volitant; Columbae & minores aliae conglobatae aerem permeant.

ARMILLE, aliis **ARMILLUM.** *Varro.* Vas vinarium, ab armo, idest humero, quo gestabatur. *Redit ad armille:* Adagium in bibaces, qui ad vini odorem accurrunt.

ARVALS FRATRES. Vide *Ambarvalia.*

ARUNCUS. *Plin.* Villus dependens a mento caprarum.

ARUNDO. Frutex aquarius, dictus ab arendo, quod facile arescat. Ex eodem fit muscum agreste instrumentum, quod fistula appellatur. *Virg. Eclog. 6.*

Silvestrem tenui meditabor arundine Musam.

Vide *Fistula*.

ARUNDINETUM. *Plin.* Locus arundinibus constitus, præcipuè ad usus vitium. Gaudent aquosis locis, propter ariditatem, cui facile sunt obnoxia.

ARUNDULATIO. *Varro*. Connexio, & jugatio arundinum ad usus varios.

ASCOLIA, orum. Festum rusticorum apud Athenienses. Fiebat pelle detracta a Capro, super qua in utrem conflata uno pede saltabant. *Virg. Georg. 2.*

———— *unctos saliere per utres.*

Festum erat Baccho dicatum; ideo caprina pelle celebrabatur: est enim caper vitibus vehementer infestus.

ASILUS. Vide *Tabanus*.

ASINUS. Non dicitur ab assidendo, ut habet Festus; sed est omnino vox Græca, Latinis *sine noxa*, ut optimè notavit Heinsius *Encom. Asin.* stupidum inprimis, iners, ignavumque animal; ut merito Horus hominis effigiem cum asinino capite ignavia typum protulerit. Cæterùm vectandis oneribus & labori unicè natum; ideoque rusticorum auxiliator, vitæque & domicilii socius & contubernalis. Sed & aratores asinos legimus apud Varronem, Columellam, & Plinium. Adjice versus Antholog. l. 1.

Cur, ubi flaventes dives terit area culmos,

Additur alipedi tardus asellus equo?

Ubi vides etiam ad trituram adhibitos. Deorum cultu apud regiones aliquas decoratos a pluribus est literis consignatum. Sed & Romanis eam insaniam exprobrat Minutius Felix *in Octav.* Licèt autem plerumque sarcinarii & sagmarii oneribus deservirent, atque humili fere solum loco nato, sessores habuerint, constat tamen primaria nobilitatis viros asinis vectos. Frequens ea vectura apud Arabes, qui eosdem stragulis elegantibus sternunt, & more gradario condoceratos incedere, equorum incessu potiores habent. Notum est præterea nobilissimos quosque apud Hebræos, Abraham, Moysen, Profetas alios

alios asinis devectos . Sed veteribus Patriarchis longè clariùs eisdem nobilitavit Christus Dominus in triumphali suo in Urbem Jerosolymam ingressu Matth. 21. *Et adduxerunt asinum & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & cum desuper sedere fecerunt.* Plurimis adagiis locum asinus fecit . Pauca seligo . *Ab asino lanam* : jactatur in eos, qui stulti quærunt, quæ nusquam inveniuntur . *Asinus ad lyram* : in imperitos, & bonas artes fastidientes . *Ab asinis ad equos* : cum a re humili ad nobilissima quæque gradum facimus . *Asinus compluit* . In eos qui objurgationibus nihil commoventur; a cutis asininae duritie, quam pluvia non offendit . Bellatores demum fuisse asinos, & strenuam sessoribus in prælio ministrasse operam, plurimis veterum documentis est proditum . De his vide multa apud nos in Lexic. Milit. *Asinus* . Addo, quod est fabulis proditum, cum Gigantes bello Jovem Deosque lacefferent, Sileni asinum rudere cepisse; quo clamore audito eosdem perterrefactos, in fugam fuisse conversos; asinum vero, tot tantique nominis bellatorum domitorem, inter sidera fuisse relatam .

ASSERO, is . Sero . *Plautus, Cato* : hanc acceptionem hujus verbi non adverterunt Lexicarii etiam nuperi .

ASTAPHIS, idis . *Plin.* Uva passa .

ATTEGIÆ . Mapalia, tuguria . *Juven.*

Dirue Maurorum attegias .

AVENA . Tritici abortus; cæteroqui foliis & culmo herba eidem similis, in ejusdem culmi summitate semen expromens . Equorum est vulgare pabulum . Advertit Salmasius Plinii lapsum, qui nudam esse avenam scripsit l. 18. c. 4. *Tunicæ frumento plures . Hordeum maxime nudum, & arinca, sed præcipuè avena.* Tunica certe grano adstricta avena non caret . Sumitur a Poetis avena pro fistula, musico pastorum instrumento . *Virg. Eclog. 1.*

Silvestrem tenui musam meditaris avena .

Item pro vacuis segetum culmis . Idem ibidem :

————— *Beviles de cinantur avena .*

Avenam Calepinus dici putat, quoniam ad frugem non veniat, ut sit vox hybrida, ex verbo Latino *Venio*, & initiali Græcorum malignante littera coalescens. Martinius appellari existimat, quoniam ea pecudes, ac præfertim equi vesci aveant. Est omnino amplius investigandum in hoc Etymo.

AVIARIUM. Pars villæ conclusa & adaperata, ubi aves & alitilia omnis generis asservantur. Sine admiratione legi non potest, quod de eorum amplitudine apud Romanos Varro scriptum reliquit. Vix credibile est quod memorat de Aufidio Lurcone, cujus aviarium bis tantum annui proventus reddiderit, quantum ducentorum jugerum fundus. Primus Romanis aviaria monstravit M. Lælius Strabo, de quo Plinius: *Ex eo cepimus carcere animalia coercere, quibus natura Cælum assignaverat.*

AVULSIO. Duplex est genus arborariæ sationis. Sunt arbores, quæ circa radices minimè sobolescent; sed crescunt solitariae, ut cupressus, palma, pinus, abies. Alii contra enascuntur circa radices, & succrescunt ejusdem generis malleoli, coliculi, & paxilli; sunt enim prolifica, & prolixis radicibus extentæ. *Virg.*

Pullulat ab radice aliis densissima silva;

Ut cerasis, ulmisque; etiam Parnassia lauras

Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.

His præjectis, satio per avulsionem est, vel cum præciditur pars radice ex arbore prolifica, vel cum evellitur paxillus, vel malleolus cum radice, juxta truncum arboris prolificæ subortus, ad novam germinationem in arborem. *Virg.*

Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum

Deposuit sulcis.

Commemorati coliculi, vel malleoli, fruticantes circa radices arborum, dicuntur stolones, vel notione Græca, quoniam emittuntur; vel a Stolone viri nomine, ut refert Varro. Quoniam vera ea fruticatio paxillorum inutilis est, nisi convellantur, idcirco nomen stolonis

pro

pro stolido accipi solet. Addo, stolones ipsos facile a stoliditate dictos, quoniam inutiles sunt, nisi præcidantur, ut est explicatum.

B

ACCA. Propriè dicitur de fructibus lauri, mirti, oleæ, & similium: generatim de iis, quæ poma minora sunt, & intus lignum, extra corticem habent. Discrimen inter baccas & acinos notavi in *Tit. Acinus*. Baccas translâtè appellamus margaritas: *Ovid.*

Aure leves baccæ, redimicula pectore pendent.

Monilia quoque baccata passim efferimus. Hinc etiam apud Petronium tribacca tres sunt uniones auro inserti: sed is Petronii locus ab aliis aliter legitur.

BACCHUS. De Bacco, ut de aliorum Deorum genealogia, Mythologi diversis pugnant sententiis. Jovis & Semeles filium plerique Bacchum affirmant. Agri colendi rationem primum omnium Ægyptios docuisse, testatur Dionysius. Neque enim vitem solum & vinum, cujus causa lætitiæ inventor & largitor est habitus, sed alia inventa, ad terræ culturam pertinentia, ad eundem referunt. Ea omnia nitidè complexus est Tibullus sub appellatione Osiridis, quo etiam nomine Bacchus est nuncupatus.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,

Et teneram ferro sollicitavit humum:

Primus inexpertæ commisit semina terræ,

Pomaque cum notis legit ab arboribus:

Hic docuit teneram palis adjungere vitem,

Hic viridem dura cedere falce comam:

Illi jucundos primum matura saporis

Expressa incultis uva dedit pedibus:

Hedera coronatus Bacchus fingitur . Ovid. Fast. 6.

Bacche racemiferos hedera redimite capillos .

Optimo id consilio a Fabulatoribus traditum : nimirum ut hedera , vino infesta , & quæ ebriosis mederi , ad sanamque mentem solet reducere , antidotum sit adversus Deum vinosissimum , eoque immodice hausto actum in furorem . Alii contra Bacchum sibi coronamentum hederaceum ascivisse scribunt , ut ejus frondis temperamento securior , produceret sibi liquoris gratissimi hauriendi voluptatem .

BACRIO , onis . Vas vinarium , simile trullæ . A Baccho ducit Festus . Sed alii contra putant aquarium . Vide *Hofmann. in Tit. Bacario .*

BALANUS . Voce Græcica comprehendimus quidquid glandis nomine designatur . Singulari modo arbor est , quæ , folia myricæ similia ferens , glandem , myrobalanum dictam , progignit . Ex ea glande oleum & unguentum conficitur gratissimi odoris , cujus Horatius , & alii meminere .

BATILLUM . Apud Varronem duplici significato gaudet in re rustica . Instrumentum est messorium incurvum cum ferula ferrea , quæ apprehendit & dissecat fascem spicarum . Est etiam instrumentum , quo sulci & fossæ aperiuntur .

BELLUM RUSTICORUM . Plurima a rusticis suscepta bella recensentur . Viriatus Lusitanus annos quatuordecim Romanos rusticano milite defatigavit . In Hungaria , Germania , & Belgio exarsere sæpius adversus milites veteranos motus bellici catervarum agrestium , cum ingenti effusione sanguinis , & regionum vastatione . Licet enim artis militaris peritia id genus destituatur , duritiæ tamen corporum , & laborum assuetudine , exercitationem castrensem , & tyrocinii rudimentum abunde supplet . Neque enim mansiones sub pellibus pertimescunt , sub dio sudare , & rigescere assueti ; minusque amissione vitæ terrentur , nullis vitæ deliciis & mollissimo cultu enerves & hebetati . Non sunt metuendæ seditiones rusticæ , ubi jus

suum rigoremque servat disciplina militaris. Licentia, & impunitas exercitus comitantis, furta, & injuriæ, in trajectu copiarum cultores agrorum armant, exstimulantque ad expetendam, quo modo possunt, damnum, noxarumque ultionem. Nullæ extarent querelæ, nedum tumultus & bella rusticorum, si Præfecti militares Aureliani Cæsaris monitum, quod apud Vopiscum legitur, observarent: *Si vis Tribunus esse, imo si vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat: uvam nullus auferat: segetem nemo deterat: oleum, sal, lignum nemo exigat: annona sua contentus sit. De præda hostis, non de lacrymis Provincialium habeat.*

BBS, *essis*. Mensura continens octo partes jugeri, in duodecim partes divisi. *Colum.*

BIDENS. Instrumentum fossorium duos dentes habens ferreos & prælongos, cum ligneo manubrio. *Fest.*

BIPALIUM. Instrumentum fossorium, quo terra ligone profundius eruitur. *Varro.*

BIPENNIS. Instrumentum rusticum simul & bellicum, præfixum ferro utrinque acuminato cum ligneo manubrio. Rustici utuntur ad ligna cædenda. *Virg.*

———— sonat ista bipennibus illex.

Apud bellatores validum est armorum genus, inventum ab Amazone Penthesilea. *Claud.*

Thermoontiaca Tanaim fregere bipenni.

Distinguitur a securi, quæ ex una tantum parte aciem habet. Quod si utrinque sit acie instructa, associatur bipenni nomini adjectivo: *Varro; ferens ferream bipennim securim*. Proinde falluntur, qui telum undique ferro acuminatum, & longiore hasta manubriatum, quod vocant *Alabarda*, Latine reddunt simpliciter *securis*. Bipennis vocatur, aut securis bipennis. Dicitur bipennis a pinna, quæ Latinis acumen est.

Bos. Animal labori ferendo, rusticoque operi universo probe a natura comparatum. Si agri cultorem dixeris,

& co-

& colonum, dicto theta nigrum non præfigam. Postquam aratione & vecturis alimenta nobis & adjumenta satis superque præbuit, suarum esu carniū, prævalido nutrimento nos pascit. Usqueadeo veteres bovini armenti rationem ducebant, ut apud Phryges, teste Plinio, morte multaretur, qui bovem interfecisset. Idem lege sancitum apud Athenienses, & Peloponnesiacos. Phœnices vero & Ægyptii humanis carniū, quàm vacca vesci, satius habebant. Adstrue Pythagoram, qui, ut scribit Laertius, a bove & ariete abstinendum esse præcepit. Quod Veterum institutum indicavit. *Virgil. Georg. 2.*

Ante etiam sceptrum Dytæi regis, & ante

Impia quam cæsis gens est epulata juvencis.

Claudat agmen Columella, qui scriptum reliquit, tantam fuisse olim bouū venerationem, ut non minus capitale esset, bovem mactare, quam civem. Sed rudis agræ istisque sæculi rigorem illum antiquavit sanior ætas, & ratio congruens vitæ commodius, & lautius proferendæ. Primus, si Plinio credimus, Prometheus bovem morfu attingere ausus. Verum, rejectis Fabulorum somniis, a supremo rerum Conditore concessæ nobis addictæque sunt bovinæ carnes in alimoniam: *Deuteron. c. 14. Hoc est animal, quod comedere debetis, bovem, & ovem, & capram.* Adde vix aliis carniū olim usos in nuptiis, festisque aliis, ac præcipue Heroes. *Virg. l. 8.*

Vescitur Æneas, simul & Trojana juventus

Perpetui tergo bovis.

Mactatis, & discissis, atque adeo concisis bobus Veteres ferire foedera consuevisse, dubitari non sinit Homerus, ubi describit foedus initum inter Achillem & Agamemnonem. Idem apud Molossos usitatum, ut refert Suidas. Minime præterea contemnendam nobis impendunt operam boves vecturis. Neque enim carrucariis & plaustrariis solum iisdem utimur, verum etiam gerulis. Ut a profanis Scriptoribus abstineam calamum, satis habes quod legitur *Paralip. c. 12. Qui juxta eos erant, us-*

que ad Issachar, & Zabulon, & Nephtali, afferbant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bobus ad vesendum. Addo ex Aristophane in *Acarn.* boves integros solidosque, quod admodum mirabile est, excoctos fuisse in clibano, qui furnus est gestatorius: adscribo Poetae verba:

———— deinde praeibit

E clibano totos boves: ecquis rogo

Consperxit unquam clibano coctos boves?

Pars pompae in triumphis Romanorum erant boves albi, qui ad sacrificium ducti inauratis cornibus, victisque & fertis floreis revincti, tibicines sequebantur. Addo lepidam bovis immolandi querimoniam, ut legitur apud Arnobium: *Ergone, o Juppiter, aut quis alius Deus est, humanum aequumque fuerit, ut, cum alius peccaverit, ego occidar, & de meo sanguine fieri patiaris satis, qui numquam te laeserim, neque tuam majestatem violaverim, animal, ut scis matum, naturae meae simplicitatem sequens &c.* Illud postremo etiam jocosè jactatum a bobus, quos Marcus Cæsar macrandos voverat, si vicisset: *Si tu viceris, nos perimus.*

BOTANISMUS. Prima herbarum runcatio. *Plin.*

BOVILE. *Colum.* Stabulum boum. Vide *Stabulum.*

BRISA. *Colum.* Massa vinaceorum, vel uva calcanda.

BRUCHUS, vermis ex genere locustarum, herbas, ac præcipue brassicas erodens, ex quo ejus appellatio apud Græcos: nam a purgati Latii Scriptoribus ea vox, quod sciam, non est usurpata.

BRUSCUM. Tuber arboris, intortum & crispatum. Nam quod simplicius sparsum est, molluscum dicitur. *Plin.*

BUBALUS. Exponitur passim bos ferus, silvestris, idem ac urus. Imperiti tamen vulgi id esse scribit Plinius: bubalum vero aliud esse affirmat animal, quadam cervi vel vituli similitudine. Vide *Urus.*

BUBSQUA. Boum pastor, qui boves sequitur, ut apparet ex ipsa voce. *Apul.*

Bu-

BUBULCUS. *Cic.* Qui boves pascit, vel arat bobus. Ad bubulci ministerium illustrandum nihil necesse est cum Bacco, Endimione, & aliis, ipsum Apollinem recensere, qui Admeti Regis boves paverit. *Horat.*

*Te, boves olim nisi reddidisses
Per dolum amotas, puerum minaci
Voce dum terret, viduus phœetra
Risit Apollo.*

Abunde dignitatis & laudis bubulcis impertitum est in Sacris Paginis a Samgar, qui, stiva cum ferreo vomere arrepta, sexcentos Philistæos percussit. *Judic. c. 3. Percussit de Philistæis sexcentos viros vomere.* Utrum vero solus Samgar tantam ediderit hostium stragem, an adjutus manu rusticorum collecta; iterum an uno pugnae impetu adversus omnes sexcentos, vel per turmas, non uno conflictu subeuntes, Interpretes varie destinant.

BUCETUM. Locus ubi boves pascunt, vel detinentur. *Gell.*
BUCOLICUS, a, um. Quod pertinet ad bubulcos, ut carmen Bucolicum. *Ovid.* Vide *Ecloga.*

BUCULA. Vacca juvenis. *Virg.*

BUCULUS. Bos parvus. *Colum.*

BULBI. *Plin.* Radices sunt rotundæ, & tunicatæ, cujusmodi habet lilium, narcissus &c. Vulgo *Cipolle.*

BURA. *Varro.* Et,

BURIS. *Virg.* Pars aratri. Curvamen cui vomer inseritur.

BURDONES. Occurrunt apud Ulpianum *Leg. 49. tit. de legat.* Muli sunt qui nascuntur ex equo & asina. Vestandis oneribus adhibentur. Hinc vox Italica *Bordone*, quod est hastile viatorium, ab iis usurpari solitum, qui loca sacra peregre adeunt. Ad eundem modum baculos, quibus ad firmandos gradus seniores præsertim uti solent, a mulis vocamus *mulette*, quoniam mularum vicem suplent.

BUTYRUM. Pars lactis pinguior, quæ a sero agitata secernitur, & coalescit. Laudatur præ cæteris bubulum. Mirum est, cum populi Orientis ab omni ævo usi butyro fuerint, ejusque passim meminerint, quod in Sacris maxime

Litteris testatissimum est, ejus tamen cognitionem admodum sero apud Græcos pervenisse. Constat nimirum Poetas Græcanicos innumeris in locis lac & caseum commemorasse, cum de butyro nusquam locuti inveniantur.

BUXETUM. Locus buxis confitus. Buxo, myrto, junipero, & hujus generis arbusculis, quæ ad elegantiam & amenitatem tenduntur, marginari solent areolæ herbarum, & florum in hortis & viridariis; præstantque concinne directis dispositisque lineis ambulationes apertas sub dio, florum odoribus & varietate spectabiles.

C

ABALLUS. *Horat.* Pro quovis equo accipi solet: sed proprie caballos dicimus, qui pistrino, agriculturæ, & vecturis deserviunt: sunt enim equi viliores, & ex Græca nominis origine operarii.

CADIVA POMA. *Plin.* Quæ non leguntur manu, sed sponte decidunt.

CADUS. Vas vinarium decem congios continens, aptum vino asservando & ministrando. Moris erat apud Romanos ad fumum statui cados, quoniam, ut scribit Columella, vinum fumo celerius maturescit: adde Statii verba.

Albanoque cadum sordentem promere fumo.

Oblinebantur etiam cadi picæ & argilla; quod primus omnium apud Romanos invenit L. Opimius. *Martial.*

Testa sed antiqui felix siccatur Opimj.

Ad hunc modum picati cadi, & fumo afflati, ad plures annos vinum custodiebant. Nam a vetustate, quemadmodum robur & sapor, sic etiam pretium, & quædam vino dignitas accedebat. Inscripto demum Consulis nomine cadi signabantur, ut ex Petronio, Horatio, & aliis discimus.

CÆDUA SILVA, Vide *Silva*.

CÆPA. *Persius*. Olus sapore succoque acri, & lacrymas ciente. Inter Deos Ægyptiorum adnumeratum. Familiaris rusticorum cibus. Olim etiam apud Patricios Romanorum in usu pretioque habitus. *Varro*: *Avi & atavi nostri, cum allium & cæpe verba eorum olerent, tamen optime animati erant*. Apud eosdem Romanos locum Cæpa habebat inter coronas, quoniam lacrymas eliciendo oculis prodesset, ut observat *Artemidorus*. Hinc cæpas edere vel olfacere de iis dicimus, qui lacrymari videntur. Aliter etiam in veteri sermone est: *Cæpa oculos mordet*, idest lacrymare cogit. Quæ maxime omnium in caput crescit, cæpa dicitur capitata. Nam aliud genus, quod ad semen servatur, & a *Plinio* vocatur gethyon, oblongo est caule; quemadmodum etiam tallæ, quas *Lucilius* a cæpis distinguit:

Flebile cæpe simul, lacrymosæque ordine tallæ.

Idem dicendum de *Afcalonio*, quod aliud est cæpæ genus, vulgo *Scalogna*.

CÆSALIS. Lapis, cæsalis dictus, statuebatur pro agrorum finibus. *Tiburtini* lapidis nomine efferri solet, quoniam ex eo erat, ut suspicor, marmoris genere, quod cæditur in agro *Tiburtino*. *Dolabella de limit.*

CÆSPES. *Horat.* Terra avulsa cum herba. Muri cæspititii prædia, vineas, hortos sæpe concludunt, finesque statuunt inter finitimos. Declinando sumptui fieri solent pro repagulis struclilibus, vel lateritiis. Consperfi cæspitis apud antiquos usus erat in re sacra; eoque erigebantur altaria. Item in castris: nam eodem terræ genere attollebantur aggeres munitorii. Sed & Imperatorium tribunal, editior nempe locus, ex quo Duces verba faciebant ad milites, cæspitibus erat constructum.

CALAMENTUM. *Colum.* Pedamentum est, vel fragmentum calami, quo, cum terra avulsa, fiunt muri cæspititii.

CALAMITAS. *Cic.* Translate passim sumitur pro miseria & infortunio. Proprie est detritio calamorum, cum a ventis, gran-

grandine, turbine, & procella suborta, segetum culmi comminuuntur. Non absimili modo strages proprie est stratarum arborum. Sed & clades a ramis & surculis abscissis similiter appellatur: nam clades a Græcorum ramo dicitur.

CALAMUS. Frutex aquaticus, idem ac arundo. Sumitur etiam pro quacumque re tenui cavaque; neque solum pro stipite & culmo, sed etiam pro surculo, brevior palmitate, & similibus. Fit porro ex calamis instrumentum musicum pastorale, fistula nuncupatum, cujus inventor Pan perhibetur: *Virg. Eclog. 3.*

*Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit.*

CALIX. *Plin.* In floribus pars illa est, quæ florem claudit, & paulatim excludit. Cernuntur enim ibi inclusa folia, tamquam in vagina, vel vase.

CALVATA VINEA. *Cato.* In qua raræ sunt vites: a capite calvo.

CAMPUS. *Cic.* Proprie est planities ampla, quæcumque illa sit. Falsus est Festus, ubi scribit: *Campus pro agro raro invenitur usurpatus.* Nam præter Plinium, cujus illa sunt verba: *Prata inde, campique, quos nonnisi ingentes boves, & fortissima aratra proscindunt,* clare Varro sic habet: *Quod primum ex agro plano fructus accipiebant, campus dictus.* Erit proinde campus ager planus. Apte Livius l. 4. *Capua a campestri agro appellata;* ubi distinguit agrum campestem, idest planum, ab agro montano vel collino. A capacitate campum etymon ducere plerique statuunt. Nam quæ minus amplæ sunt planities, fora, plateæ, aræ nominantur. Campi notiones alias alibi quæras.

CANALIS. *Virg.* Dicitur a canna, quoniam ad modum cannæ vacuum est conceptaculum, ad usum aquæ deducendæ. Quamvis ex Palladio habeamus quatuor esse derivandarum aquarum modos, *Aqua ducitur aut forma stru-tili, aut plumbeis fistulis, aut ligneis canalibus, aut ficti-*

fœtilibus tubis, certum tamen est optime canales dici etiam fructiles, fistiles, testaceos & marmoreos. Usus canalium multiplex in re rustica, sed præcipuus ad hortos irrigandos, ut herbæ fativæ & olera copiose prove-
niant.

CANCELLATIO. Apud Agrimensores idem est ac metatio, limitatio, & centuriatio. Per centurias, metas, & limites agri dividebantur: qui limites, quoniam decussatim ad modum cancelli interfecabantur, idcirco eam divisionem cancellationem vocabant. *Frontin.*

CANCELLI. Repagula sunt lignea, vel ferrea, ducta per directas, transversas, & obliquas lineas, ad modum retis. Fiunt ex iis fenestræ, portæ, & quæcumque demum septa & clausuræ ad prohibendum aditum, & ad usum spectandi per foramina inter memoratas lineas & trabeculas. Villæ, vineæ, cellæ vinariæ, oleariæ, apothecæ, chortes &c. cancellis, nimirum januis ad eam formam reticulatis clauduntur.

CANDOSOCUS. Apud Columellam est palme viteus prolixior, in terra defixus, ut in arborem adolescat. Propago vitea.

CANIS. Notum animal, ad agendas excubias, rerumque custodiam, opportunum nobis traditum a natura subsidium. Ut enim erga Dominos & domesticos mitissimi sunt, sic in exteros vehementer infesti; eosque latratu morsuque præferoces impetunt. In agris silvisque venatici ferarum vestigia odorantur; iisque morsu valido retinendis, venatoribus mire deserviunt. In stabulis & pascuis pecuarii armenta custodiunt; nocturnæque pastorum quietis securitatem asserunt. Villatici in fures assiliunt, frugesque sepositas tutissimas præstant. Catenarii per diu catena obligantur, ne hospitibus noceant; noctu solvuntur in fures. Ejusmodi emolumenta & promerita, quæ a canibus in genus humanum proficiuntur, meruere apud Ethnicos, & præcipue Ægyptios, ut canes inter Deos patrios haberentur. Hinc *latrator Anubis* apud Virgilium; & apud Juvenalem,

E

Op-

Oppida tota canem venerantur .

Adde sepulcris & titulis cohonestatos , teste Spartiano in Hadriano : *Equos & canes sic amavit , ut eis sepulcra constituerit .* Et nequid honoris & dignitatis cani deesset , inter signa Coelestia canem & caniculam Mythologi retulerunt : *Virg. Georg. 1.*

———— *averso cedens canis occidit astro .*

CANNABETUM . Locus cannabe confitus . Non solum funes ex cannabe , sed etiam vestes , linteamina , sacci , & similia , accommodatè ad usus rusticos , concinnantur . *Vetus Inscript. apud Gruter.*

CANNICÆ CAMBRÆ . Occurrunt apud Palladium , qui sic appellat agricolarum & pastorum casas , cannis , stramentis , & simili materia ruditer structas . *Capanne .*

CANON . Genus solutionis apud Spartianum , quæ pro frumento , & oleo reddebatur . Canon regulam significat ; nec vero semper certas pensitationes notat , & præstationes onerum , quas subeunt qui pecuniam , vel proventus annui partem solvunt antiquis possessoribus ædificiorum , redditusque agrarii cujuslibet generis : sed alia insuper indicat . Canon apud Romanos pars erat frumenti , quæ asservabatur in horreis , ut plebi & pauperibus , cogente necessitate , suppeditaretur pretio viliori . Iterum apud eosdem Canon vocabatur certum demensum , idest cibi mensura , quam dispensator servis distribuebat . Id autem demensum panes erant bilibres , vel trilibres in dies singulos ; vel in singulos menses certa quædam mensura , tritici vel farris , quæ largius servis agrestibus & fossoribus , quam urbanis ministrabatur ; cum hi laboribus minus exerciti , & domesticis obsoniis largius victitarent . Apud nos Canones Apostolici , Pontificii , Conciliorum , regulæ sunt & sanctiones , ad disciplinam moresque pie sancteque instituendos præscriptæ .

CANTHARIS . *Plin.* Bestiola frumentum arrodens .

CANTHERIUS . *Colum.* Proprie equus castratus : Scriptoribus rei rusticæ est viteum pedamentum ; quemadmodum apud
stru-

structores in ædificiis cantherii sunt trabes, porrecti a culmine usque ad suggrundas. Par in his omnibus est significatio nominis. Quemadmodum enim cantherius equus sustinet sessorem, vel impositas sarcinas, sic cantherii trabes fulciunt tectum, & cantherii in vineis sustinent vites.

CAPPELLA. Parva capra. Locus est apud Juvenalem *Satyr.* 5. qui sic legitur.

———— *metuensque flagelli*

Discit ab hirsuta jaculum torquere Capella.

Ex hoc loco capras equitationi adhibitas, & quidem in bellicis meditentis, Interpretes aliqui opinantur; sed omnino perperam. Plures habet is locus. explicationes. Scaligero suffragium fero, qui mendosum versum emaculat; legitque *hircofo Capella*, ut Capella sit proprium Campidoctoris nomen, qui tyronem jaculari doceat. Licet enim Ælianus, & Oppianus scribant, alicubi capras enasci ad magnitudinem bovis; ad eam certe molem pervenisse capras Latii, ut equitationi, & quidem militari, deservire possent, tam est absurdum, quam quod est absurdissimum. Hirsutum vero dixit Poeta Capellam Campidoctorem, quoniam pilis horridiusculi esse soleant arma tractantes, quod a Persio diserte est traditum:

Hic aliquis de gente hircosa Centurionum.

CAPITATA VINEA. *Colum.* Cui multum est robur in stirpibus vitium. Habentur enim radices veluti capita arborum.

CAPRA. A carpendo dicitur, quasi carpa, quoniam virgulta carpit. Occurrunt de capris rixantia inter se Scriptorum testimonia. Varro ex iis pestilentiam enasci scribit, si magni sint greges. Damnant eas alii cum Plutarcho, tamquam foetidum, lascivum, morbosumque animal, quamobrem lege cautum fuit apud Romanos, ne Flamen Dialis edere, imo ne tangere auderet carnem caprinam. Certe sinistram ex iis licet capere conjecturam, quoniam segregari dispergique gaudent, cum è contrario oves simul coire condensarique studeant. Ad

hæc suo sæpe damno agricolæ noscunt, capras novellâ
 fâta carpendo corrumpere; earumque salivam fructibus
 esse exitiosam. Alii contra mundum animal capram esse
 contendunt; eamque ob causam sacrificiis adhibitam lege
 Divina *Levit. c. 1. Oblationem suam ex ovibus & capris
 offeret in holocaustum.* Romani, teste Livio *l. 25.* ca-
 pris albis litabant Apollini; Copti vero, & Mendesi
 divinis eas honoribus coluerunt; ut de primis Clemens
 Alexandrinus, de alteris Herodotus literis consignarunt.
 Cum vero capræ noxiæ cateroqui sint satis, & fructibus,
 maximeque oleis, quas lambendo steriles faciunt, ac pro-
 pterea Minervæ immolabantur; non est tamen reticen-
 dum, non parum emolumentum eas afferre operis rusticis,
 qui ex earum pelle pannos crassiores, ut ex longioribus
 etiam pilis vestes asciscunt: ut nihil addam de cilicinis
 tentoriis militaribus, quæ non sunt nostræ indaginis.
 Adde capram non ovem in Coelum relatam. *Ovid.*

————— *Olenicæ sedus pluviale capellæ.*

Mitari subit potiozem rationem caprarum, quam ovium
 duxisse Mythologos, qui Pani, pastorum Deo, capri-
 num caput, cum hircinis cruribus attribuerunt. Vide
Hædus.

CAPRARIUS. *Varro.* Custos caprarum.

CAPREA. *Varro.* Animal silvestre notum, non solum vivido
 acrique visu præditum, sed agile in primis mundumque;
 atque idcirco sæpius in sacris Literis, ac præcipue in Sa-
 lomonis Canticis commendatum. *Cantic. c. 2. 7. Adjuro
 vos filie Hierusalem per capreas, cervosque camporum.*
 Caprearum caro præ reliquis ferinis laudatur: merito
 cateroqui creditur ferinas omnis fere generis carnes non
 solum sapidissimas esse, sed etiam domesticis præstare sa-
 lubritate. Eximia porro velocitatis laude insigniuntur
 capræ. Hinc Sponsus iis comparatur. *Cant. 2. 9. Ecce
 iste venit saltans in montibus, transiliens colles, similis est
 dilectus meus capræ, hirculoque cervorum.* Est etiam
 caprea apud Varronem vitis, quæ capreolos parit.

CAPREOLUS. Parva capra. Item apud Varronem instrumentum rusticum, ferreum, bicornè, ad similitudinem cornuum capreae. Sunt etiam capreoli intorti cincinni, & crispuli claviculi, quibus vites, veluti totidem manibus apprehendunt adminicula, & serpendo saliant, quasi ad locum capiendum.

CAPRILE. Caprarum stabulum. *Plin. Vide Stabulum.*

CAPRIMULGUS. Qui capras mulget. Usurpatur a Catullo per modum convicii in amicos & imperitos:

———— *caprimulgus, aut fossor*

Rursus videtur, tantum abhorret ac nutat.

CAPRIFICATIO. Certa quaedam est ratio, ut Plinius docet, providendi, ut culices, caprificorum grossis creati, ad ficus advolent, earumque lacte depasto, & aere tepenti per adaperatas rimas immisso, eas ad maturitatem perducant. Qui caprificationem in arboribus appellant dissectionem cultello factam in cortice, ut commodius gemmae prorumpant, ii longe absunt a Plinii sententia.

CAPULATOR. Qui capulis, quae vasa sunt olearia, oleum egerit. *Colum.*

CARBATINÆ, aliis **CARPATINÆ** **CREPIDÆ.** *Catull.* Calceamentum rusticum ex corio bubalo.

CARBUNCULATIO. *Plin.* In arboribus, vineis, & segete est morbus, qui adurit ad modum carbonis. Hinc ager carbunculofus, qui redundat sabulo, & lapillis aridis.

CARDUCHTUM. *Pallad.* Locus carduis confitus.

CARTENUM. Vide *Sapa.*

CASA. *Virg.* Tugurium, domus rustica.

CASALB. Apud Vitruvium videtur esse locus, ubi, fumo ex lignis viridibus excitato, casei siccantur, & colantur.

CASTANETUM. *Colum.* locus castaneis confitus.

CASTRATIO. In agricultura est ramorum incisio, ut planta rareseat, admittatque liberio rem aerem. Quod opus etiam *disfrarare*, & *intercidere* dicitur. *Colum.* *Potest intercidi & disfrarari; quod opus rustici castrationem vocant.*

CAUDEX, & **CODEX**. *Virg.* E Veterum more, qui etiam caulibus & colis, plaustrum & plostrum dicebant. Id est in arbore, quod in herba est caulis; nimirum truncus, a radice affurgens cum cortice. Ex ejusmodi truncis conficiebantur olim tabellæ cera inductæ, membranis nondum inventis, quibus tabellis ad scribendum utebantur. Hinc volumina typis aeneis exarata, Codices etiam nuncupantur.

CAULA. Stabulum ovium. *Cic.* A cavitate: antiquitus enim ante usum tectorum, oves in antris claudebantur.

CAULIS, & **COLIS**, ut cauliculus, & coliculus. Fustis herbaceus, stipes, ex quo prodeunt folia. *Plin.*

CELLA, x. *Cic.* &

CELLARIUM. *Plin.* Conditorium & promptuarium, ubi ad usum reponuntur, & premuntur majora quædam & vulgaria poculenta & esculenta, quæque diu servari oportet. Cum indicantur, apponi solent nomina rerum servatarum, ut cella vinaria, olearia, lignaria, penuaria. Curandum, ut construantur cellæ, ubi commodi sunt prospectus, statusque ventorum minime noxii, ne servata dispereant, aut corrumpantur. Cato cellas item appellat caveolas columbarum: ex quo apud eundem Columba cellares dictæ.

CELLA VINARIA. Rei rusticæ Magistri veteres cellam vinariam in plano statuendam præcipiunt. Idem de humidis quibuscunque, quæ custodiri volumus, est observandum, ne pereant, si forte defluant, sed excipi, saltem reliquæ, possint. Obvertenda est cella vinaria ad flatûs aquilonares, quos hauriant ad aperta lumina fenestrarum: amant enim vina frigidiorum aerem; & tamdiu incorrupta servantur, quamdiu frigescunt; cum contra opposita ventis, qui a meridie & subsolano spirant, facile elanguescant & enerventur. Idcirco laudantur cellæ subterraneæ, quæ conclusæ frigidæque a noxiis ventorum concursibus minime infestantur. Nihilominus submovendæ sunt a sterquiliniis, uligine, aliisque sordibus &

im-

immunditiis, quæ magnopere humorem vitiant. Item procul habendæ a cisternis, fontibus, & aquis salientibus, quarum humor extractus vina hebetat, redditque imbecilla. Nihil enim vino citius contagionem sentit, & graveolentia inficitur atque dissolvitur. Profuerit pavementum opere testaceo solidari, ut diffusa vina è subdito substratoque lacu colligi possint. Ad cellæ latera suppositis podiolis struētilibus, vel saltem roboreis cippis, dolia disponantur. Si laxior & uberior vindemia fuerit, locentur etiam in media cella, relictis tamen ex utraque parte semitis, ut cellæ custos, siqua aceſcant, vel rimas faciant, effluentque, continuo possit accedere. Eam ob causam adhibenda insuper curatio est, ne mutuo se dolia contingant, sed interposita pedali mensura dissocientur; secus unius dolii vitium in proxima quæque confestim serpet & diffundetur. Dolia, quo capaciora sunt, eo vina acrius & validius robur acquirere, docet experientia. Eadem custodes oblinunt certis, pro usu regionum vario, medicamentis; caventque crebro transfundere, & partim ad usum evacuata sinere, ut exhalent, & evaporando infirma reddantur. Vide *Cadus*.

CELLA OLEARIA. A Palladio, Vitruvio, aliisque Authoribus Cella olearia meridianis ventorum flatibus objecta, collocatur. Oleum quippe frigore congelatum constringitur, & fracescere paulatim incipit. Propterea ab omni rigore muniendum; utque tepore potius extenuetur providendum est. Nec tamen idcirco in eam cellam prunæ, ignes, aut lucernæ admittendæ, ne fumi & fuliginis nidore, & noxiis spiramentis vitiatus olei sapor corrumpatur. Pavimentum eadem cura, ac de cella vinaria dictum est, erit sternendum. Solicite in primis curandum est, ut vasa, quibus oleum excipitur, munda sint atque deterſa; neque amurcæ vestigia ex reliquiis veteris olei supersint, quibus novi sapor inficiatur. Sunt qui, præ sapidi liquoris copia; non satis habent præmagna vasa
fci-

ficilia oleo explere; quamobrem subterraneis scrobibus, atque adeo puteis effossis illud custodiunt. Adhibenda iis cura est, ut pavementum testa tunsa, & opere signino sit valide subactum; concamerationes vero arenato, & crassiore calcis tectorio loricatae, ne terra aridior liquorem exsugatur, oleumque effluat, pereatque per hiatus rimarum.

CELLA FRUCTUARIA. Vide *Horreum*.

CELLARIUS. *Colum.* Cellæ præpositus: promuscondus.

CENTURIA. *Fest.* Mensura agri, ducenta continens jugera. Hinc ager centuriatus, in ducenta divisus jugera.

CEPURICA. Latine hortensia. Sabinus Tyro librum cepuricorum scripsit, quem Meccenati dicavit. *Plin.*

CERES. Saturni & Opis filia. Dea inventrix & mater frugum, cujuscumque fere generis. Iis inventis & indicatis primos mortalium ab incondita erraticaque vivendi consuetudine ad certas, quas prodidit, leges, revocavit. *Ovid. Metam. 5.*

Prima dedit fruges, alimenta que mitia terris;

Prima dedit leges; Cereris sunt omnia munus.

In Sicilia invenisse fruges, imo & in lucem venisse fertur. Ideo ea insula eidem sacra. Post messem Cereri offerebantur frugum primitiæ: peragebantque agrestes turbæ lustrationes Ambarvales, non sine conviviis, in quibus vetitum erat vinum inferri. Hinc adagium *Cereri sacrificant*, in eos qui vinum non adhibent in convivio. *Plaut. Aulul.*

Staphyl. Cererin', mi Strophyle, litant facturi nuptias?

Strophyl. qui? quia temeti nihil allatum intelligo.

Non frumenti sationem solummodo, verum etiam rationem edocuit, qua idem per trituram excussum a paleis fecerneretur, ut refert Callimachus in hymno eidem dicato. Eam ob causam spiceæ coronæ in templis eidem sacris appensæ cernebantur. *Tibull.*

Flava Ceres, tibi sit nostro de rure corona

Spicea, quæ templi pendeat ante fores.

CERNO. Proprie est cribrare : ad alia per metaphoram transit . *Plin.*

CERVUS. *Virgil.* Animal silvestre . De insigni horum agilitate & cursu plurima extant in sacris Litteris testimonia . Achilles , a pedum velocitate ab Homero laudatus , medullis cervorum nutritus fertur in tyrocinio Chironis . Licet Poetæ etiam foeminis cornua attribuant , constat tamen nonnisi mares iisdem præditos . In vecturis etiam præstasse operam legitur apud Vopiscum , qui Aurelium Cæsarem scribit cervo devectum in triumpho , ut devictorum hostium timiditatem ostenderet . Sunt enim cervi suapte natura meticulosi & fugaces . Valescunt autem mirifice pedum firmitate & robore , propter unguarum duritiem . *Psal.* 17. 34. *Qui perfecit pedes meos tamquam cervorum .* A similitudine cornuum cervinorum , cervi etiam nominantur pali , stipites , & pedamenta furcillata , ad usum quidpiam , præsertim in vineis , sustinendi . *Virg. Eclog.* 2.

Atque humiles habitare casas , & figere cervos .

CHLORIS. Dea florum . Chloris dicta a Græcis , eadem ac Flora Latinorum . *Ovid. Fast.*

*Chloris eram , quæ Flora vocor ; corrupta Latino
Nominis est nostri littera Græca sono .*

Vide Flora .

CICER. *Horat.* Legumen notum , torridum olim vendebatur , teste Aristophane : etiam frictum : *Plaut. Bacch.*

Tam frictum ego illum reddam , quam frictum est Cicer .

Apud Romanos populo spargebatur in spectaculis ab ambientibus Magistratus . *Persius :*

———— *cicer ingere large*

Rixanti populo .

Negat Plinius hoc legumen seri oportere , nisi pridie madefactum , propter nimium calorem insitum . Cum aliis leguminibus locum habebat in cœnis emortualibus , quoniam & vilia essent legumina , & minimum alimenti præberent .

- CICONIA.** *Colum.* Instrumentum ad sulcos ducendos, nequis aliis altior vel profundior evadat. Dicitur a similitudine rostri avis ciconiæ.
- CICUM.** Membrana tenuis, nonnullorum fructuum, ut mali punici, & nucis, grana & cellulas contegens. Hinc cicum pro re nihili & spernenda usurpatur. *Varro.*
- CICUTA.** Proprie est pars arundinis excavata. Sumitur passim pro instrumento musico rusticano & pastoritio; constatque septem disparibus calamis, cera nexis. *Virgil. Eclog. 2.*
Est mihi, disparibus septem compacta cicutis,
Fistula.
 Vide *Fistula.*
- CIPPUS.** *Horat.* terminus lapideus ad discernendos fines agrorum. Supplet statuas Terminorum, Hermas, & finales arbores.
- CISTERNA.** *Plin.* Lacusculus aquæ pluvix, subterraneis firmisque substructionibus ad modum foveæ excavatus. Collecti imbres a stillicidio per tectorum suggrundas ibi continentur, ad domesticos & hortenses usus; præcipue si deficient putei perennes, & aquarum ductus, derivati per canales fictiles, formas structiles, vel fistulas plumbeas. Sed providendum diligenter, ut prius aquæ per euripos, & scrobiculas expurgatorias, attritu strati silicei detergantur a fordibus, tectorum alluvione contractis. Eas comparandi normam præscribit *Plinius l. 16. 40.* Cæterum aquarum rationem in primis ducere oportet agricolas; nec solum irrigationis ergo; utque pecora potum in promptu habeant; verum etiam propter usum potandi colonis & operariis. Nulla frequentior in agris morborum causa, quam ab aquis impuris, foetidis, gravibus, quomodolibet inquinatis. Contra vero quæ pellucidæ sunt eadem salutes incolumitatem & valetudinem prorogant atque confirmant. Eam ob causam scribit *Diodorus*, procera corpora & validissima conspici apud Indos, qui aquis utuntur saluberrimis. Deterrimæ sunt

sunt palustres, lacunosæ, & quæ pigro lapsu decidunt: vitandæ etiam quæ ex metallorum fodinis proveniunt, propter infecturæ vitium, agnatamque, ut assolet, gravitatem. Nocturno imbres collectas præstare iis, quæ interdium defluunt, monet Theophrastus. Gravissimæ omnium sunt; & propter falsedinem noxiæ, quæ per æstiva tempora inter tonitrua & fulgetra colliguntur. Collinæ montanæque laudantur magis, quam quæ in ima valle subsidunt. Fuge influentes limo terreo herbidoque: tutus contra indemnisque haurias devolutas per saxa, & glareosa loca, præsertim si in procurso non commaculent lapillos relictis fordibus. Omnium saluberrimas habes, quæ aeri sunt simillimæ, limpidæ nimirum levesque, saporisque omnis & coloris expertes.

CITREBUM. *Pallad.* Locus citris consitus.

CLADES. *Virgil.* Notione Græca à ramo dicitur; & proprie usurpatur de abscissione ramorum ab amputatione, vel ab impetu ventorum, pluviarum, & turbinum. Translate usurpatur de occisione, vel damno ab hostibus illato.

CLATHRI. A Columella dicuntur instrumenta hortensia, ad terram evellendam. Sed proprie sunt repagula ex tignis ferreis aut ligneis, directe vel in transversum locatis, ad prohibendum aditum, vel ad muniendum.

CLAVICULA. *Cicero.* In vitibus germen illud est, quo vitis serpit & erigitur. Dicitur etiam proprie Capreolus, & pampinus: translate vero cincinnus, ab intortis crinibus. Græci helices vocant.

CLAUSTRUM. Vide *Cohors*.

CLITELLÆ. *Liv.* Sellæ dossuaræ, quibus muli, jumenta, asini sarcinas & onera commodius portant.

COCHLEA. Apud Vitruvium unum est ex organis aptis aquæ hauriendæ, ad irriganda olera, herbasque hortenses, ubi aquæductuum inopia laboratur. Ejus descriptionem vide apud nos *Lexic. Milit.*

COHORS, COORS, & CORS. *Virgil.* Locus ante ædes villicas

perflatilis, adapertus, & undique conclusus: domus rustica vestibulum dixeris. Ibi gallinae, anseres, & id genus altilia; oves etiam, & arietes degunt. Adstrui solent ad latera stabula, receptacula, & conditoria, non solum ut in iis memorata altilia, noctu praesertim, detineantur, verum etiam ut instrumenta rustica, & agrestis supellex asservetur. Excipiunt praeterea cortes omnis fere generis cellas, vinariam, lignariam, oleariam, promptuariam; item torcular, & quidquid ad usus villicos est diligenter custodiendum. Adde furnum, & piscinulas, ex Columellae praescripto minimum duas; quarum altera altilium & pecoris potui serviat, altera lupinos, coria, virgas, vimina, & salices maceret & madefaciat. Ut ad meridiem Cortes vergant monet Palladius, quoniam hyeme teporem a Sole concipiunt, detentis animalibus propitium. Ad aestivos autem ardores temperandos dirigantur porticus, quae, si copia firmioris structurae non suppetat, asseribus, longuriis, ramalibus, scandulis, tegi poterunt, palisque furcillatis defixis probe firmari. Distinguitur cohors a claustro, quod a claudendo dicitur, notatque quodcumque repaguli septique genus, sive sit adapertum, sive conclusum. Limina etiam, finesque regionum commode claustra appellamus. Livius Etruriae castra, Cicero claustra Imperii dixit.

COLLICIAE, & COLLIQUIAE. *Colum.* Sulci majores in agris, per quos aquae inutiles in fossas ejiciuntur. Hinc apud Catonem tegulae colliciales leguntur, per quas aqua defluit in impluvium.

COLLINAE VINAE. Quae collibus praetenduntur; ut enim scribit Virgilius:

Bacchus amat colles;

Præcipue si meridianos ventorum flatus hauriant. *Colum.*

COLLUCO, as. *Colum.* Dicitur a luce; & est amputare ramos officientes silvae vel arbori; utque locus a luce sit permeabilis efficere, & aerem liberiolem admittat.

COLO,

COLO, is. *Virg.* Colere agrum, est terram exercere ad proventum uberem. Id assequimur aratione, satione, insitione, putatione, aliisque rusticis ministeriis & laboribus. Necesse est hæc sudore & industria comparare, postquam fructus & alimenta, sponte a natura nobis primum tradita, exitioso ramosoque lapsu primi Parentis amisimus; parendumque est supremi Numinis præcepto: *In sudore vultus tui vescèris pane tuo.* Vide *Colonus*.

COLONUS. Apud Pignorium coloni vel servi erant, vel servili conditione adhibiti ad agros colendos. Certe opponuntur ingenuis; nec solum servis juncti, sed pœnis servilibus, fustuario & flagellis leguntur coerciti. Alia notione Coloni erant, qui in exteris sociasque civitates mittebantur ad ibi degendum, non earum, sed propriis legibus, ut apud Romanos factitatum in Coloniis deducendis. Sed quoniam ad terræ culturam præcipue mittebantur, inde Coloni terræ cultores in universum appellati. Duo autem sunt terræ ad proventum exercendæ genera & munera, ferere, & colere. Altero ex his deficiente, perit spes omnis, & expectatio anni feracis. Quanti referat, studio operaque numquam intermissa, culturæ laborem impendere, ostendit Romanis Judicibus C. Furius, qui, teste Plinio, cum ab exiguo agello uberiores fructus colligeret, quam affines ex agris amplissimis, eaque causa dies eidem dictus esset, tamquam beneficiis fructus alienos ad se traheret, instrumenta, & ferramenta rustica omnis generis, vomeres, ligones, bidentes produxit in forum; eaque sua esse beneficia pronuntiavit; causatus sudores suos & vigilias non posse in medium proferre. Quo spectaculo delectati simul evictique Judices colonum strenuum gnavumque non modo absolutum, sed magnopere laudatum dimiserunt. Jam vero quantacumque terræ fertilitas, nisi cultus accedat, cito silvescit. Ciceronis effatum est *Tuscul. 2. Ager quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest.* Adde *Ovid.*

Fertilis, assiduo si non renovetur aratro, Non nisi cum spinis gramen habebit ager.

Utrumque contra dumosum, sterile, & iniquum sit solum, industria, & assidua sedulitate corrigitur. M. Varonis dictum est, nullam adeo immitem terram esse, quæ cultura domari non possit. Quod si leones, tigres, ferocissimæque belluas mulcendo tractandoque mansuetas & dociles reddimus, quidni exercitatione & diligentia quantumlibet asperum durumque solum coloni laboribus fœcunde grateque respondeat? Vide *Agricola*, & *Rusticus*.

COLONA, æ. Coloni uxor. *Ovid.*

COLUM. *Virg.* Vas vimineum, per quod vinum, vel alius liquor in aliud vas transfunditur.

COLUMBAR. *Plaut.* &

COLUMBARIUM. *Pallad.* Columbaria foramina sunt in periferotrophio, ubi columbæ nidificant. Duplex est apud Plautum locus, ubi columbaris meminit primum in *Rud. sc. 6.*

Nam in columbari collum haud multo post erit;

Ubi fallitur Priscianus Columbar exponens genus laquei, quo collum necitur. Neque enim vinculum ibi columbar dicitur, sed foramen, quod efficit vinculum, rei collum adstringens. Proprie columbar de indicato dicitur loculamento columbarum, translate de multiplici foraminum genere. Hinc Vitruvius foramina, ubi cubant capita trabium, Columbaria appellat. Eodem nomine notant Inscriptiones veteres apud Fabretum Loculos, ubi inferebantur ollæ mortuorum cinerariæ. Item in aqueductibus foramina, quæ in castellis dividunt aquas, in plures vias ususque dominorum dispertiendas. Iterum in Plauti Fragmentis legitur:

Non ego te novi, scriba navalis,

Columbar impudens?

Ubi crasse fallitur Festus, scribam navalem exponens tabularium vilis conditionis. Ibi herus facete objurgat servum

vum improbum, quem jocosò convicio vocat scribam navalem, idest remigem, vel remigio dignum; cum remiges, manu remos agitantes, scribere videantur in mari. Quod autem addit *Columbar impudens*, vel ad foramen referas, quod efficit laqueus cum rei collum necit, vel ad foramina, quæ in navi proxima sunt ad remigum manus, ubi remi inseruntur. Appellat autem Plautus servum nequam *Columbar impudens*, eadem figura usus, qua Lucilius hominem improbum carcerem vocat, idest dignum carcere. Quo idiotismo Itali etiam utuntur, qui pravam hominem & consceleratum appellant *Forca*, videlicet suspendio dignum.

COMMATA. Sic appellat Ulpianus agrorum incisiones, quibus aquæ emittuntur: a Græcis Diacopi nominantur.

COMŒDIA. Ruri nata, Urbium postea habitatrix, scenam populumque exhilaravit. Super ejus definitione a Scriptoribus varie valideque certatum. Ab Aristotele exponitur: *imitatio pejorum juxta ridiculum*. Sed hoc jejunum, implexum, & explicatione indigens, quam Philosophus non reddit, è vestigio transgressus ad tractationem tragoediæ. Constat autem, ejus Poeticam multis partibus interpolatam, & mutilam ad nos pervenisse. Seligo ex aliis definitionem Scaligeri: *Poema dramaticum, negotiosum, exitu læto, stylo populari*. Etymon Comœdiæ apud Græcos a comessando, quoniam Atheniensium agrestes turbæ cum Apollinis, pastoris, Dei-que pastorum, sacra celebrarent, comessationibus indulgerent; & saltu cantuque lascivientes, per pagos parum verecunda convicia jaciendo in plaustris discurre- rent. Partitione dicuntur palliatæ, togatæ, prætextatæ, tunicatæ, tabernariæ, Atellanæ. Ut reliqua ad earum tractationem præcidam, nam rusticæ exortu solo fuere, satis fuerit Comœdiam in veterem novamque dividere. Vetus, quæ a Susarione primum prodiisse fertur, mordacior, & satyricis dictis illiberaliter usæ, non popularibus solum & patriciis, sed ne Principibus qui-

quidem parcebat . Hoc immoderatæ impuræque licentiæ genus etiamnum alicubi perdurat , haud equidem in Comœdiis , sed solo messis & vindemiæ tempore , quando conviciatores agricolæ obvios quosque impudentia verborum , & maledictis audent incescere . Novæ comœdiæ initium a Menandro plerique accersunt . Verecunda magis & gravior contumeliosam illam libertatem refugit . Nec proinde suis caret jocis , & salibus , sed pudicos , ingenuos , & liberales habet ; urbanos scilicet , non agrestes . Submota proinde amarulentia , & impudenti dicacitate , facetiis utitur , latoque exitu blanditur populo , & ad spem bonam erigit , qui scopus est comœdiæ propositus ; cum tragœdia , tristi funestoque plerumque exitu , Patricios & Principes terreat ; utque moderate & sobrie potentia utantur , studet , & adlaborat .

COMPAGINANTES AGRI , qui se invicem tangunt , ut nexæ paginæ . *Frontin. de limit.*

COMPASCO . *Varro* . Simul pasco . Hinc agri compascui , qui ad simul & communiter pascendum relinquuntur .

COMPLUVIATA VINEA . *Plin.* Ad modum compluvii facta ; idest undique devexa in unam partem , veluti ad centrum .

CONCISURA , æ . Concisuras agrorum dixit Seneca minutos quosdam euripos in cœnationibus præsertim æstivis . Commodus erit hujus vocabuli usus in re hortensi , ad significandos aquarum ductus per areolas herbarias . Ibi enim aqua ductilis , interjecta terra , ligone conciditur , & aliò derivatur .

CONDUCTITIÆ OPERÆ . *Varro* . Rustici sunt , qui agresti labori ferendo alteri serviunt , ad id evocati , & mercede conducti .

CONFIBULA . Pars torcularis , quæ arboribus dehiscens inducitur ; ad earum hiatum comprimendum . *Cato* .

CONFINES AGRI . *Liv.* Qui eisdem fines habent .

CONSEMINIBUS , a , um , &

CONSEMINALIS, le. *Colum.* Vineæ confemineæ, quæ diverſi generis vites habet: ſilva confemineæ, quæ variis arborum generibus eſt conſita.

CONSEPTUM. *Colum.* Multimodis conſepta occurrunt in re agreſti. Sunt autem loca undique clauſa, ſed interdum ſubdialia. Opere & ſtructure varia indigent, pro diverſitate rerum, quæ cuſtodiantur. Leporaria, & vivaria, ubi ferina & ſilveſtria animalia aſſervantur, concludi ſolent firmiore ſepto, muro nempe ſtructili, lapideo, vel lateritio. Vineæ, hortique non uno ſepimento prætenduntur. Neque enim ſemper copia ſuppedit ad muros ductiles excitandos. Itaque aſciſcuntur in eorum ſupplementum ſepes, vel ex vivis fruticum, ruborum, & arbuſcularum radicibus; vel ex ramalibus, virgultis, & ſentibus complicatis, nec tamen vivis, qui neſtuntur depactis in terram palis, virgiſque & viminibus ſolidis colligantur. Macerias alii adhibent ex lapidibus luto compactis: vel eaſdem ſola ſaxorum congerie, compoſitaque aggeſtione corroborant. Foveas alii, & ſcrobis aquarias effodiunt; elatiſque ſuperaggeſta terra aggeribus & munimentis, militari more vineta hortosque protegunt. In viridariis demum topiaria, & areolæ herbarum florumque, præcipue ſi peregrinis exoticisque ſint conſitæ, mirti, buxi, juniperi, laurique tonſilis viridi odoratoque conſepto firmantur.

COPHINUS. *Juvenal.* Vas ruſticum vimineum: oneribus præfertim aſportandis deſervit.

CORBIS. *Cato*. Vas item ruſticum vimineum. Varro dictum putat a corruendo, quod illuc ſpicæ de meſſe corruant, quæ ſic poſtea a ruſticis in aream aſportantur. *Iſidorus* a curvatis viminibus, quibus contexitur, nuncupari ſcribit. Hinc verbum *Corbito*, in corbitam mittere. *Plaut. Caſin. Act. 4. 2.*

Novi ego illas ambas eſtrices: corbitant, ubi

Comeſſe poſſunt;

Quod eſt cibos in ventrem, tamquam in corbitam mittere:

tere : scio alios legere *curvant*, sed aptius Turnebus, & alii *corbant*.

CORIAGO. *Colum.* Morbus bubuli pecoris ; cum illi pel-
lis, seu corium (ex quo morbo nomen) sic adhæ-
ret carni, ut manibus apprensus deduci non possit.
Fit autem potissimum cum sudor in opere faciendo re-
frigit.

CORTIX. *Virgil.* Dicitur a corio : est enim quasi corium te-
gens arborem ; illud scilicet quo exterius arbor tegitur.
Pars est etiam arborum vitalis, quas sterilescere & perire
neesse est interciso cortice, per quem alimenta succique
saliant. Ferre quidem vulnera & fissuras arbores possunt ;
imo quædam cortice inciso fertiliores fiunt ; convalescunt
enim continuo, & conglutinatæ firmiter cœunt. Quod
si undique denudentur, amissis alimenti canalibus, &
spiramentis, quæ sunt illis vitæ principia, intereunt.
Asperi crassique sunt cortices, sed plantarum medullis
admodum leviores. Hinc alligato cortice natate inci-
piunt, qui eam artem addiscunt. *Natate sine cortice*,
adagii loco de iis dicitur, qui aliorum opera vel consilio
non indigent.

CORRIVATIO. *Plin.* Aquæ deductio in eundem locum. Hinc
corrivales dicti, qui ex eodem loco aquam per rivos de-
ducunt. Translate de æmulis usurpatur.

CORTINA. *Cato.* Vas, quo fluit oleum, dum in torculari
premitur. Idem apud infectores ad lanas tingendas, &
coquendos ad eum usum colores, adhibetur. Sed quo-
niam alia non pauca significat, mirum in modum ejus
vocis etymon exponitur. Isidoro dicitur a coriis, quia
tabernacula & tentoria, quæ cortinæ dicuntur, pellibus
& coriis primum conflabantur. Item a corio aliis appel-
lata, quoniam Apollinis tripus Pythonis serpentis corio
erat coopertus. Servius duas originationes tradit. Cor-
tinam, quasi certinam dici autumat a certis Oraculis,
quæ a cortina Apollinis edebantur. Iterum quia in eo tri-
pode, qui cortina appellabatur, Vatis nempe Apollinis
ipsum

ipſius cor tenebatur. Utraque originatio putidior eſt, quam ut refelli debeat. Appoſite procul dubio Martinius deducit a corte villatica, ad quam acceptiones aliæ ſunt referendæ. Ut enim cors ſpatium eſt undique concludum, ſic vas rotundum, tentorium, tripus etiam inferiori ex parte rotundus erat clauſuſque. Non ignoro Theatri cortinam, quæ legitur apud Virgilium *in Ætina*, a Scali- gero reddi hemiſphærium; ſed eandem Turnebus, & alii integram Theatri convexitatem exponunt. Poſtremo Lorica muralis, quæ inter duo propugnacula arcium pro- tenditur, atque item cortina dicitur; ad modum cortis villicæ, ex omni parte arcem concludit.

CRATES. Connexio ex vimine, ligno, vel ferreis virgulis, ad uſus plurimos proficiens. Aptari ſolet fenestris, at- que adeo januis, ut minus pervia ſint, & munita inve- niantur horrea, granaria, & ſtabula. Eſt etiam instru- mentum ruſticum, dentatum, quod agris occandis ad- hiberi ſolet, & ſimile eſt occæ, peſtini, & raſtro, qui- bus glebæ comminuuntur poſt arationem, & agri ſuper- ficies æquatur: *Virg.*

*Multum adeo raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, juvat arva.*

CRENA. *Plin.* In novellarum herbarum frondibus dicuntur incifuræ quædam per ambitum in modum ſerræ.

CRIBRUM. *Plin.* Instrumentum pelliceum vel coriaceum, in gyrum ligneo repagulo obductum, quo frumenta purgan- tur; vel farina a furfure ſecernitur. Eſt enim crebris fo- raminiſque pertuſum. *Cribro aquam gerere*, adagium eſt de opera & labore irritum; quo ſuplicii genere ferun- tur in fabulis mulctatæ Danaides, quæ aquam perforato hauriunt dolio. Claudius etiam Cæſar non abſimili poena ibidem coactus ludere talis, ſed perforato item fritillo, ut ſcribit Author ludi *de morte Claudii*.

CRIBELLUM. *Pallad.* Parvum cribrum.

CRIMNUM. *Plin.* Farina craſſior ex tritico & zea.

CRUDUM SPATIUM. Dicitio eſt Palladio familiaris. Pars terræ

fatatione non culta. Columella etiam crudum solum pro immoto dixit. *Terra vergine.*

CULMUS. Frumenti calamus, ab eodem calamo dictus. Et quoniam antiquitus stramine & culmis tecta cooperiebantur, tegulis nondum repertis, idcirco tectorum fastigia culmina appellantur.

CULTELLO, as. Cultellare agrum, formula est peculiaris Frontino, Hygino, aliisque Gromaticis. Dicitur autem cultellari ager, cum depressus vel assurgens, funiculo erecto ad perpendicularum, redigitur in planitiem. Dicitur porro id cultellare a cultro, vomeris genere, ut Plinius loquitur, vel potius certo vomeris situ; nimirum cum resupinus, relictis incisuris, designat spatium sulcis aperiendis, ut idem Plinius postea explicat. Alii trahunt a cultro scissorio, ita collocato in tabula, ad ejus planitiem vel inæqualitatem explorandam, ut costa sursum erigatur, acies vergat ad tabulam; sitque ejusdem horizonti perpendicularis, ut exponunt Philander, & Baldus in *Vitruv.*

CULTER. Quid sit in vomere, vide *Cultello.*

CUNICULUS. Animal lepori simile; sub effossa terra latere solitum. Varro, & Plinius dictum putant a cuniculis bellicis. Contra Vegetius subterraneos illos militares meatus ab animali censet nomen accepisse. In Hispania ingenti copia nascitur; eoque numero in Insulis Balearibus eos excrevisse tradit Plinius, ut incolarum rogatu copias bellicas ad eosdem excindendos Romani miserint. Licet enim sint pusilla mole, tactuque blandæ bestiolæ, sunt tamen agricolis non leviter pertimescendæ, quoniam terram subvertentes opera agrestia disturbant; redduntque inutiles labores exantlatos in agris colendis. *Mollior cuniculi capillo,* adagii loco est dictum a Catullo in delicatulos.

CUPA. Vas vinarium, quo excipitur uva expressa in torculari. Eodem ad vinum huc illuc deferendum utebantur; est enim ad modum dolii ex omni parte clausum. **Ci-
cero**

cero in Pifon. *Pistor domi nullus, nulla cella, panis & vinum e propola, atque de cupa*, videtur insinuare cupas proprie reponi solitas in œnopolyis, ubi viles e populo potare solent & comissari. Caterum non pontes solum e cupis stratos legimus; sed iisdem adapertis pro navibus interdum usos, refert Hesychius.

CUPELLA. *Pallad.* Parva cupa.

CUPRESSÆTUM. *Cic.* locus cupressis consitus.

CURCULIO. *Virg.* Vermis frumento vehementer infestus.

CURVIFRONTES. *Pacuvius apud Nonium*:

Tu curvifrontes pascere armentas soles.

Licet hoc epitheton gregibus, cum pascunt, magis apposite congruat, semper est tamen belluarum proprium, juxta illud Ovidii,

Pronaque cum spectent animalia cætera terram &c.

CUSSILARIS. Fit a lirare, & cossim: nam aratores cossim, sive coxim, hoc est varicitus, seu laxis cruribus incedebant; pedes quidem habentes in liris, nempe sulcis, inter pedes autem porcam, idest terram editiorem. Et quoniam sic incedentes lente progredi necesse est, ideo ignavissimi quique & desides cussilares, vel coxilares appellantur.

CUSTOS. *Plaut.* Qui rem aliquam curat servatque. Custodes pascuorum, horti, vineæ, saltuum dicimus. *Guardiani.* Custodes etiam vocantur novelli in vitibus palmites duarum vel trium non amplius gemmarum, qui alio nomine refeces, & palmites præsidarii appellantur a Plinio.

CYLINDRUS. *Virg.* Columna lapidea rotatilis, qua area æquatur.

CYMA. *Plin.* Summus & tenerior herbarum, ac præsertim brassicæ, coliculus. A foetura ex Græco dicitur apud Vossium. Italis etiam *Cima*.

D

DAMA. Animal semiferum, a metu ex Græco dictum; est enim impense timidum. Idem tamen adversus alia, sui generis pugnacissimum: *Martial.*

Aspicis imbelles tentet quam fortia

Damæ

Prælia; tam timidis quanta sit ira feris?

In mortem parvis concurrere frontibus audent:

Vis, Cæsar, Damis parcere? mitte canes:

Quasi majore damno afficiant se mutuo conflictu, quam si in easdem canes insilirent. Virili genere legitur dama apud Virgilium. *Georg.* 3.

———— *timidi damæ; cervique fugaces:*

Quod a Servio factum dicitur vitandæ cacophoniæ gratia. Verum apud eundem procul ab ea suspicione legitur *Eclog.* 8.

Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

DAMALIO, onis. *Lamprid.* Juvenca vel vitulus. A domando, notione Græca.

DAPHNON, onis. *Martial.* Latine Lauretum, a Daphne, Nympha in laurum versa.

DECAPULO, as. Evacuo: a capulis, quæ sunt vasa ansata, quibus oleum depleri solet. *Plin.*

DECEMPEDA. *Horat.* Mensura agraria decem pedes continens.

DEDUCTORIUM. *Pallad.* Fossa ad aquam in agros deducendam.

DEFRUGO. Defrugare agrum dicitur agricola, cum per imperitiam jacto largius semine, nimia foetura illum exhaurit. *Plinius: Oraculum illud magnopere custodiendum: Segetem ne defruges.* Defrugare dicitur a frugibus, quasi frugibus officere.

DEFRUTUM, Mustum ad mediam, vel tertiam partem decoctum.

ctum. Nimis crasse Festus etymon trahit a fraude, quasi vinum sic fraudem patiat. Expresse Palladius deducit a *deseruesco*. Hinc vasa defrutaria apud Columellam, quibus mustum decoquitur.

DEFUNDO. Inter verba defundo, & diffundo, hoc interesse discriminis aliqui observant, ut in re vinaria diffundere sit vinum e lacu in dolium, vel a dolio in cados vel amphoras, servandi gratia, egerere, juxta illud Horatii,
Vina bibes iterum Taurò diffusa,

Et *Juvenal.*

Ille capillato diffusum Consule potat :

Defundere autem sit fundere in pateram, vel cyathum bibendi causa. Contra vero Salmasius utroque modo asseverat vinum defundi.

DEGLUBO, is. Est corticem vel siliquam detrahere ex grano, & leguminibus, cum ab eorum folliculis spoliantur. Significat etiam excoriare. Hinc proverbialis sententia Tiberii apud Svetonium: *Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.* Indicabat vectigalia & multas sobrie & moderate, non rigide & immodice esse indicendas.

DELIBRO, as. *Colum.* Corticem aufero: nam liber est arboris cortex, & tegumentum.

DELIRO, as. *Plaut.* Proprie dicitur de semina jacente, vel aratore, cum a sulco, qui lira est, deflectit, & extra lineam evagatur. Ad animi vitia transferri solet. *Horat.*
Quidquid delirant Reges, plectuntur Achivi.

Et quia adeptus rationis usus, morbi, vel senectutis extremæ causa, summus est animi error, idcirco dementia delirium dicitur.

DENTALE. Lignum, quo aratri vomer inseritur, vel ejusdem ligni pars interior. *Colum.*

DIACOPH. *Ulpian.* Latine sunt terræ incisiones, per quas aqua fluviorum in agros effunditur. Crebrescunt apud Ægyptios, qui eas ex Nilo sic derivabant in agros, imbrium penuria laborantes. Locum frequenter habent in re hortensi, in agris, pratis, & vineis. Vocantur etiam

- etiam commata, incilia, & concisuræ, quem titulum vide supra.
- DIANA.** Jovis & Latonæ filia. A ferendo die dicitur, ut tradit Cicero. Nam eadem in Cælo Luna est, Diana in silvis, Proserpina apud Inferos. Virginitatis custodiendæ studio incensa, ut virorum commercia vitaret, nemora & saltus inhabitabat. Succincta ibi semper & cothurnata, arcum & pharetram gerens, venando dies transigebat. Templâ eidem plurima erecta, sed amplissimum Ephesi positum, de quo nos scripsimus *Vocabul. Architect.*
- DIOTA.** Vas vinarium ansatum. *Horat.*
- DIRADIO.** Radium figura aliquid compono. Columella ad vitem transtulit: *Validam ergo vitem in ramos deducere censeo, & traducibus dispergere, atque diradiare.*
- DIRUNCINO.** *Plaut.* Per incisionem purgo: a runca, quæ est instrumentum evellendis dumis idoneum.
- DISPALO.** Verbum est parum diligenter expensum a Lexicariis etiam nuperis. Ajunt idem esse ac vagari; trahuntque a militibus disjectis. Deduxissent saltem a palis castrensibus, qui alligati deferuntur in comœatu, & dissoluti defiguntur ad tegendas mansiones in agris: vel a palis munitoriis, quibus construuntur & firmantur aggeres. Sed nihil horum. Dicitur omnino Dispalo a palis agrestibus, qui sunt vitium adminicula; quique, cum vento, turbine, vel vetustate sunt disjecti, vinea dispalata dicitur. Antiquiores quippe sunt pali agrestes palis castrensibus & militaribus. Ab ejusmodi palis milites, & quicumque, ordine non servato, evagantur, dicuntur palati, & dispalati. Rem expresse conficit verbum *palo*, a quo est *dispalo*, quod sic usurpatur a Columella: *Vitis paletur, & capite tenuis alligetur.*
- DISSEMINO.** *Cic.* Proprie dicitur de agricola æquo laxius & dispersius semina jaciente; translate de aliis.
- DISSERPIO.** *Ovid.* Proprie spectat ad rem agrestem; notatque

que dissolutionem fepis in vinea vel horto : figurate aliò trahitur .

DIVIDICULA, orum . Dicuntur Castella , ex quibus e rivo communi aquam quisque in suum rivum deducit . *Fest.*

DOLIARIUM . *Pandectæ* . Locus ubi dolia asservantur .

DOLIUM . *Cic.* Vas prægrande vinarium , a dolando , ut plerique opinantur , dictum . Fictilia fere apud Veteres erant dolia . Deceptum reor Salmasium , qui excipi quidem doliis vina , neutiquam autem in iisdem , sed in cadis vel amphoris servari olim consuevisse scribit . Clarum est Horatii testimonium de vino in doliis servato ,

Et borna dulci vina promens dolio ,

Dapes inemptas apparet .

In eandem sententiam scripserunt Cicero , aliique . Scriptores vero veteres rei rusticæ dolium definiunt , in quo vinum , vel oleum reconditur . *Doliaris vita* . Ambiguum est vetus adagium . Apud alios lautam vitam significat ; abundantius enim hauritur ex dolio : & effertur de iis , qui magna copia fruuntur optatis . Apud alios contra vita frugalis atque adeo sordida eodem adagio designatur , cujusmodi egisse legitur Diogenes Cynicus , doli habitator , & cultu cætero magnopere parcus & despicibilis .

Domus . Ex Veterum præscriptione duplex est domus villatica , altera patrisfamilias , quam urbanorusticam vocant , altera rustica , quæ villici & operariorum est habitatio . Prior relaxationis & animi gratia , posterior proveniuntum , & emolumentum causa est construenda . Urbanorusticam & herilem domum , pro fortunarum copia , & villæ amplitudine & merito , ædificari oportet . Non itaque ruditer erigenda , verum non molitione solum , sed ornatu etiam & nitida supellectile sit spectabilis . Commoda in æstivas & hiemales mansiones distribuenda cubicula , quæ ampla & eleganter loricata purum aerem solemque suscipiant . Romanorum olim domus heriles cœnationibus , diætis , tricliniis , balneis , ad omnimodam civi-

carum ædium formam instruebantur; easdemque balneatores, ostiarii, atrienses, ex usu prorsus Urbano curabant. Piscinis insuper, vivariis, leporariis, ad oblectamentum & magnificentiam, ac præcipue ad hospites cum dignitate excipiendos, detinendosque cum voluptate, illustrabantur. Quemadmodum vero curandum est, ut ejusmodi domorum prospectus ad longinqua viridantium agrorum, silvarum, & collium spatia, ad hilaritatem simul & salubritatem feratur, sic ab omni graveolentia, coenique, & sordium foetore quam remotissime est submovendus. Domus rustica cum adjectis stabulis, caprile, ovile, bubile, sic erit locanda, ut bubulcis & pastoribus ad suos greges promptus inde aptetur accessus. Cellam villicus juxta januam habeat, ut queat pernoscere qui noctu præsertim ingrediuntur, vel extra domum se efferunt. Neutiquam negligenda est ædificii rustici curatio, sed consolidanda præcipuum in modum habitatio est, ne incendiis, & furum nocturnis maxime aggressionibus pateat. Ad confusionem & perturbationem vitandam discriminata sint cubicula colonorum, & operarum glebalium; tum etiam eorum, qui gallinario, corti, torculari, columbario, & similibus præsent. Potissima omnium cura sit aquæ paranda, ut propinquæ, quammaxime fieri poterit, habeantur piscinae, fontes, aliaque aquarum receptacula, non solum ad pecoris & altitium potum, verum etiam ad detergenda a sordibus vasa, ad abluendas lanas, & universam domus munditiam asserendam. Villica demum cum sociis non solum ut munda & deterfa sint omnia, studiosè provideat; sed lanificio & textrinae laborem impendat, farcienda, innovandaque rei vestiarie, & omnis generis suppellectili.

DRACONES. Dicuntur a Plinio palmites tortuosi, ad similitudinem draconis: eosdem emeritos etiam vocat.

DRAMA. Quemadmodum genus humanum societate constat, institutione naturæ, sic mutuis allocutionibus animi sensa de-

depromere, & miscere sermones, eadem docuit. Hinc vetustissima Dialogorum origo, in quibus sermo duorum vel plurium, numeris metroque primum solutus, est usurpatus. Quod omnibus postea rerum initiis contingere solet, ut in progressu ornatum acquirant, contractus etiam metro conclususque dialogus, Cratete quodam Atheniensi, ut perhibetur, authore. Et quoniam antiquitus humanæ negotiationes intra cancellos rei rusticæ & pastoralis continebantur, de armentis, pascuis, & agrorum cultura vel proventu, a pastoribus & agricolis metrica alloquia agitari cepta, quibus Eclogarum appellationem Scriptores indiderunt. Addita demum metricis cantibus actio & gestus; effectumque ut Eclogæ migrarent in dramata, quorum ipsæ rudimenta quædam & prolusiones erant. Horum plurima sunt genera: pastorale haud dubie omnium antiquissimum, Comicum, præterea, Tragicum, & horum omnium tractationem complectens, Epicum Carmen. Quoniam vero antiqui Vates Bucolici intra Eclogarum fines consliterunt, Dramaticum pastorale carmen posteriorum temporum Scriptoribus reliquisse visi sunt. Magno ii numero tam Latina, quam vernacula dictione usi percrebuerunt. Et quandoquidem locus admonet ipse, ut saltem de Italorum, præcipuis, quid sentiam, ingenue proferam, æquus mihi sis, Lector, ut mea de iisdem iudicia hic adscribam, quemadmodum eadem edidi in meis Miscellaneis l. 3. c. 4. Augustinus Beccari, Sacrificii nomine fabula, edita, primus omnium pastoritiis lusibus & amoribus scenam aperuit. Ea fabula præ reliquis ingenuos silvarum Genios, nec tamen incultos, & meracissimum Panasapit, spiratque. Nihil in ea jactantiæ deprehendas, nihil tumoris & audaciæ. Candidam illam inprimis, verecundam, mira que suavitate conditam existimo; eoque magis elaboratam, quominus limæ vestigia notæque conspiciuntur. Torquati Tassi Amyntas paulo ornatior sic posterioribus fabulis nitidæ puræque simplicitatis pal-

nam præripuit, ut in eo genere laudis infra Beccari Sa-
crificium tamen subsistat. Guarini Pastor Fidelis ita com-
ptus, perpolitus, delibutusque renidet, tantumque
ubique exhibet venustatis & deliciarum, ut hoc solum
delinquere videatur, quod explendescat, efferatque se
supra pastorem. In Bonarelli Phyllide magni conatus, li-
cet magna ex parte felices, apparent tamen. Argumenti
novitas, & argute dictorum floribus distincta & quasi
vernans locutio Lectorem vehementer alliceret, nisi ni-
mius ornatus sibi oneri esset; & quædam gigneretur ex
ipsa voluptate satietas.

DUMETUM. *Cic. &*

DUMICETUM. *Fest.* Locus spinis obsitus.

DURACINUS, a, um. *Plin.* Dicitur de fructibus, ac præ-
sertim de uva, quæ durum habet corticem.

DURAMEN, vel **DURAMENTUM.** *Colum.* Brachium vitis.

ELOGA. Aliis Carmen Bucolicum.

Genus carminis rustici & pastoralis.
Nuncupatur a bobus vel bubalis, quæ
prior omnibus est inter pastores ho-
noris appellatio. Primordia licet Ti-
bullus ad agricolas referat *l. 2. eleg. 1.*

*Agricola, assiduo primum lassatus
aratro,*

Cantavit certo rustica verba pede;

Nihilominus pastoribus eam laudem cum Varrone pleri-
que tribuunt. Commonstrata haud dubie antiquitus mo-
dulatio a cantu avium, & a sibilis arborum, frondes mo-
tantium afflatu ventorum. Harum imitatione pastores,
cum solitarii, desides, otiosique agerent, cantillare pri-
mum, mox per ætatem ad saltuum æstivas umbras, per
hiemem conglobatim reducti apricantes ad solem, medi-
tatis

tatis cantiunculis, rudi scilicet crassaque Musa depromptis, otium fallere ceperunt. Usu postea edocti, & æmulatione laceffiti, a languidis illis, ineptisque modulis, ad paulo venustiores, majore ingenii curæque nisu adhibito, gradum facere; postremo excerptos ex iis atque selectos alternatim proferre instituerunt, in coetu ad concertandum constituto. Hinc vero apud Græcos Eclogæ appellatio, quæ electionem sonat. Hujus Carminis origo, quam vetustissimam esse fatentur omnes; authorem, ut in tanta caligine vetustatis, incertum habet. Patri Libero, Apollini, cum armenta pasceret Admeti Regis, Daphnidi Mercurii filio, Panos etiam Filio scriptores adscribunt. Plerique tamen in Sicilia ortum carmen Bucolicum opinantur. Cum enim ea Insula laboraret pestilentia late grassante, post eandem Dianæ ope sedatam, a rusticis & pastoribus grates Deæ persolutæ memorantur, inconditis pro rudi gentis simplicitate, hymnis & canticis. Quemadmodum vero iis cantionibus personæ solum rusticæ intersunt, opiliones nempe, caprarii, aratores, & agrestium genus universum, sic earum materia circa agros, pascua, silvas, & armenta versatur. Elocutionis contexendæ modus & forma ea est, quæ pastoritiam ingenuitatem sapiat prodatque. Simplex illa nimirum, puraque, nec solum tumoris expers, verum etiam ornatus anxie quæsitæ, fucatique. Nec tamen idcirco illaboratum dixeris hoc genus canendi: quin potius angustix ipsæ, & ariditas materiæ, quæ agros intra, & pastorum septa concluditur, sustentanda est eleganti nitidaque dictione: habet enim suas veneres fundumque ornatè admodum concinnèque dictorum. Addo cantus ejusmodi pastoritios a miricis ad lauros interdum assurgere, non Bionis solum, Mopsi, Theocriti, & aliorum, sed Virgilii in primis exemplo, qui avena rustica prænobile canit Genethliacon Pollionis Filio: Silenum vero inducit non solum excelsa & grandia quomodolibet referentem; sed de rerum primordiis mirifice
phi-

philosophantem . Bellicas proinde expeditiones , certamina , victorias , Regum exortus & funera , utque omnia in pauca contraham , sublimia quælibet argumenta , silvicularum fistulæ non detrectant , ea tamen cautione servata , ut externa isthæc & gravia nemorum genio aptent , & sua faciant . Materia hujus carminis multiplex : frequentissima omnium amatoria , ad quam præter innatam nostri generis affectionem , silvestre otium , consuetudo ludentium puellarum , & animi curarum vacui alluciant . Personarunt olim suavissimo cantu pastoritio agri Græcorum compascui , & Arcadiæ umbrosa nemora , mellitissimos modulatus edentibus Stesichoro , Theocrito , Moscho , Bione . Virgilium Latini habent , qui non alios modo Græcos , sed ipsius Theocriti famam obscurare potuisset , nisi nimius extitisset ejus Poetæ imitator . A Virgilio post Nesianum , & Calphurnium , longe impares fistulas , decurrenda sunt latissima temporum spatia , donec devenias ad Sanazarum , Vidam , & Pontanum , scriptores cultissimos , & in quibus vix quidpiam beatissimæ illius aureæ ætatis desideres .

EDOR . Ab Antiquis , authore Festo , *ab edendo* far ita dictum , quod postea ador est appellatum . Vide *Ador* .

ELICES . *Colum* . Sulci aquarii , per quos aqua collecta ex agro elicitur , ex quo origo nominis .

ELUTRIO , as . Elutriare lintea dixit Laberius , e luto & sordibus purgare . Sed quoniam apud Plinium elutriare dolia legimus , video id explicatum pro transfundere ex uno in aliud vas , *Travasare* . Deducunt a Lura , idest utre , quoniam Veteres utribus vinum conderent . Sed a lura esset Elurio , non Elutrio : præterea cum ab eodem Plinio , & aliis habeamus vellus & lanas elutriare , plane videtur verbi originem esse ab eluendo , sive expurgando a luto & sordibus . Licet nihil obstet , quominus ad illam transfusionem trahi etiam possit ; sic enim purgari vinum ipsum necesse est .

EMISSARIUS PALMES . A Plinio dicitur qui post putationem infer-

infertur imis scamnis, ut per singulos annos ad superiora subeat, scandatque.

EMPLASTRATIO. A formando Græcis dicitur. In agricultura fertur idem esse ac inoculatio. *Colum. Tertium genus, cum gemma, cum exiguo cortice, in partem sui delibratam recipit, quam vocant agricolæ implastrationem, vel, ut quidam, inoculationem.* Sed Beroaldus in Columellam diversam putat implastrationem ab inoculatione. Assentior Beroaldo, & implastrationem dici censeo appositionem ceræ, vel similis tenacis materiæ, quæ, cum terra adjecta, & præligata, firmat furculum insitum.

ENTHECA, orum. Pandectæ. Latine reposita. Sunt instrumenta, ferramenta, vasa, & his similia arma rustica, quæ censentur dotes prædiorum.

ENUCLEO. *Cic.* Proprie est nucleum e folliculo extrahere: baccæ, & duracina enucleantur. Translate est *declarare.*

EPISTATES. Villicus, &

EPISTATA, æ. Villica est apud Catonem, quæ præest familiaris rusticanæ.

EQUA. *Horat.* &

EQUUS. *Cic.* Animal notum; forma, robore, celeritate præstantissimum, bellique & pacis artibus unice natum. De eodem, quod attinet ad militaria, prolixam tractationem dedimus in *Lexic. Milit.* Ad nostrum institutum pertinent, qui hominum rerumque variarum vecturis deserviunt, sarcinarii, clitellarii, plaustrarii. Item admissarii, qui ad sobolem procreandam equabus adjunguntur. Non impar ejus generis utilitas ex trituris, molisque versandis. Ab incessu, vario ministerio, & coloribus varias appellationes habent, Gradarii, Veredi, Sagmarii, colatorii, funales, jugales, desultorii, scutulati, palmati, phœnicei, gilvi.

EQUILE. Stabulum equorum. *Varro.*

EQUISONES. Equorum domitores. *Valer. Maxim.*

ERADICO. *Terent.* Una cum radice evello.

ERGASTULUM. *Colum.* Locus in agris, ab opere faciendo dictus:

ETUS : carcer rusticus a Juvenale appellatur , ubi servi vincti detinebantur arando , fodiendo , terram excolendo : quemadmodum Syraculis , & postea Romæ , custodiebantur ad metalla & marmora eruenda in Latomiis lapidariis . In ergastula servos heri includebant autoritate privata , ideoque perperam ergastulum confunditur cum carcere , in quem Magistratus conjiciebant reos publica autoritate .

ERRATICUS , a , um . *Plin.* Vitis , brassica , cucurbita erraticica : item erratici arborum rami , qui natura , vel artis adminiculo diffunduntur .

ERUCA . Vermiculus , oleri herbisque infestus , quas rependo abrodit ; ex quo eidem nomen . *Colum.*

ERUDERO . *Varro.* Purgare campum cæmentis , contractis lapidibus , ruinis ædificiorum , quæ rudera appellantur .

ERUNCO . *Colum.* Herbas noxias spinasque runca evellere .

ERVUM . Genus leguminis . Jumentorum pabulum . *Colum.*

ESCULTUM . *Horat.* Locus esculis confitus .

EXAMURCO . *Apul.* Examurcatum dicitur oleum , quod sublata amurca est defæcatum .

EXCODICO . *Pallad.* Effodere circa arbores , caudicibus locum liberando , solumque expurgando . Receptiore verbo dicimus ablaqueare .

EXOSSATUS , a , um . Ager exossatus non est lapidibus plenus , ut refert Calepinus ex Cornuto , antiquo Persii interprete , sed lapidibus purgatus . *Persius.*

F

FABA. Legumen notum, & omnium vilissimum. Ex Græco dicitur a vescendo, quoniam primus fuerit hominum cibus. Non contemnendus inde fabæ honos. Cæteroqui legumen inauspicatum est habitum; nam in ejus flore litteræ luctus emortalis apparent. Idcirco, ut Varro, Festus, aliique tradunt, vel nomen fabæ pronunciare vetitum erat Flamine Diali. Eandem ob causam adhibitæ fabæ in re funebri, & sacrificiis parentalibus. Ad hæc hebetare sensus existimantur, turbare mentis tranquillitatem, & insomnia facere. Hinc exortum plerique existimant Pythagoræ monitum, *a fabis abstineto*; tametsi Plutarchus, aliique referunt illud ad Magistratus, quos, suffragiis olim per fabas latis creatos, vitandos esse Philosophus hortaretur. Terentii pronunciatum, *Isthec in me caditur faba*, in parcemiam abiit; idest, in me hoc malum recidit: a faba, cujus percussione laborat solum, cum tosta fustibus cæditur. Martinius, nullo Scriptorum testimonio prolato, adstruit hujus proverbii originem aliam ridiculariam. Ait autem quemdam, cum fabam ederet neutiquam coctam madidamque, ea causâ iratum, eandem supra coqui caput comminuisse, jocosæ adjectionis causa hoc dictum accipias.

FÆCARIÆ SPORTÆ. Apud Catonem sunt, quibus inclusa fæx prælo supponitur, ut vinum fæcatum exprimatur.

FÆX. *Plin.* Purgamentum, crassæque sordes, quæ ex vino, oleo, & similibus subsidunt. Translate effertur sæpius: fæx civitatis, quisquiliæ, homunciones: homines nihili, vel vitiis perdit.

FALX. Ferramentum aduncum, quo herbæ & segetes secari solent. A Catone numerantur foenariæ, stramentariæ,

arborariae, vineaticae, silvaticae, ruscariae. Praetereo militares, quae non sunt nostrae indaginis. De falcibus bello exorto, in enses mutatis Virgilius *lib. 1. Georg.*

Et curvae rigidum falces constantur in enses.

De lanceis contra conversis in falces *Isai. c. 2. 4. Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces.* Quod a Martiali etiam sic habemus, falce ad loquendum inducta.

Pax me certa ducis placidos mutavit in usus:

Agricola nunc sum, militis ante fui.

Falcis inventorem fabulatores Saturnum ferunt, qui primus agriculturam monstravit; idcirco Falcifer perpetuo fere epitheto appellatus. *Falces postulabam, tu de Ligonem respondes;* adagium est de iis, qui respondent quod ad rem nihil attinet. Ortum ab eventu agricolae, qui cuiuspiam e vicinis falcem commodato petebat, cui ille negavit ligonem sibi domi esse.

FALCARI. Occurrunt apud Ciceronem *Catil. 1.* Ubi tamen non sunt rustici utentes falcibus; sed neque sunt milites armati falcibus, ut parum diligenter exponitur a Nizolio. Tullius enim armatos falcibus, non falcarios, sed falcatos dixisset. Apud Scriptores quippe severioris & purgati Latii ordines militares notantur adjectivis desinentibus in *ari*, qui sequiore aëvo designantur desinentibus in *arii*; ut apud primos scutati, hastati, catafracti; apud alteros scutarii, hastarii, catafractarii. Diligentius proinde Muretus, & Lambinus Ciceronis falcarios exponunt vicum, ubi conjunctim, ut assolet, inhabitantes agebant confectores falcium.

FALCICULA, & contracte FALCULA. *Palladius.* Parva falx.

FALISCA. *Cato.* Locus in stabulo, ubi ponitur pabulum gramineum, herbaceum, foenum scilicet, farrago, & similia.

FAR. *Plin.* Notum frumenti genus. A frangendo dictum fertur; quoniam Antiqui molis nondum inventis, illud in pila frangerent. Ut Græci hordeum, sic Romani far cibum

cibum omnium antiquissimum existimabant . Ideirco , præ aliis frumentis , in sacrificiis adhibitum , & usurpatum in nuptiis ; atque hinc confarreatio , modus connubii apud Romanos , quo Pontifex Maximus , & Flamen Dialis frugibus & mola salsa sponfos conciliabant . Ejusmodi matrimonii dissolutionem vocabant diffarreationem . Hinc etiam farrago , quæ proprie est pabulum pecoris ex recrementis farris , vicia & hordeo admisto . Translata sumitur pro rerum variarum commistione . Vide *Ador* .

FARRAGO . Vide *Far* .

FASCIS . *Cic* . Congeries lignorum , vel similium , quæ vinculo aliquo , vel brachiorum complicatione colligatur .

FAUNI . Vide *Silvanus* .

FERABITES , aliis FERAVITES . *Sisenna apud Nonium* . Vitis fera , silvestris , labrusca .

FEREOLA . *Colum* . Vitis ferax , a ferendo : vel potius aliquantulum silvestris & fera , ut ferabites , de qua superius .

FERACITAS . *Colum* . Fertilitas . A ferendo .

FERMENTUM . *Colum* . Farina subacta , nondum salita , acorem contrahens . Mistra panificio massam gravidam , & panem efficit leviolem , aptioremque tam ad cocturam , quam ad digestionem . Fermentare terram , frequens est dictio apud Scriptores de re rustica . Id autem perficitur , cum terra pastinatione , & calidis stercoreibus computrescens rarefit , atque resolvitur ; ex qua conspersione eandem inflari , augeri , & quasi ebullire necesse est . Christus Dominus *Matth* . 16 . cavendum esse præcipit a fermento Phariseorum , quod est hypocrisis . Ea scilicet nota nequissima vitiosi , inducto deforis religionis tectorio , ad pietatem compositi , & curvisfrontes , se magnifice circumspiciunt , corrasaque popelli admiratione intumescunt ; nec ut ceteri hominum se reputari contendunt & satagunt ; intus autem , in cute , & , ut Persius loquitur , in jecore agro , vitiorum omnium colluviem , & deterrimam nequitiam occulunt . Caveas ab Æsopiciis

hisce graculis , & simiis purpura palliatis . Dicas potius cum Dante Aligherio ,

Non ragioniam di lor , ma guarda , e passa .

FERTILITAS . *Cic.* Fœcunditas . A ferendo .

FERRAMENTA . *Pallad.* omnis generis arma rustica ex ferro .

FIGARIA . *Pallad.* &

FIGETUM . *Varro.* Locus ficis consitus .

FILICETUM . *Pallad.* Locus filicibus consitus , vel impeditus .

FIMETUM . *Plin.* Sterquilinium , quo congeritur fimus mox dispergendus .

FIMUS . Alimentum terræ ad sata & olera vegetanda , quæ aqua & fimo uberius & citius adolefcunt . Laudatur præ cæteris cinis , quoniam natura calidus , & admodum tenuis , vermes , noxiasque ejusmodi bestiolas sobolescere non sinit . Proxime accedit fimus herbaceus , & stipularius . Ad usum omnium frequentissimus est stercorarius , ex jumentorum , ovium , columborum & maxime hominum excrementis . Quod attinet ad stercorationem suillam , Columella omnium deterrimam esse reputat : Plinius contra , & Theophrastus eandem pluribus commendant . Turdorum , aliarumque avium , gallinarum item , & similium cortis altilium fimo agros Romani antiquitus stercorabant ; utpote quo lætæ admodum uberesque segetes redderentur . Eoque magis eodem utebantur , quod aviaria condere solerent amplissima , omnique volucrum & altilium genere , non ad usum modo , verum etiam ad ostentationem quamrefertissima . Sunt qui inter serendum , fimum superjaciunt , ut pinguior succus proveniat . Cavendum in primis ne recens sit fimus , nam bestiolas gignit , quæ succum & humorem præripiunt . Augias Helidis Tyrannus primus in Græcia , authore Plinio , stercorationem invenit . Bubile is fertur habuisse tria continens boum millia , quod cum a sordibus emundare auderet nemo , expurgatum est ab Hercule , amne Alphæo in illud immisso . Originem inde habuit adagium , *Augiæ stabulam purgare* , quod effertur de iis , qui ad
opus

opus immensi laboris conficiendum operam collocant.
Fiscus. *Colum.* Cista ex sparto vel vimine, multis apta
 cubulis, tam rusticis, quam urbanis. Est etiam vas olea-
 rium, appellatione propria qualus, qui supponitur tor-
 iculari, ne fæces cum oleo defluant. Hinc fiscina & fiscel-
 la, vas vimineum, lacti coagulando idoneum. Apud
 Veteres, cum pecuniæ publicæ, vel regiæ deferendæ
 marsupia non sufficerent, eandem conjiciebant in fiscos.
 Hinc majoris summæ pecunia, a Principe vel Republica
 asservata, Fiscus nuncupatur: nam pecunia privata lo-
 culis, arca, vel sacculis conditur.

FISTULA. Instrumentum musicum pastorale & rusticanum.
 Septem calamis conficitur, superius gradatim disparibus,
 inferius complanatis. *Virg.*

*Est mihi disparibus septem compacta cicutis
 Fistula.*

Theocritus novem calamis compactam habet. Ovidius
 fistulam ex centum calamis Polyphemo appingere ausus
 est:

Sumptaque arundinibus compacta est fistula centum.

Sunt qui fistulæ buxæ, atque adeo æræ meminerint.
 Ab aere in cannas immisso ex Græco fistula dicitur. Oris
 flatu per easdem cannas excurrente, sonum ciet, quem
 singuli calami proprium, & ab aliis discrepantem red-
 dunt, ita ut septem vocum discrimina eadem prodat fistu-
 la. Plerique Pana ejus instrumenti authorem ferunt, qui
 illud Arcadiæ Pastoribus primum monstraverit: *Virgil.*

*Pan primum cera calamos conjungere plures
 Instituit.*

Musicum hoc organum pastoritium in sui Coetus tesseram
 & insigne extulerunt Romani Academici, Pastorum Ar-
 cadum appellatione insigniti Anno reparatæ salutis 1691.
 Fatentur omnes, Lectissimorum Virorum studio restitu-
 tum, in Italicæ præsertim Poeseos lucubrationibus, ni-
 torem pristinum, & ingenuos illos silvarum Genios re-
 vocatos. Quamobrem non est demirandum, si, dedu-
 ctis

Etis per universam Italiam Coloniis, Pastorum Arcadum nomen decusque quamlatissime pererebuerit; festinarentque ad danda Academiae nomina non modo doctrina clari, verum etiam illustri loco nati, & primariae dignitatis praerogativa viri spectabiles. Non inficiabor, me quoque in praeclearae institutionis partem vocatum, propterea quod plerosque e sociis necessitudine conjunctos, nec ita paucos in tradendis Rhetoricae disciplinis in Collegio Romano auditores habuerim. Videbis quae de eo Coetu olim lusimus *Carm. tom. 2. eleg. l. 3. 4.*

FLAGELLUM. *Colum.* Pars extrema palmitis vitei: item virgae arborum, ita dictae a virgibus, quibus servi olim caedebantur, quae propria est flagelli appellatio.

FLORES. Fax vini expressa e vinaciis. *Neque florem, neque flores volo; vinum volo.* Caeilii est dictum.

FLORA. Non puduit Romanos impudentissimam meretriculam divinis honoribus impertire, & venerari tamquam Deam florum, qui mundissimi sunt naturae partus: & sacrilegis eam insuper festis, Floraliū appellatione institutis, quotannis colere. In iis foeminae meritoriae omni pudore diruta, non solum verborum licentia, sed impudicis motibus denudata, spectatores detinebant. Pudit tamen, Valerio Maximo teste, populum postulare ut mammae denudarentur, spectante Catone. Eundem populum Romanum haeredem instituit Flora, cum vulgati corporis quaestu ingentes opes coegisset; praecipitque, ut natalis sui diem ludis editis populus celebraret. Quod cum dedecorosum Senatui videretur, iussit eadem festa peragi, ut fructus & arbores tempestive florescerent.

FLORALIA. Vide *Flora.*

FLOS. *Catull.* A nitore dicitur ex Graeco; ut enim in Caelo Stellae, sic flores in pratis hortisque, veluti flammulae quaedam intermicant. Flores plantarum sunt germina, ex quibus plerumque fructus proxime progignuntur. Sunt enim plantae, quae sine floribus fructus ferunt, ut ficus: sunt etiam quae flores sine fructu emittunt, quod herbis

herbis est fere commune. Sed pars arborum maxima floris & fructus gemino lætatur partu. Duplicia natura, dote flores donantur, colore & odore. Fragrantia nares, colore oculos, sed & animos mira etiam varietate pelliciunt, oblectantque. Proinde non fructus ipsorum modo, sed ipsi nobis mirifice serviunt & blandiuntur. Hinc anxie & naviter quæriti, cultique; nec conspersione solum adhibiti in festis solemnibus; verum etiam coronis gestandis, aliisque usibus plexi, ferti, soluti, ad convivia, aras, thalamos, tumulos exornandos avide accersuntur. Ut flores intra domesticam habitationem ferantur, aut saltem propinquo in loco, Scriptores monent; propterea quod odorum suavitate imbutus aer salubritatem corporibus, ipsa vero eorum varietas aspectum oculis lætum, gratumque conciliat. Apricis in locis statuuntur areolæ florales, marginatæ angularibus, quadrangulis, rotundisque lineis, quæ ex herbis lectissimis, itemque odoratis concinnari solent. Non promiscue confuseque, sed separatim ad jucundiorum speciem collocentur. Cultus florum singulari seduloque studio curandus avulsione crebra internascentium herbarum inanium vel noxiarum: præcipue vero irrigatione, non effuse, & immodice, jactu præcipiti projectis aquis, sed per hydrias, quæ syphunculos crebris foraminibus pertusos habeant dispertitis.

FOCANEUS PALMIS. *Colum.* Qui inter duo vitis brachia, quasi inter fauces, germinat.

FOECUNDITAS. *Plin.* Fertilitas. A foetu fovendo. Proprie de pecore & animalibus dicitur.

FOENILE, ubi foenum asservatur. Vide *foenum*.

FOENUM. Herba in bouum pabulum resecta. *Hæstodus.*

Fœnum congerito paleamque, ut pabula bobus

Annua sufficiant.

De foeno, bello exorto in hastis sublato. Vide *Manipulus*. Fœnilia, palaria, & horrea semoto in loco, ut ab incendiis tuta sint, construi monet Vitruvius. Ex

foeno

foeno coronamentum sibi foenifecæ adornabant. *Ovid.*

Da falcem, & torto frontem mihi comprime foeno.

Vulgatum est illud Horatii,

Fœnum habet in cornu longe fuge;

Quod in paroemiam abiit, adhibeturque adversus homines feroces, & ad ultionem præcipites. Orta est a bobus cornupetis, in quorum cornibus foenum antiquitus alligabatur, ut obvii quique, eo signo admoniti, sibi caverent.

FOLIUM. *Virgil.* Dicitur a simili Græcorum voce. Arborum, herbarum, & florum germen. Provide a Natura comparatum est, ut flores fructusque, præsertim novellos, folia protegant ab æstu, imbre, & aeris inclementia. Si enim utilitatem spectes, eorum quosdam quasi clypeos dixeris; si speciem & ornatum perpendas, plantarum comam vocabis. Varietas eorum maxima: aspera, aculeata, tenuia, adstricta, lata, conferta, dispersa, turbinata, lunata, stellata, odorata &c. Plantæ hieme plerumque foliis spoliantur: paucis vigor perdurat ad perpetuam viriditatem. Vetustissimus scribendi usus in arborum foliis; quod ex jactis a Sybilla atque dispersis apud Virgilium discimus; idemque Historici testantur plurimi. Gradus deinde factus ad libros, qui sunt interiores arborum tunicæ. Tabulis postea rerum memoriæ traditæ. Postremo chartæ ex lino & cannabe aqua maceratis successerunt. Primos mortalium ex consutis foliis sibi præcinctoria quæsisisse Sacræ docent Litteræ *Genes. 3.* Ex iisdem cubile Ulysses sibi parasse, postquam e naufragio in Phæaciam appulit, legimus apud Homerum. Foliis coronati non solum Satyri, Panesque, Deique Silvestres, verum etiam victores in agonibus, quotquot olim Græcia celebravit.

FORI. *Colum.* In hortis & agris sunt angustiores viæ, iter præbentes circa porcas, idest editiorem terram inter duos sulcos.

FOSSIO. *Plin.* Exercitatio rustica, qua ligone, pala, vel simili

simili ferramento terra aperitur & eruitur eam vertendo. Una est ex præcipuis terræ culturis. Dicitur a fovea, vel potius a fovendo, quoniam fossione glebæ foventur, & incalescunt. Prodest impendio fossio; nam ea agitatione aufertur quod plantarum alimentum potest impedire vel tollere. Eadem insuper inversione terra perflatur, & inciditur; subitque proinde, inditurque novus aer, quo etiam madefacta, majores vires concipit attrahitque. Quam ob causam quæ aridæ sunt strigosæque terræ crebrius & altius fossione sunt subigendæ. Duplex est fossionis genus; alia adultis plantis, novellis alia impenditur. Fodiendi tempus pro soli varietate usque varium; excepta æstate, quæ radicibus admodum est infensa ob Solis ardorem.

FOVEA. *Colum.* Terræ proscissio ad modum canalis, vel sulci majoris, cujusmodi excavantur in pratis, ut aquæ effluent; & fines etiam eorum designant. Item terræ fossiones diversi generis. Vide *Fossio*.

FRACES. *Plin.* Fœces olivarum, quæ subsidunt, cum oleum exprimitur. A frangendo est nomen: fiunt enim & recidunt ex olivis in torculari fractis.

FRONDATIO. *Colum.* Amputatio frondium, & ramusculorum redundantium. Hinc Frondatores a Scriptoribus dicti, qui arborum ramos supervacuos amputant, manipulosque e frondibus conficiunt, vel qui manibus vellunt folia vitium, ut ardor Solis ad uvam maturandam citius acriusque pervadat.

FRONS, dis. A ferendo dicitur, quia florem gignit. Frondes de arboribus proprie dici, folia tam de arboribus, quam de herbis & floribus, quidam senserunt. Virgilius tamen, aliique non pauci festas frondes nominarunt, quibus templa velantur, vel sternuntur viæ, festivæ lætitiæ significandi causa: sunt autem hujusmodi etiam herbarum florumque frondes. A colore, figura, crassitie, magnitudine, asperitate, & levore miram frondes varietatem capiunt. Ramos exornant, fructus protegunt;

fatigatos & quiescentes sub umbra recipiunt, recreantque. Vide *Folium*.

FRUCTUARIUS, a, um. Quod fructum fert, ut palmes fructuarius apud Columellam. Hinc apud Jurisconsultos servi fructuarii, quorum usumfructum alius habet, alius proprietatem.

FRUCTUS. *Cic.* Origo nominis a fruendo. Quamobrem proprie est quicquid delectabile in prædiis nascitur. Ufu tamen fructus appellamus postremum arborum ex floribus germen, saporis diversi, plerumque grati. Fructus de arboribus dici, fruges de frumento, & leguminum genere universo, plerique statuunt: neque enim id semper est a Scriptoribus observatum. Glandibus olim primos mortalium vesci solitos colligitur ex Arcadiæ populis, quibus ea causa glandivoris cognomentum adhæsit. Sed apud Romanos etiam non aliam antiquitus escam fuisse docent memoriæ veteres. Cereris beneficio frumentum, ejus sationem Saturno, vel Triptolemo, Mytologi tribuunt. Athenienses ne primum, an Siculi potius, vel Ægyptii fruges habuerint, Scriptores varie destinant. Cum vero Ceres Siciliam impense coluerit, ut Siculos primum iisdem usos affirmem, inclinatur animus. Primos certe Athenienses frugum primitiis libisque annuis, pro cuiusvis modulo, Deos coluisse ex Draconis instituto, mandatum est literis. Ritus postea victimas mactandi percrebuit. Sed in hoc genere standum est documentis, quæ a Sacris Paginis, & ab assuetudine Habreorum accepimus. A caprarum morsu tuendas fruges Varro, Plinius, aliique præcipiunt. Earum salivam novellis satis, ac præcipue oleis, vehementer esse perniciosam experientia compertum est. Idcirco in Cereris, oleæ apud aliquos inventricis, sacrificiis capræ mactabantur. Occurrendum huic pesti est cultro; & sub ipso morsu detruncanda pars abrosa, ut novum germen sincerum & innoxium subeat. Cum constet ratio discriminis superius traditi inter fructus & fruges, proximum est, ut prius fr

fruges, postea vero fructus fuisse decernamus. Fruges enim ad vitæ necessitatem, fructus ad delicias faciunt. Quoniam vero de iis, quæ ad vitam transigendam necessaria sunt, æquum est sedulam curam ducere, idcirco frugales, & frugi, vel bonæ frugis homines dicimus, non solum qui honestatem colunt, sed etiam qui parsimoniam consecretantur, & sumptibus parcunt.

FRUGES. Vide *Fructus*, & *Fruentum*.

FRUGIPERDA. Planta, quæ fruges facile amittit. Vocabulum, teste Plinio, Latine cufum ad imitationem Homeri, apud quem Græce legitur.

FRUMENTUM. *Cic.* A fruendo, quasi fruimentum. Ut enim scribit Donatus, frui est vesci, a frumine, quod emnens est, & interior gulæ pars, per quam dentes cibum demittunt. Tria sunt vulgatissima frumenti genera, triticum, far, hordeum, de quibus hic separatim scribimus. Ea solum dici frumenta plerique reputant, quæ aristas emittunt; fruges reliquorum appellationem esse. Alii aliter distinguunt. Inventrix frumenti Ceres perhibetur. Veteres, molis nondum inventis, frumenta flammis tosta pinsebant in pilis, ex quo pistores dicti. Romanis olim publice frumentum traditum, quod a Principe accipiebat populus per tesseras frumentarias; quæ largitiones inde frumentariæ vocabantur. Erogari postea panes ceperunt. A frumento fiunt frumentatio, frumentator, frumentor, frumentarii; quæ voces licet a frumento colligendo manaverint, a re rustica in alium fundum migrarunt; adhiberi que solent in re militari & castrensi, ubi sermo est de iis, quorum curationis est frumenti vim comparare ad usum militum.

FRUTETUM. *Plin.* &

FRUTICETUM. *Horat.* Locus fruticibus, & arbusculis crebris complicatisque impeditus.

FRUTEX. *Plin.* Genus plantæ, minus arbore, majus herba; a quibus discriminatur, quoniam ramosa est ab ipsa radice.

- FUMARIUM.** *Martial.* Locus ubi vina fumo condiuntur; sic enim facilius ad maturitatem perveniunt.
- FUNDUS.** Hic etiam Etymologici, tamquam pro aris & focus, acriter pugnantes dissentiunt. Omissis eorum altercationibus, sequor Donatum, apud quem fundus non est solum ager, sed quidquid in agro continetur. Fundum proinde appello vineam, hortum, silvam, olive-tum, pascua, domum rusticam &c. ut plane nihil distet fundus a possessione, vel potius a re possessa. Sunt porro qui novum hinc discrimen statuunt; & fundum haberi docent de possessione solum agresti; prædium vero de urbana simul & agresti. Hos ego censeo ab optimis Scrip-toribus, & præsertim a Cicerone posse redargui, qui *in Orat. pro Balb.* fundos vocat populos, apud quos Ro-manæ leges valescunt.
- FUNETUM.** *Plin.* Vitis arcuata; cum brevior palmes ad mo-dum funis sarmentis adjugatur.
- FURCA.** A ferendo. Non unus hujus instrumenti usus. Cum enim palus sit bicornis, paleis, fœno, sarmentis emo-vendis & asportandis, vel eadem jumentis ministrandis deservit. Præstat etiam sustentaculum, & munimentum arborum ramis. *Ovid.*
Pomaque læsissent matrem, nisi subdita ramis
Longa laboranti furca tulisset opem.
- FURCILLA.** *Catul.* & *Furcula.* Liv. Parva furca.
- FURFUR.** *Plaut.* Purgamentum farinæ.
- FURUNCULUS.** *Plin.* In vitibus palmes, juxta alium palmi-tem natus, ut proximi succum adimere, & quasi furari videatur. Aliis est tuberculum in vitibus, quod enasci-tur ex cicatrice germinis educti.

G

ALLINARIUM. *Colum.* Ubi gallinæ aluntur & asservantur . Vide *Cors* , & *Aviarium* .

GEMMA. *Virgil.* Fit ab antiquo verbo *geno* , quod est *gigno* . In arboribus , & præsertim in vite , illud est quod tumescit , cum parere incipiunt : oculus vitis . Scite *Scaliger* gemmas primum de vitibus , postea de lapillis pretiosis dici existimat ;

quoniam orbiculati plerumque sunt , & protuberantes memorati lapilli , ut oculi vitium . Hinc gemmascere arbor dicitur , cum eas gemmas emittit .

GERMEN. *Virgil.* Quod primum a ramo , vel a radice turgescit : Surculus prægnans . A generando .

GENICULUM. *Plin.* A genu dicitur internodium in caule herbaceo .

GLABRETA. *Colum.* Loca herbis & stirpibus nuda , ubi propter ariditatem , vel humorem noxium , nihil gignitur . A glabris , qui pilis carent .

GLANS. *Plin.* Antiquissimus hominum cibus , & aurea primum ætate in usu & pretio habitus ; cum stomachi melius , quam gula & luxuria valescebant . Eundem *Pausanias in Arcadicis* refert *Pelasgum* quemdam primum omnium monstrasse *Arcadiæ* populis , qui inde glandifagi appellati , cum prius herbis & stirpibus vescerentur . Glandiferæ arbores a *Plinio* numerantur *cerus* , *æsculus* , *ilex* , *fagus* , sed omnium maxime *quercus* . Eam ob causam plurimis honorum testimoniis *quercus* nobilitatæ . Ea fronde coronati victores in agonibus ; donatique milites , qui civem in bello servassent . Eandem arborem *Jovi* sacram ; populorumque primum altricem fuisse , memoriæ proditum est . *Fatidicas* postremo *quercus* juxta *Dodonam* dubiis in rebus responsa dedisse , testatur *Virgilius* :

-- ha-

———— *habitæ Grajorum oracula quercus.*

Non modo antiquissimis mortalium, verum aliis subinde populis, & sua quidem ætate, glandes victum subministrare, author est idem Plinius. Aliarum nempe frugum inopia, ex arefactis glandibus farina in panis usum molitur, & spissatur. Quia vero glandibus, quarum dulcissimæ quædam sunt, vesci, necessitatis præsertim urgente telo, refugiamus, cum non ita raro contigerit ex vilioribus, atque adeo ex cadaverum ossibus, non unos populos extremæ famis remedia quævisisse? Addit Petrarca glandium esum fugientes, easdem hoc ipso nobilitare.

E poi la mensa ingombra

Di povere vivande,

Simili a quelle ghiande,

Le quai fuggendo tutto il mondo onora.

GLEBA. *Virgil.* Terra, si soluta est, pulvis dicitur, si collecta velut in glomerem, gleba, quasi globus, appellatur. Redundare his solent agri recens arati, vel effossi. Hinc Varro boves glebarios nominat, qui valentiores reliquis sunt, & valide terram proscindunt.

GLOMA. *Varro.* Tegumentum grani frumentarii.

GRANUM. *Varro.* Semen frugum extritum: de reliquis minus belle dicitur.

GREG. *Plin.* Multitudo minorum animalium, pecudum, porcorum &c., majorum sunt armenta; translate tamen utraque greges nominantur. Feræ silvestres, ut solitariae solent degere, sic solæ divagari & excurrere consuescunt. Natura quippe illis vires ferociæ pares indidit. Contra vero armenta & greges conglobatim & gregatim incedunt, tamquam numero vires supleant. *Dantes Purg. Cant. 3.*

Come le pecorelle escon dal chiuso

Ad una, a due, a tre, e l'altre stanno

Timidette atterrando l'occhio, e'l muso;

E ciò che fa la prima, e l'altre fanno,

Addos-

*Addossandosi a lei, s'ella s'arresta
Semplici e quiete, e lo'imperche non fanno.*

Quos versus ita Latine reddidimus in nostra ejus Comœ-
dia Epica conversione :

*Ceu septris cum pastor oves dimittit apertis,
Una præit, sequitur mox altera, cætera turba
Expectat pavitans demissa fronte vocantem :
Procedunt temere, qua callem prima capessit,
Olli nixæ humeris, siquid subsistere cogat :
Ire juvat tacitas, nec eundi noscere causas.*

GROMA. Apud agrimensores machinula est, ex cujus usu
agri diriguntur ad lineam, & locus metandis castris ca-
pitur. Statuitur ea machinula cum addito ferramento in
tetrantem, ut lineis ductis in quatuor partes dividant
spatium, & quatuor faciant normales angulos. Schema
gromæ habes apud Salmasium *in Solin. c. 37.* Vide plura
apud nos. *Lexic. Milit. Tit. Grom.*

GUMMI. Vide *Plantatio.*

GUMMITIO. *Colum.* Illinitio, quæ doliis fieri solet ex gum-
mi soluto, quemadmodum picatio per picem.

H

ÆDILÆ. *Horat.* hædorum stabulum.

HÆDUS. *Cic.* Capræ foetus minor, ut
agnus minor est foetus ovis. Perotto
hædus dicitur quasi foedus, quia ca-
præ filius. Si hirci filium dixisset,
minus hoc etymon improbaverim.
Mundus ille purusque est, & eam ob
causam gratissimus inter carniæ edu-
lia. Idcirco ab edendo potius dictum putaverim. Quem-
admodum vero hædinæ carnes palato gratum saporem
afferunt, sic hædorum pelles pilique minimum asperi
crassique sunt, leujusmodi sunt caprini, ex quibus sacci,
& ci-

& cilicina tentoria conficiuntur . Propterea ex mollibus illis pilis galericulos concinnari solitos scribit Martialis . Sed & hædorum pelliculis Jacobi collum manusque connectas a Rebecca , ut haberetur pro fratre Esau , habemus *Genes. 27.*

HÆREDIUM . *Plin.* Prædium acquisitum ex hæreditate .

HARA . Porcorum stabulum , aliis anserum ; melius Donatus generatim , quo pecora clauduntur . *Cic.*

HELVELUS , a , um . *Colum.* Uvæ & vina helvela , vel helvenacea , dicuntur a colore helvo , qui medius est inter album & rufum . *Chiaretto .*

HEPSERMA , atis . *Plin.* Sapa mustum decoctum ad tertiam partem .

HERBA . *Virgil.* Ab hærendo aliqui trahunt , quod terræ inhæreat . Plantæ genus arbore & frutice debilius , mollius , brevius . Sativæ aliæ sunt , silvestres aliæ . Item escariæ , noxiæ , medicamentariæ , conditariæ , odoratæ , olitoria , montanæ , agrestes , aquaticæ &c. Non figura magis ; quam dotis virtutumque varietate sunt mire discrepantes . Herba ab radice foliata est , quo etiam differt ab arbore & frutice , quæ plantæ e ramis frondes emittunt , & caule semen afferunt . Advertit id explicatque Ovidius ;

———— *adhuc tua messis in herba est .*

Primum scilicet herbescunt frumenta ; in stipulam postea adolefcunt . In satis cujusvis generis antequam semina jaciantur , evellendæ sunt herbæ , nec is labor per desidiam omittendus ; nam si prius herbæ proveniant , adempto occupatoque humore , segetes languescunt atque deficiunt . In Veterum ludis qui victi erant , herbam ex eodem loco decerptam , tamquam victoriæ symbolum , victori porrigebant in manus . Hinc adagium *Herbam dare vel porrigere* . Herbam dare etiam de iis dicimus , quæ nondum maturuerunt , sed spem bonam de se præbent .

HAUM . Exiguum est illud nigrum , quod cernitur in grano fabæ .

fabæ . Sumitur pro re admodum tenui : hinc nihilum dicimus , quasi ne hilum quidem . *Hilum non proficit* , Ciceronis est dictum .

HIRCUS . Caper admiffarius , vir gregis . *Plin.*

HORDEUM . Frumenti genus notum , consuetum plerisque in locis equorum pabulum . Idem militibus pro tritico ministratum poenæ genus erat in Romanorum militia veteri , Liv. l. 27. *Cohortibus , quæ signa amiserant , hordeum dari jussit .*

HORREUM . *Virgil.* A nonnullis dicitur quasi horridum , ab aristis frumentaceis ; quoniam antiquitus non granæ solum , sed integræ in horreis spicæ condebantur . Alii trahunt ab hordeo , propterea quod horreum est proprie hordei conditorium , ut farreum farris . Usu tamen factum est , ut horreum notet cellam conditoriam omnis generis frumenti atque adeo leguminum . Separatim ab aliis ædificiis horrea ædificari præcipit Vitruvius , ne incendiis sint obnoxia . Excelsis alicubi in locis eadem leguntur disposita . Frequenter etiam in cellis subterraneis , solo paleis & stramentis substrato . Curatur quippe quam diligenter , ne humor aut aer inducatur , nisi cum depromi necesse est . Quo enim aer , præsertim humidus , non penetrat , tineæ , curguliones , & id genus bestiolæ non proveniunt ; eaque cautione condita atatem ferunt . Apud Varronem legimus frumenta ad annos quinquaginta , milium ad centenos , fabam vero a Pyrrho Rege usque ad bellum piraticum Magni Pompeji feliciter perdurasse . Eam porro ob causam ad Septentrionem , & exortivum solem horrea locari debent ; nam flatus aquilonii fruges corrumpi non sinunt . Quæ supra terram construuntur , providebant Veteres ut pavimenta haberent amurca madefacta , & opere Signino , idest testa tunsæ , probe inculcata . Hodie præjecto rudere , vel carbonum copia , arenato passim ac lateribus solidantur . Calcem parietibus horreorum loricandis infestam habebant Veteres : amurca & subacto luto illinebant . Palladius ,

lumella, omnesque rei rusticae Scriptores negant frumenta ventilanda esse; neque enim sic aut refrigerari, aut a noxiis bestiolas exortis vindicari putant. Ventilatio quippe eas bestiolas non expellit, sed submotis acervis immiscet. Cum vero palmi mensuram ea animalia non pervadant, praestat subire damnum ex summa massa, quam vitari totam atque corrumpi. Ex horreo dari dicimus, quod prolixè & affatim datur: plenius nempe & abundantius ex horreo, quam ex choenice, vel alia mensura depromitur.

HORTUS. *Horat.* Triplicem notionem habet. Sunt enim olitorii, florei, & arborei. Olitorius est, ex quo olera, acetaria, herbaeque aliae ad usum cibarium comparantur. Sub adaperto & perflatili aere pingue solum olitorio quaerendum. Si aridius vel infirmum occurrat, fimo, praesertim stipulario, est corroborandum; sed inspergi leviter debet, nam validiore succo indigent fruges, quam herbae fativae, quarum solis foliis horti inumbrantur. Irrigatione singularem in modum refici eos oportet. Aquae proinde inducendae sunt per canales & fistulas aquarias, scrobiculis & sulcis, quasi lactante ubere adaptatis. Si desint aquae profluae e vivo fonte, tollenonibus, tympanis ductariis, aliisque pneumaticis organis accersendae sunt atque suplendae. Salsugine infectae omni studio vitandae, quoniam radices adurunt, succumque adimunt, vel deteriorem creant. Intra Urbium moenia horti olitorii admitti non solent; udi nempe aquarum derivationibus, & stercoreati, noxium aerem gignere existimantur. Epicurus tamen primus illos in Urbem invexit; eosque pro schola habuit, ut referunt Cicero, & Laertius in ejus vita. Adstrue Propertium:

Illic vel studiis animum emendare Platonis

Incipiam, aut hortis, doctae Epicure, tuis.

Utrum decus aliquod ex ea per Epicurum inductione in urbes hortis accesserit, piget quaerere. Nihil illis ad supremae perennitatem gloriae contingere clarius potuit, quam

quam quod in Sacris Paginis legimus, nimirum Christum Dominum salutari sudore sanguineo hortum Gethsemani consecrasse, postquam primus mortalium Parens, ramosa fatalique culpa, Paradisum, idest hortum voluptatis, & suam progeniem funestavit. Iterum horti a Divino humani generis Reparatore Sanctissimi Corporis Sepulcro nobilitati. Joann. 19. 41. *Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.* Cum vero redivivus inter mortales ageret, ut Discipulos cęlestibus disciplinis imbueret, non alio, quam olitoris habitu S. Marię Magdalenę conspicendum se obtulit. Horti floribus conliti, ut ad speciem sunt longe venustiores, sic solertio-rem culturam deposcunt. Ejus generis flores, coronarii apud Scriptores audiunt; quoniam ex iis coronę nexiles & plicatiles, in nuptiis, conviviiis, sacrificiis, & victoriis concinnantur. Flores odore, colore, varietate, spectatores mira jucunditate alliciunt detinentque. Nusquam vires suas suavius, pulcrius, & illecebrosius exercuisse naturam dixeris. Recepti interdum in vasa testacea, tumulisque & podiis elati, longo excursu lineatim producuntur; vel areolas ipsas æquo dimensu distinguunt atque præsepunt. Orbicularibus, angularibus, quadrangularibus divisuris eleganter consepti atque dispositi. In iis excolendis præcipuus labor in irrigatione impenditur. Propterea e sectis canaliculis non temere & effusè aquę profluant, sed certis intervallis quasi ad numerum distributę. Quod si hydria superfunduntur, non inconsulto & præcipiti jactu, ejiciendę sunt, ut inundent; sed syphunculo crebris foraminibus pertuso attemperate distribuendę. Hujus generis hortos habitationi proximos construi æquum gratumque fuerit. Nam eorum olfactu visuque mirum in modum animi reficiuntur & hilarescunt. Hortorum etiam nomine postremo

nuncupamus loca præcellis arboribus ad voluptatem & delicias confita; sive in prolixas ambulationes arbores marginentur; sive complicatis ramis concameratæ jucunda nos umbrosa que statione detineant. Ex hoc genere summam celebritatem obtinuerunt apud Romanos horti Pompejani, & Lucullæi, statuis etiam, nobilissimisque structuris ornati. Apud exteros vero cultissimi commemorantur horti Hesperidum, in quos aurea ferentes mala, & pervigili draconi in custodiam traditos, Hercules mactato colubro penetravit. Amœnissimi etiam feruntur Alcinoi, Pheaciæ Regis, horti, & Babylo-nii pensiles, suffulti scilicet ingentibus pilis, arcuatisque substructionibus, quos alii Cyrum, alii Semiramidem condidisse scripserunt. Famigeratissimi postremo sunt apud Mythologos Elysi, de quibus plura habes apud *Virgilium l. 6.*

I BEX. Genus capræ mirandæ pernici-tatis, ut refert Plinius: in summis rupium fastigiis habitat. Harum cornua a fronte ad nates producuntur; eaque sunt magnitudine, ut singula excavata trium congiorum mensuram impleant. Ex iisdem arcus & pocula prægrandia formari tradit Ælianus.

IMPORCO, as. *Colum.* Est arando terram redigere in porcas, idest in terram elatam inter duos sulcos. Id autem fiebat tertia aratione.

INARO, as. Non est aro, ut solet exponi; sed arando firmum, stercus, vel aliud quidpiam pro fimo adaggerare, & terræ miscere. *Varro: Lupinum pro stercore inarare solent.*

INCERNICULUM. *Plin.* Idem ac cribrum; nempe instrumentum,

tum, quo a fordibus frumenta purgantur: ab incerno, vel cerno, quod est separare.

INFUNDIBULUM. *Cato.* Instrumentum, quo vinum, oleum, liquores alii in vasa infunduntur. Item canalis, per quem frumentum in molam devolvitur.

INOCO, as. Apud Columellam est operire & obruere semina, glebis sarculo dissolutis. Vide *Occo*.

INOCULATIO. *Plin.* Genus insitionis, quæ fit in solo cortice; ideoque debilis & infirma, & levibus etiam auris obnoxia, quæ illam facile dejiciunt. Constat adaperto oculo, sive gemma, in cortice exciso unius plantæ, inclusoque ibi germine ex alia planta sublato. Virgilius illam nitide sic exponit.

*Nam qua se medio trudent de cortice gemmæ,
Et tennes rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt; udoque docent inolescere libro.*

Hoc genus non admittunt arbores, quæ minimum habent humoris: nam siccitas corticis aut non excipit, aut facile dissolvit inoculationem. Vide sequentem Titulum.

INSITIO. De insitionis invento præclarum habemus testimonium ex Cicerone *de Senect.* *Nec consitiones modo deletant, sed etiam insitiones, quibus nihil invenit agricultura solertius.* Ubi consitionem sationem ipsam vocat. Non caruit insitio apud Romanos suo Numine & præside. Is Insitor est appellatus; neque enim sationi præerat, ut parum diligenter affirmat Hofmannus, cum sationi Sator Deus præficeretur. Insitio est furculi unius plantæ in aliam unio & coagmentatio. Ea adoptione & quasi conubio consequitur admirabilis illa conversio, de qua *Virgilius:*

Miraturque novas frondes, & non sua poma.

Duplex est insitionis genus: alia in trunco agitur; eaque firmiter & tenacius inolefcit, propter caudicis durtiam, alia in cortice, quæ ob hujus levitatem laxius hæret, & facile dissolvitur. Vera insitio, ejusque maxime usita-

usitatum genus est inter lignum & corticem. Sumitur autem furculus præacutus, ut Cato præcipit, inditurque in rimam præcisam; tum circumligatur, argilla, vel creta concretus; fimoque bubulo & arena oblinitur. Hoc genus Itali vocamus *Incalmare*, a calamo; quoniam furculus ad modum calami cuspidatus immittitur. De vulgari hac insitione *Ovidius*:

————— *fac ramam ramus adoptet;*

Stetque peregrinis arbor aperta comis.

Vulgata etiam est insitio, cum truncus ipse per medium scinditur, in quem furculus cuspidatim decisis adigitur; tum luto oblinitur, foliisque & corticibus tegitur adversum Solis ardorem, ventorum impetum, & imbrium copiam. Rubis etiam circumvestiri solent contra pecorum morsus. Monent porro Scriptores, ut postea circa plantam terra adaggeretur, ne eidem calores officiant. Hoc genus sic expressit *Virgilius*:

Aut rursus enodes trunci refecantur, & alte

Finditur in solidum cuneis via; deinde seraces

Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens

Exiit ad Cælum ramis felicibus arbor.

Insitio per terebrationem in vitibus potissimum locum habet apud Scriptores. Ex vite adulta, & valide fructus ferente, palmes attrahitur, & per foramen terebra adaptum transmittitur; qui mox, vite per terebrationem inoffensa, oblitus, ut in aliis insitionibus, & præligatus augetur. De inoculatione, & emplastratione, quæ reliqua sunt insitionis genera, propriis in locis agimus. Jam vero si sationem & insitionem, quæ duæ sunt generationis plantarum species, studiose perpendas, continuo intelliges sationi multimodis insitionem præstare. Ut enim præteream nobilior esse ex trunco, quam ex terra incrementa capere, quid mirabilius admittione illa & societate fructuum diversorum? Parumne prodigiosam dixeris arborem illam apud Tiburtes, quæ, ut *Plinius* refert, innumeris pene nodis insita, tot pomorum

rum genera , quot ramis diffundebatur , ostentabat ? Verum quos ego ramos expendo ? quot sunt ramorum , furculi , tot sæpe videas intermicare novella fructuum germina . Addo , quod fidem invenire vix posset , nisi exploratum experientia ususque redderet . Narro tibi fructus ipsos bifrontes & bigeneres conspici , ut dimidiati ex una parte pirum , ex alia malum , uvamque hinc nigram , albam illinc ostendant & proferant . Plane in fructuum partu æmulari artem dixeris permissionem illam , qua natura mirifice ludit in nonnullorum marmorum venis discolori temperatura miscendis . Modus vero educendi fructus ex duplici natura coalescentes sic digeritur . Duo diversi generis sarmenta accipiantur , quæ per medium scissa sic arte jungantur , ut utriusque oculi in unum quasi oculum coeant : mox eadem papyro & glutinosa terra nexa & præligata inserantur . Quod si in plantis diversi generis tam valide sciteque procedit insitio , uniusque naturæ in aliam conversio , facili negotio percipies , futurum ut longe validius robur plantis accedat , cum iisdem fenescentibus ejusdem generis furculi adiguntur ; ut tanquam redivivæ alacrius adolescant . Ad hunc plane modum explicat Plato vim illam , & quasi necessitatem amoris , quæ inter amicos mutua benevolentia conjunctos exoritur , quod Tanfillus sic eleganter exposuit :

*Fece l'eterna man vostra sembianza ,
 E mia là suso di conformi tempore ,
 Perche l'idea nel Ciel , l'anima in Terra ,
 Con più vivace ardor s'amasser sempre ,
 Dando forza al desir la somiglianza .
 Qual tronco , ove s'innesta , che s'afferra
 Col ramo , e in un si ferra ;
 Tal'io , nel cor tenendo il bel simile ,
 Per farmi più gentile ,
 Tutto col tempo in lui mi trasformai ;
 E se me stesso amai*

Via

Via più che il bel Narciso, ed amo ogn'ora;

Il pensar che son voi, sol m'innamora.

Sed vim admirabilem & potestatem insitionis aliis insuper emolumentis licet metiri. Ut autem omittam ab arbore insita sapos magis fructus & uberiores decerpi, proventu etiam celeriori iidem in lucem eduntur. Nam quæ primum nonnisi plurium annorum mora agricolæ expectationem fatigaverat, anni sæpe unius ambitu, fructu edito nitere conspicitur. Ad hæc quæ longa temporis diuturnitate silvescunt arbores, & quasi defatigatæ deficiunt, suomet surculo insito reviviscunt, redeuntque in vires pristinas. Certare tunc omnino videntur officiis arbor & surculus: hic imbecillæ & deficienti vigorem impertit, illa foetum insitum fovet, ut plane fungi nutritricis bonæ munere videatur. Superest, ut quæ in insitionibus observanda præcipiuntur saltem indicem intranscursu. Ex tenera & feraci arbore sumantur surculi anniculi, crebris nodis prægnantes, bifurci, vel trifurci, quique digiti minimi crassitudinem non excedant. Negant plantæ scissuram in nodo esse aperiendam propter ejus durtiem, quæ surculum advenam repudiat, nec sinit coalescere. Quo proximius terræ inseritur ramulus, eo citius & validius sobolescit, ob humoris terre propinquitatem, ex quo alimonia suppeditatur. Sunt qui arbores in silvis insitas transferant in pomaria; alii contra in ipsis pomariis silvestres inserunt. Quod attinet ad idoneum insitionis tempus, cum aliæ aliud expectant, earum naturæ, & regionum usui est inserviendum.

INTERORDINIUM. *Colum.* spatium inter ordines arborum.

INTERVALLUM. *Cic.* Non ignoro haberi ab Etymologicis vocem castrensem, a vallis, nempe palis, quibus castra sepiuntur. Fateor tamen id mihi mirum accidere. Cum enim antiquius sit ordinari vallos in re agresti, ac præsertim in vineis, quam in castris, satius etiam putaverim intervallum dici ab interstitiis, & mensura spatii servata in vitium, vel arborum dispositione, quam in diri-

dirigenda, vel claudenda metatione castrorum. Sed vide hic titulos *Dispalò*, & *Quincus*.

IRRIGATIO. *Cic.* Herbae & arbores nihilo secius quam sensu prædita animalia cibo potuque indigent. Ut autem fimi & stercoreis aspersio pro herbarum plantarumque cibo habetur, sic earum potus est irrigatio. Duplex autem est, ut aquarum, sic irrigationis genus. Alterum natura exhibet, arte alterum comparatur. Iterum aquarum, quæ ex natura proveniunt, duplex genus est. Nam & Cælum tempestivos imbres ministrat; & flumina, quasi riguæ totidem venæ, terram interfecant. His aquis beneficio naturæ agros, montes, silvas, terramque universam benigne irrigatam colimus. Ubi pluviae desunt, & fluenta per Solis ardores minimum humoris imperitiunt, ars adlaborans aquarum inopiam supplet. Nititur autem ars duplici etiam irrigatione; altera per canales deductis aquis, altera manuum ministerio aspersis. Cælestium aquarum irrigatio ad culturam maxime proficit, præsertim si ab Aquilone pluviae demittantur; quoniam frigore valescunt agri, Austrinis flatibus debilitantur. Diurnis imbribus nocturni, propter prolixiorem humoris moram, & Solis absentiam, potiores habentur. In tempestivæ merito reputantur pluviae, quæ plantis florescentibus, vel erumpentibus fructibus decidunt: nam immodico humore vitati vel pereunt, vel inficiuntur. Cum vero non sit nostræ potestatis advocare, cum opus fuerit, pluviales imbres, culturam necessitas sæpius cogit eorum inopiam arte suppleri. E rivis proinde aquæ deducuntur, vel jactu idoneo asperguntur. Duo autem sunt sedulo providenda: alterum ut matutinis horis vel vespertinis fiat irrigatio, ne radiis solaribus aqua ferveat, humoremque adimat potius, quam augeat. Alterum, ut aquæ deductæ vel aspersæ vitio careant, præsertim falsugine, aliisque sordibus & inquinamentis. Sed nec liquore obruenda sunt germina; nam, ut monet Horatius,

~~—————~~ *irriguo nihil est elutius horto.*

Meminerit demum agricola, quemadmodum temperato cibo potuque ipse ad bonam valetudinem proficit, sic agrum, vineam, hortum sobria commodaque irrigatione lætari, immodica infirmari atque deficere: ad morbosam enim sitim pertinet vulgatum illud.

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

JUGERUM. Varro. Mensura agraria. Continet pedes ducentos & quadraginta in longitudinem, centum & viginti in latitudinem. Dicitur a jugo, quoniam, uno boum jugo acto, sic terra exarari potest in dies.

JUGUM. Plin. Dicitur de vite transversa, nixaque duplici pedamento, ad similitudinem jugi bovini apud aratores.

JUMENTUM. Dicitur de animalibus, quæ magna mole, & validis viribus prædita, operam suam arando & vectando agricolis præstant, cujuscumque sunt muli, equi, asini, boves &c. Plerique vocis originem a juvando trahunt, quoniam labores rusticos adjuvant. Alii a jungendo deducunt, quia aratro & vehiculis jumenta junguntur. Addit Gellius vehiculum ipsum appellari jumentum; sic enim scribit l. 2. c. 1. *Jumentum non solum significat quod nunc dicitur, sed vectabulum etiam, quod junctis pecoribus trahebatur.* Ob auxilia operibus rusticis a jumentis præstita non solum condita est ars veterinaria, quæ vecturis præest, sed institutum etiam Romæ Collegium Jumentariorum, ut constat ex veteri inscriptione apud Fabretum: **LOCUM SEPULTURÆ DONAVIT COLLEGIO JUMENTARIORUM.** Adde, ipsis jumentariis additum curatorem & præsidem, Superjumentarium appellatum, ut legitur apud Svetonium in *Claud. c. 2.*, ubi vide notas Casauboni.

JUNCETUM. Varro. Locus juncis confitus.

JUVENCUS. Bos juvenis; nec proinde a juvenili ætate dicitur, sed a juvando, ut docet Varro. Idem Scriptor quatuor bubuli pecoris ætates distinguit. Sunt enim primum vituli, mox juvenci, postea novelli, postremo vetuli

vetuli boves . Juvenci interdum agro arando junguntur, ut assuescant . Cæterum ad eum laborem , ut segetes abunde proveniant , jungendi sunt boves majores .

L

LABOR . Exercitatio gravitate , vel assiduitate molestiam pariens . Dicitur a *labe* , quoniam vires dissipat & labare cogit . Durum labor asperumque nomen , sed post primi Hominis lapsum nostro generi necessarium ; idemque , si rem ipsam ingenue fateri volumus , vitæ humanæ administer & pater . Quidni vero ? cum nonnisi labore habitemus , vescamur , vestiamur , omniaque vitæ munera transigamus . Adde torpentem calorem , sopitosque spiritus labore excitari , discutique humores noxios , non secus ac ventilatione in areis frumenta expurgantur . Otio sane & desidia , ut situ stagnantes aquæ , putrescunt corpora , autque ferrum morsu rubiginis , corroduntur . Neque vero alimenta solum , & reliqua vitæ subsidia labori accepta referri æquum est , sed meminisse in primis oportet effati Euripidis , qui laborem patrem gloriæ nuncupavit . Quomodolibet enim quispiam sui nominis memoriam propagare contendat ; sive bellicis , sive litterariis disciplinis , rerumque urbanarum administratione , ad id nonnisi labore auspice est connitendum . *Dantes* *Can. 1. 24.*

*Omai convien che tu così ti spoltre ,
Disse 'l Maestro , che seggendo in piuma ,
In fama non si vien , nè sotto coltre :
Senza la qual , chi sua vita consuma ,
Cotal vestigio in terra di se lascia ,
Qual fumo in aere , od in acqua la sciuma .*

Divinæ nimirum solummodo naturæ est , sine labore &

lassitudine bonorum omnium possessione lætari: mortali-
 um vero nemini citra defatigationem quidquam egregium
 consequi licet. Mirari contigit mihi, inter con-
 fertissimam illam Deorum turbam, qui cultum, aras,
 & pulvinaria apud Romanos invenerunt, locum Labori
 nullum fuisse; cum cæteroqui in Via Labicana Fanum,
 Quies habuerit: *Liv. l. 4. Cum hæc agerentur, jam Con-
 sul Labicana ad fanum Quietis erat.* Sed & Virgilio suc-
 censendi non semel impetum cepi, qui Laborem Fami,
 Morbis & Egestati associatum ad Orci vestibulum relega-
 vit. Actum profecto non incuriose solum a Romanis,
 sed a Virgilio etiam injuriose cum labore, cujus tam
 ampla, tam copiosa in nostrum genus beneficia atque
 promerita recensentur. Ut enim missa faciam quæ apud
 innumeras artes alias a labore in Rempublicam commoda
 proficiunt, a solis agrestium ministeriis tot in nos
 adjuncta derivantur, ut eidem non laute solum large-
 geque vivendi, sed vitæ ipsius causas debeamus. Profe-
 cto si sationem, insitionem, pastinationem, terræque
 ad culturam exercitæ genera universa accurate numeres
 atque perpendas, continuo intelliges nullum agricolis
 quiescendi spatium relictum; nullam anni particulam a
 pervigili & laborioso opere vacuum superesse; ut plane
 labor in re agresti curanda imperium quoddam regnum-
 que obtinere videatur. Nusquam certe aptius, quam isthuc
 referas catenatos illos, quos Martialis memorat, exant-
 landos labores, quorum alii ex aliis subinde nectuntur,
 seseque numquam intermissi sudoris dispendio excipiunt.
 At inquires, præter emolumenta proventuum, suo agro-
 rum cultores compendio quæstuque non carent. Nam &
 vivitur parvo bene, ut refert Horatius; & a quæsitâ
 post laborem fame, sitique cibus potusque dulcior reddi-
 tur. *Dantes Purg. Can. 22.*

Lo secol primo, quant'oro, fu bello:

Fè savorose per fame le ghiande,

E nettare per sete ogni ruscello.

Somni vero delinimenta nihil præsentius, quam lassitudo ipsa parit atque commendat. Neque enim, ut idem Horatius testatur,

———— *leves somnos timor, aut cupido*
 ————— *sordidus aufert;*

Sed potius; ut idem Vates alibi cecinit,

———— *somnus agrestium*
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit, umbrosamque ripam,
Non zephyris agitata Tempe.

Nam quod attinet ad nobilium urbium magnificentiam, & marmoreas Patriciorum domos, earum aspectu ægrescunt potius & perturbantur agrestes turbæ; nimirum assuetæ liberiore aere, patente circum celo, & camporum amoenitate lætari. *Dant. Parad. Cant. 26.*

Non altrimenti stupido si turba
Lo montanaro, e rimirando ammuta,
Quando rozzo e selvatico s'inurba.

Vera quidem sunt isthæc, quibus assentior cum Horatio, qui procul negotiis agentes rusticos prolixè dilaudat; & cum Virgilio, qui eosdem

———— *fortunatos nimium, sua si bona norint;*

pronunciavit. Neque enim illud ago, ut de eorum vita minus commode sentiendum esse evincam, cum illam plurimis Scriptorum præconiis illustratam, & apud clarissimas nationes nobilium virorum usu fuisse nobilitatam, mihi sit testatissimum. Sed neque inficiari quemquam posse contendo, unam omnium esse laboriosissimam, eamque ob causam de Reipublicæ felicitate quam præclarissime meritam. Propterea quemadmodum Campania a Latinis Provinciæ Felicis appellatione insignitur, eademque ab Italis nuncupatur, *Terra di Lavoro*; non ab simili modo de universa rusticorum exercitatione, vitæque judicandum esse existimo; ut eadem sorte sua quidem felix, cæterum laborum gravitate & assiduitate præ cæteris impendio exercita censeatur.

LABRUM. *Cato.* Vas amplum, quo e lacu vinum transfer-
tur; item quo e torculari fluit oleum expressum. La-
brum a lavando dicitur. Est autem proprie margo, &
extrema ora fluminis, fontis, rivi: atque hinc oris,
aliarumque rerum extremitates, quæ aqua, vel alio hu-
more perfluuntur, labra appellantur. Labrum idest vas
æneum ad ingressum Tabernaculi testimonii legitur Exod.
c. 30. 18. *Facies & labrum æneum, cum basi sua, po-
nesque illud inter Tabernaculum testimonii & Altare:*
Quo vase adumbratur ablutio a peccatis, habita per Di-
vinum Sanguinem Christi Domini.

LABRUSCA. *Colum.* Vitis agrestis & erratica: dicitur a la-
bris, nempe extremitatibus, idest sepibus agrorum, ubi
nascitur. Quidam a sapore acerbo deducunt.

LAC. *Virgil.* Succus maternorum uberum, quo primum
animalia nutriuntur. Ex Græco dicitur a candore. Non
ex agris solum prognatum, sed ex ipsis pastorum & ru-
sticorum manibus expressum habemus vitale hoc & since-
rum alimenti genus. A lactis copia indicatur terræ fer-
tilitas. Hinc apud *Hierem. c. 11.* terram lacte & melle
manantem, exponunt Interpretes fertilissimam. Lac
muliebre omnium perfectissimum, tum caprinum, deinde
ovillum, postremo vaccinum affirmant Scriptores. Ca-
prini prærogativam extollunt Mythologi, qui Jovem eo-
dem nutritum memorant. Nutriciam ejusdem Capram in
Cælum Astronomi transtulerunt. Locum in Inferiis præ-
cipuum lac olim habuit: *Virgil. Æneid. 3.*

*Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras, animamque sepulcro
Condimus.*

LÆTAMEN. *Plin.* Fimus, qui agris jacitur; sic appellatus,
quoniam segetes lætas facit. Vide *Fimus*.

LACHANUM. Idem ac olus: a fossione apud Græcos dictum;
quoniam nascitur in solo, fossione ad id parato. *Horat.*
Ad porri & cicceris refero, lachanique catinum.

Sic enim legendum, non autem Laganum, ut in eum
locum

locum Horatii habet Acron . Est autem Laganum pastillus esculentus vulgo *Lafagna* , qui butyro recenti , & caseo raso aspergi solet . Ab eodem Acrone sic describitur : *Lagana sunt quædam quasi membranula ex farina & aqua , quæ jure pingui coctæ , & caseo , pipere , croco , cinnamomoque conditæ in cibis dantur .* De iisdem hæc habet Vet. Diction. *Fiunt lagana de pasta , quasi quædam membranula , quæ quandoque in oleo friguntur , & postea melle condiuntur ; quandoque prius in aqua coquuntur , postea in oleo friguntur .* Cæterum quemadmodum vox *Laganum* barbara est , sic placenta eo nomine indicata posterioribus solum , ut opinor , sæculis est cognita . Ex eadem farina , parique conditura fiunt etiam pastilli rotundi , quos Itali vocant *Maccaroni* : quod genus cibi non habet apud Latinos singularem appellationem . Vox Italica *Maccarone* , si a Græcis origo accersatur , beatum quidpiam sonat .

LACRYMA . Vide *Plantatio* .

LACTURIA . Vide *Runcina* .

LAPPA . *Virg.* Herba ex genere tribulorum , cui ab apprehendendo ex Græco nomen ; quoniam recurvis aculeis hamata vestes apprehendit , eisque se pertinaciter innectit . Eadem segeti infesta : *Ovid.*

Mista tenax segeti crescere lappa solet .

LATIFUNDIUM . *Plin.* Magnus fundus .

LAURETUM . *Plin.* Locus lauris confitus .

LEGARIUM . Apud Varronem idem est ac legumen . Vide *Legumen* .

LEGULUS . Qui mercede conductus , vel in rei collectæ partem vocatus olearum baccas , vel simile quidpiam colligit . Quam caute , & honeste , bonaque fide se leguligerere debeant , Cato præscribit per hæc verba : *Oleam ne stringito , neve verberato injussu Domini , aut custodis . Oleam qui legerint , omnes juranto ad Dominum vel custodem , sese oleam non surripuisse .* Curandum proinde legulis , ne ita arbores quatiant , ut surculi abscindantur ;

tur; posterique anni fructus pereant. Mores colligendi pro regionum usu calleant, & diligenter observent. Stipendio pacto augeri rem suam satis habeant: ditescere Dominorum damno, asportatis domum baccis, omnino caveant; lucrumque esse non modo consceleratum, sed vel turpissimum putent.

LEGUMEN. *Virgil.* Quod e terræ frugibus nascitur, filiquis involutum; cujusmodi sunt pisa, fabæ, lentes &c. Dicitur a legendo, quoniam non secatur, sed vellendo legitur. Cibus est admodum tenuis & frugalis, parum ad alimoniam & virium firmitatem, plusculum ad corpulentiam faciens. Idcirco præter leguminum naturam contingit, ut Daniel, & socii, cum iis vescerentur, adhuc formosiores conspicerentur pueris Regis Nabuchodonosoris, qui cibo regio utebantur. Daniel. cap. i. 8. & seq. *Tenta nos obsecro servos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua ad bibendum: & contemplare vultus nostros, & vultus puerorum, qui vescuntur cibo regio; & sicut videris, facies cum servis tuis. Qui audito sermone hujuscemodi, tentavit eos diebus decem. Post dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores, & corpulentiores præ omnibus pueris, qui vescebantur cibo regio.* Adhiberi olim moris erat legumina in cœnis feralibus, tempore lugubri, & ad evocationes vita functorum. Cum enim cibus sit qui probe implet, sed nutrimenti parum apportat, emortualibus illis epulis congruens aptusque censebatur. Eodem edulii genere utimur, cum solemne jejunium dierum quadraginta e ritu Catholico continuamus pœnas, & mortem sanctissimam Christi Domini, nostræ salutis pharmacum, in ejusdem fine commemorantes. Quinimo idem cibus ad vescendum alicubi dispensatur, quo die Defunctorum Orthodoxam Fidem profitentium, memoriam pie sancteque recolimus. Nec tamen omittam perpendere, vilia cæteroqui legumina plurimi apud Romanos fuisse habita. Rem testatissimam faciunt illustres Familiæ Pisonum, Fabiorum,

biorum, Lentulorum, & Ciceronis, quæ a piso, faba, lente, & cicere sibi cognomina asciverunt; nihil minus præstantes ea frugalitate, & moderationis exemplo, quam virtute militari Africani illi, Asiatici, Britannici, & Numantini, qui provincias ipsas domitas suo nomini indiderunt.

LENS. Legumen notum. Isidorus sic appellari putat, quod lentus sit cibus humidusque. Alii lentem, quasi lenem interpretantur. Favet iis Plinius, qui eo edulio æquanimitatem ingenerari scribit. Meo suffragio utrumque etymon recidit ad leguminum omnium naturam exprimendam, quæ sunt esca tenuis & moderati alimenti. Laudatur ab antiquis magnopere lens Ægyptia. *Virg. Georg. 1.*

Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis.

Item Martial.

Accipe Niliacam, Pelusia munera, lentem.

Famigeratissimum præstitit hoc genus leguminis infelix Esau, qui primùmgeniti jure se abdicavit, ut ejus esu potiretur. *Genes. c. 25. 30. Et sic accepto pane, & lentis edulio, comedit & bibit, & abiit, parvipendens quod promigenita vendidisset.*

LEPORARIUM. Teste Varrone, olim locus erat conclusus, ubi soli Lepores alebantur. Transit postea ea vox ad significationem conscripti omnis generis animalium.

LIBER. *Plin.* Corticis arborei tunica interior, quæ carni, idest ligno adhæret. In arborum ac præcipue palmarum foliis scripsere primum Veteres. *Virg. de Sibilla l. 6.*

———— *quæ rupe sub ima*

Fata canit, foliisque notas & nomina mandat.

Foliis libri successerunt. *Plin. l. 13. 11. In palmarum foliis primum scriptitatum, deinde in quarundam arborum libris.* Arborea autem erant papyrus, quæ tamen magis proprie frutex est, in aquis Nili stagnantis proveniens; & tilia, cujus arboris libri philyræ appellantur. Libris arborum tabellæ lignæ successerunt, in quibus cera illitis stylo scribebatur. Inventæ postmodum membranæ,

ideft ovillæ pelles, pilis deterfis. *Persius.*

———— & *positis bicolor membrana capillis.*

Quibusdam præterea animalium intestinis ad scribendum usi. Hinc Homeri Ilias, & Odyssea intestino draconis exarata legitur apud Zonaram. Postremo ad linteamina & carbasa est deventum, quæ concepta, & aquis macerata, atque confusa, materiam ad scribendum admodum mundam & perpolitam ab aliquot sæculis ad vertentem ætatem magna copia subministrant.

LILIUM. *Pallad.* Locus liliis confitus.

LIMBS. Vide *Terminus.*

LIRA. Apud Columellam idem est ac porca, ideft terra editior inter duos sulcos. Lirare autem, seu liras facere, est aperire sulcos, in quos ex porcis aqua defluat, quod fiebat tertia aratione, jacto semine; quæ aratio liratio dicebatur. Vide *Deliro.*

LOLIUM. Frumenti abortus. Nascitur ex tritico & hordeo, corruptis seminibus ob uliginem, vel immodicos per hiemem imbres. A Virgilio infelix dicitur, ideft infecundum. Sed & vitiosum morbosumque est; capiti præsertim propter inductam gravedinem; ac interdum stuporem, maligne noxium.

LORA. Vide *Vindemia.*

LUCUBRATIO. Opus laboriosum, & proprie rusticum, quod fit ante lucis exortum, vel deficiente luce. Columella lucubrationes rusticas sic distinguit in antelucanas & vespertinas: *Item ad lucubrationem vespertinam palos decem conficere, totidemque per antelucanam lucubrationem.* Per usurpationem postea factum, ut studiosorum scriptiones lucubrationes dicerentur; opera nimirum nocturnis vigiliis elaborata.

LUCUS. Per antiphrasin a nonnullis dicitur, quoniam propter arborum opacitatem non lucet. Trahunt alii contra a crebris luminibus, propterea quod iis illustraretur: nam religionis ergo lumina & faces ibidem accendebantur ex ritu veteri Ethnicorum. Profecto incædus habebatur
lucus,

lucus, & manu confitus, idemque religiosus & sacer, Numini cuiquam dicatus, vel consecratus cineribus vita functorum; ac proinde prope delubra & sepulcra passim locabatur. Hinc Servius in notis ad Virgilium observat, ubicumque legitur lucus, apponi continuo consecrationem:

————— *Luco tum forte parentis*

Pilumni Turnus sacrata valle sedebat.

Idem indicatur Deuteron. 16. 22. *Non plantabis lucum, & omnem arborem juxta altare Domini Dei tui.* Adde Ciceronis testimonium *pro Milon.* -- *Vos enim, Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, inploro atque obtestor.* Licet autem luci non essent cædui, licebat tamen amputare ramos superfluos, & succidere fulguritos. Hoc enim ipsum ad cultum religiosum pertinere opinabantur, ut perennes essent arbores, sub quarum umbra moris erat convenire populum, ibique largiter perpotare, choreisque & cantibus indulgere.

LUPERCALIA. Solemnia erant apud Romanos festa, a Romulo instituta in honorem Lupæ nutricis olim suæ, & Panos, pastorum Dei. Celebrabantur a pastoribus, capra immolata, variisque ludis exercitis. Alii advecta reputant hæc sacra in Latium ab Evandro ex Arcadia; Romulum vero addidisse mactationem canis, quod animal esset Lupis infestum. Vide *Ovid. Fast.* 1. 2.

LUPINUS. Legumen notum, insigniter amarulentum. Zeno, ut Athenæus narrat, interrogatus, cum admodum severus esset, cur in convivio hilaresceret, respondit, lupinos etiam natura amaros, aqua perfusos dulcescere. Plinius author est, Lupinos ita circumagi, ut die nubilo iis utantur agricolæ ad horas dignoscendas. *Distant æra Lupinis*, adagium est ex versu Horatii: docet ficta a veris distare plurimum. Oritur ab usu Veterum, qui in Comœdiis, ut indicat Plautus, lupinis maceratis pro nummis utebantur. Cæterum Lupini vilissimum sunt edulium, austerique saporis acrimonia merito a Virgilio tristes appellati.

———— *tristisque lupini*
Sustuleris fragiles calamos.

LUPUS. Animal notum : nota ejus voracitas & crudelitas, in oves præsertim exercita. Neque enim fatis habet jugulare ad famem explendam, sed totum gregem, nisi a pastoribus & canibus absterreatur, interimit, servata in dies alios prædæ parte, quam absumere pridem non potuit. De ejus rapacitate & ingluvie in Sacris & profanis Litteris abunde suppetunt testimonia. Et quoniam acutissimo visu est præditus, ut nocte etiam illuni eodem utatur, eo potissimum tempore divagari solet atque grassari. Excurrunt sæpe associati. *Statius;*

———— *procedunt gemini, ceu sædere juncti,*
Haberna sub nocte lupi.

Interdum etiam turmatim, quo modo, teste Plinio, repulerunt Æthiopes, incursantes agros Ægyptiorum, qui ibidem civitatem ea causa construxerunt, quam a Lupis Lycopolim appellarunt. Valent Lupi mirum in modum animo & robore. Idcirco Marti olim dicati; ipsique passim a Scriptoribus Mårtiales dicti. Feruntur iis, quos ipsi primum vidissent, vocis usum adimere. Hinc ortum adagium; *Lupus est in fabula*; quo utimur, cum superveniens is, de quo erat sermo, loquendi facultatem amputat. *Lupo ovem commisisisti*; alia est parœmia: usurpatur cum custodi nequam aliquid servandum committitur.

M

ACERIA . Vide *Conseptum* .

MAGALIA . Idem ac mapalia Ædificia , casæque rusticæ Afrorum & Numidarum . Incurvis lateribus , ad formam carinarum ædificatæ , plaustris circumferebantur . *Virgilius* .

Miratur molem Æneas , magalia quondam .

MAJALIS . *Varro* . Sus castratus .

MALLEOLUS . Diminutivum a malleo , fabrili instrumento . Translate palmes viteus , qui sic describitur a Columella . *Malleolus novus est palmes , innatus prioris anni flagello , cognominatusque a similitudine rei , quod in ea parte , quæ deciditur , ex veteri sarmento prominens utrinque , malleoli speciem præbet .*

MAMMA . *Plin* . In arborum corticibus illud est , ex quo primum germina nascuntur .

MANDRA . *Martialis* . Quodvis ovium , boum , & hujusmodi receptaculum .

MANIPULUS . Ab implenda manu dicitur . Proprie est fasciculus , vel quantum foeni vel herbæ quis manu potest metendo apprehendere . Translate certus est ordo militaris , sic appellatus , quoniam Romulus collecta rusticorum manu , iisque in centurias divisus , eisdem perticas cum foeni fasciculis alligatis insigne bellicum tradidit . *Ovid* .

Pertica suspensos portabat longa maniplos ;

Inde manipularis nomina miles habet .

MANNUS , & diminutivè MANNULUS . *Horat* . Pullus equinus ; equus pumilus , gradator : aliis burdo , vel buricus .

MAPALIA . Vide *Magalia* .

MARRA . Instrumentum herbis excindendis comparatum . *Colum* .

MASCULETUM. *Plin.* Locus ubi arbores & vites, præsertim masculæ, conseruntur. Sunt autem vites masculæ, quæ, tamquam sui juris, sinuntur in altum crescere; nec subiguntur, ut alios emittant palmites.

MATURA. Dea præses frugibus maturandis. *S. August. de Civ. Dei.*

MATURITAS. *Cic.* De fructibus dicitur; & est eorum vi caloris perfecta coctio: cum neque maridi, neque caduci, neque austeri sunt, sed decerpi aut colligi ad usum possint. Primum enim fructus gustatu acerbi, postea maturitate dulcescunt. Translate maturum dicimus quod est opportunum, tempestivum, & commodum. Morum item gravitatem appellamus maturitatem, quæ in senibus potissimum commendatur. Vide *Fructus*.

MEL. *Plin.* Libum omnium facile dulcissimum: non apum solummodo, sed agricolarum etiam studio elaboratum. Ex agris nascitur, herbarum fragantium floribus, & humore roscido conflatum. Succus est calidus siccusque, quem apes in ventriculo fermentatum, ore reddunt. Initio dilutior, post aliquot dies fervet, ut mustum, & expurgatur. Coalescit postea obductus membrana tenui, qua fervens spuma concrevit. Quamvis Virgilius mel cæleste donum appellet, & ex rore solum matutino gigni Celsus existimet, non est tamen aliqua saltem ex mellificii parte solum herbidum defraudandum. Nam præcipui saporis est, quod ex thymo conficitur. *Virg.*

————— *redolentque thymo fragrantia mella.*

Hinc apiarii pro augurio proventus uberis habent eam herbam large florentem. Palladius & Varro jubent agricolas serpillum copiose serere, ut pabulum apes habeant, quod, thymo excepto, præstantius herbis reliquis a serpillo comparatur. Idem Palladius hyacinthum, Columella vero origanum apibus gratissimum, in hortis abundanter haberi præcipiunt. Sunt, ut Plinius refert, qui affirmant apibus non conficiendi mellis scientiam esse, sed colligendi. Verum sive naturæ sit, sive potius artis

artis magisterium illud, inficiari nemo ullus potest, apes humanis usibus solertissimas esse administras: utque nimis fortasse audacter scripsit Quintilianus particulam divinitatis aliquam iis esse ingeneratam, sic non sine ipsarum merito Aristodemus Philosophus in earum natura investiganda, ut refert S. Augustinus, plures annos, Aristomachus vero Solinensis annos duodefexaginta, Cicerone authore, insudarunt. Equidem si mellis, suavissimi earum partus, prærogativas commemorandas susciperem, in referendis Veterum documentis, quæ in profanis extant Sacrisque Litteris, nullum dicendi exitum invenirem. Satis fuerit meminisse, mellis dulcedini sapientiæ gustum æquiparari: *Proverb. 23. 13. Comede, fili mi, mel, quia bonum est, & favum dulcissimum gutturi tuo; sic & doctrina sapientiæ animæ tuæ.* Ut autem præteream esu, potuque, & condimentis mel juncundissimum esse, satis constat in pharmacis etiam adhiberi, quod Sacræ item indicant Paginæ, ubi legitur medelam fuisse mel adversus Jonathæ cæcitatem: *Reg. c. 14. 29. Illuminati sunt oculi mei, eo quod gustaverim paululum de melle isto.* Sed & pollinctores olim cadavera melle inungebant, ne computrescerent: quod in Alexandri Magni cadavere observatum memorat Staius:

*Duc & ad Æmathios manes, ubi belliger urbis
Conditor Hyblæo perfusus nectare durat.*

Ob eam laudem a putredine corpora vindicandi, in omnibus fere sacrificiis mel usurpatum; eodemque libatum Diis omnibus Æthnicorum. In Hebræorum tamen Sacris mel adoleri vetitum *Levit. c. 2.* Haud equidem quoniam apes impurum animal haberetur, utpote ex putribus natum boum visceribus; sed propterea quod mel adinstar frumenti acore quodam cibos vitiat, & bilem exsuscitat. Idcirco etiam saporem vini admisto melle corrumpi author est Plutarchus. Ab Aristæo mellificium repertum esse plerique opinantur. Ejus fabulam, & ex boum visceribus prognatas apes Diodorus historice, Virgilius

poe-

poetice late memorant . Ovidius mellis inventorem Bacchum pronunciat . *Fast. l. 1.*

Liba Deo fiant , succis quia dulcibus ille

Gaudet , & a Baccho mella reperta ferunt .

Commendatur admodum mel Africanum , Cretense , Cyprium . In pretio est etiam Hyblæum , ab Hybla dictum , Siciliæ oppido , nunc diruto , ubi ingens thymi copia . *Martial.*

Et careat dulci Trinacris Hybla thymo .

Nec tamen Hyblæum comparandum est Attico , aliis Cecropio , & Hymettio , ab Hymetto , qui mons est prope Athenas . *Martial.*

Cum dederis Siculos mediis e collibus Hyblæ ,

Cecropios dicas tu licet esse favos .

Idem alibi :

Hoc tibi Thesei populatrix misit Himetti .

Plinius l. 21. author est , Heracleæ in Ponto mella progigni perniciosissima ; ut discas dulcissimis etiam voluptatibus parum esse fidendum : sæpe enim illæ , Herculis more cum Anteo pugnantis , ideo nos amplectuntur , ut mactent .

Messis . *Virgil.* Segetum omnis generis , sed præcipue frumenti collectio ex area . Nihil agunt , imo operam perdunt agricolæ satione aliisque rusticis laboribus , nisi exactis feminibus , & plantis consitis , fructus percipiant . Hinc messis & vindemiæ tempora , frugum copia , pensant sudores annuos , & multiplici labore agros exercitos . Hinc præ lætitia gestientes & exultantes agrestium animi , cum largo proventu comprobatur divina sponso . *Levit. 26. 5.* *Apprehendet messium triturata vindemiam , & vindemia occupabit sementem , & comedetis panem vestrum in saturitate .* Cum messis matura est , metendum propere ; antequam Solis æstu agri torreantur . Sæpe enim ex majoris lucri cupiditate orta cunctatio messem vehementer extenuat . Detrimeto quippe sunt aves , aliaque animalia , quæ prædæ inhiant : sed & grana ipsa culmis

culmis ardentibus decidunt, non levi dispendio. Præterea ex præscriptione Columellæ utilius est, ut tempestive decisæ segetes in ipsa area, vel in acervo, quam in agro incrementa capiant. Non unus pro regionum varietate, metendi usus. Alicubi in aream spicæ corbibus comportantur, stramentis juxta terram falce succisis, quæ postea in acervum tolluntur. Utuntur alii batillo, idest ferrula ferrea, adunca, quæ manipulos, fasciculos nempe spicarum, manu appensos, in medio disecat, relictis stramentis, quæ postea subsecantur. Grana a paleis secernuntur variis item apud gentes varias instrumentis. Perficiunt id aliqui tribulo, idest tabula ferro vel lapidibus exasperata, qua junctis jumentis pertracta, grana a spicis discutuntur. Apud alios jumenta perticis agitata, unguium percussione grana exterunt, quæ postea vannis vel ventilabris in altum evibrantur, cum perflat ventus commodior. Ea agitatione recrementa, utpote levissima, extra aream jaciuntur; quod est ponderosum, nempe grana, in corbes conjicitur. Lenes Favonii flatus aptissimi habentur ad secernenda a paleis frumenta. Nec proinde æquo cunctantius eos flatus opperiri par est. Contigit nempe ut diuturnior mora, superveniente turbine, grandine, & tempestate, frumenta disperdat. Itaque si ad plures dies silebit favonius, vel maturanda ventilatio est, quacumque spirante aura, vel grana baculis excutienda sunt, & vannis expurganda, ne irriti totius anni labores recidant.

META. Congeries lignorum, fœni, paleæ, & similium. *Columella. Quidquid ad eum modum siccatum erit, in metam construï conveniet.*

METATOR. *Cic. Qui agrum in partes dividit. Frequentius in re castrensi usurpatur.*

METRETA. Amphora Attica, congios decem capiens. Vas plerumque olearium. *Cato. Oleum si in metretam novam inditurus es, amurca, ita ut est cruda, prius colluito, agitatoque diu, ut bene combibat.*

MODIUS, & MODIUM. *Plin.* Actus quadratus continens centum & viginti pedes in longitudinem, & totidem in latitudinem.

MOLA. *Cic.* Machina, qua frumenta & fruges teruntur. Manu primum actæ, dictæque manuales. Successerunt versatiles, trusatiles, aquariæ, pneumaticæ: nempe a jumentis, aquis, vel vento versatæ.

MULCTRA. *Virgil.* Vas, in quo mulgentur capræ, vaccæ &c. *Mulgere hircum*, adagium est de labore irritato, vel de re absurda.

MULUS. *Cic.* Animal notum, ex asino & equa genitum. Oneribus vectandis operam præstat.

MURCIA. Dea desidiæ, ut habet *S. Augustin. de Civit. Dei.* Opponitur Deabus Agenoræ & Stimulæ. Monet Murcia inertiam, otium, torporem ab agricolis vitandum esse. Agenora & Stimula ad opus & laborem hortantur, quo ars terræ excolendæ unice proficit.

MUSCUS. *Ovid.* Lanugo viridis & villosa, arborum corticibus innascens.

MYRTETUM. Locus myrtis confitus. *Virg.*

Littora myrtetis latissima.

Usus myrtorum tonsilium frequens est in topiariis; nam odoratum est herbæ genus, & perenni viriditate perdurat.

N

APINA . *Colum.* Locus naris confitus :
Napus autem genus est rapæ obtusæ
& brevioris .

NAUCUM . *Plaut.* Putamen omnium re-
rum , sed præcipue nucis , oliuæ , &
similium . Homo nauci est homo ni-
hili .

NEBRIS . Mira est Scriptorum dissen-
sio super hac pelle . Decipi eos suspicor , qui hinnuli pel-
lem interpretantur , cum omnia fere Poetarum testimo-
nia silvestrium animalium pellem agnoscant . Iis tectæ
Bacchantes patrem Liberum , iisdem indutum , sequeban-
tur . Dianæ venatricis sociis , ipsique Dianæ tribuitur .
Cervinam pellem alii , alii damarum , lyncis , vel ca-
prearum exponunt . Constat maculis fuisse conspersam .
Stat.

———— *hic flavam maculoso nebrida tergo :*
Cujus autoritate nixus Barthius in *Statii Animad.* tigri-
dis corium extitisse censet . Auro etiam ornata legitur .
Idem *Statius :*

———— *varioque aspersas nebridas auro .*
Postremo etiam gemmis . *Claudian.*
Talis Erythræis incinctus nebrida gemmis
Liber agit currus .

NEMUS . *Virg.* A pascuis dicitur ex Græco . Est enim nemus
arboribus ad voluptatem confitus , comparatumque
ad greges & armenta pascenda . Valla docet differre ne-
mus a silva , quoniam hæc cædua est , a luco , quoniam
religiosus , a saltu , quoniam jumentis pascendis confis-
tus . Verum isthæc indiscriminatim usurpari constat .
Nemora intra urbem etiam olim leguntur condita ; ut-
que per hiemem in xyftis , apertisque ambulationibus ,
sic per æstatem ad umbras nemorum negocia expediebantur ,

tur, & exerceri mos erat litterarias disputationes. Numma nocturnos cum Egeria congressus habuit in nemore Aricino. *Ovid.*

— — — *nemori, stagnoque operata Dianæ*

Nymphæ, Numæ conjux, ad tua templa veni.

Templum ibidem Dianæ Aricinæ positum, quod columnis in pronao fuisse ornatum refert Vitruvius *l. 4. c. 7.* Idem templum nemus etiam dicebatur, ex quo Diana nemorensis appellata est. Exiguus ibidem lacus, Speculum Dianæ, & Lacus Triviæ nuncupatus. Additum, in colle oppidum ad speciem castri, Nemus itidem dictum.

NOVALIS, & NOVALE. *Virg.* Ager, qui priore anno cessavit, postea primum aratur: a novando. Plinio est ager, qui alternis annis feritur: Festo, novæ sementi relictus; Varroni, qui intermissus renovatur; aliis, qui prius silva fuerat, aut certe non cultus. Rei rusticæ Scriptoribus concinit Virgilii monitum:

Alternis idem tonsas cessare novales,

Et segetem patiēre situ durefcere campum.

Quemadmodum enim corpora animalium diuturnis laboribus defatigata, minus apta obeundis ministeriis postea experimur; sic etiam si terram quotannis aratro, ligone, bidentibus, proscindas atque dilaceres; utque segetum proventu ditior fias, agitatione perpetua sic invertas, ut quod fuerat porca, sit sulcus, quod sulcus, erigatur in porcam, brevi continget, ut evanescant deinceps exuberantes agri; & ipsa segetum copia inopiam pariat. Scite Ovidius:

Quæ numquam vacuo solita est cessare novali,

Fructibus assiduis lassæ senescit humus.

Apposite Petrarcha a simili:

E per troppo spronar la fuga è tarda.

Nihil efficacius ad novos labores animos preparat, quam remissio & quies ab exantlatis. Validissimi etiam arcus assidua jaculatione laxantur: *Ovidius:*

Si numquam cesses tendere, mollis erit.

Optime id novisse visi sunt Romani, qui, cum Deos alios intra Urbem recepissent, Quieti fanum erexere in via Lavicana, optimo consilio demonstrantes campestre solum, plusquam Curia forique negotiationes, cessatione indigere.

NOVELLETUM. *Pandecta*. Vineæ novellis vitibus consista. Hinc novellare, pastinum facere, vites novellas ferere. *Sveton. in Domit.*

Edixit, ne quis in Italia novellaret.

NUBILARIUM. Ædificium prope aream, ubi condi possunt fruges demessa cælo nubilo. Sic describitur a Varrone: *Ædificium facere oportet, sub quod tectum totam fundi subicere possis messem, quod vocant quidam nubilarium. Id secundum aream faciendum, ubi triturus sis frumentum, magnitudine pro modo fundi, ex una parte apertum.* Addit Columella id in Italia præsertim comparandum esse propter Cæli inconstantiam in ea regione; nam ubi æstates pluvia carent, supervacaneum est.

NYMPHÆ. Vide *Silvanus*.

BBÆ. *Persius*. Vas vinarium, amplum, ex ligneis afferculis, vinculis item ligneis vel ferreis colligatum. Confici etiam solet ex spartho. Mihi illud est, quod circumferre solent viri religiosi, vicatim stipem petentes.

OCCA. Instrumentum rusticum. Vide *Occatio*.

OCCATIO. Exercitatio rustica, inter præcipuas habita. Occare est glebas confringere, & quasi cædere. Et quidem a cædendo dicitur apud Festum. Post arationem per transversum iteratum sequitur occatio; cum aratores, bobus dimissis, glebas comminuunt, & jacta semina condunt,
iisdem

iisdem dissolutis. Hinc occasionem Cicero *de Senect.* quasi obcæcationem exponit: *Primum id obcæcatum cohibet; ex quo occasio, quæ hoc efficit, nominata est;* videntur enim obcæcari semina, cum superjectis glebis operiuntur. Id autem fit rustico instrumento, quod ligneo manubrio nexum, transversumque in fine habet dentatum asserculum, quod rustici occam appellant; idemque vel ipsum est rastrum, seu pecten, vel ab iis minimum discrepat. Ducta proinde occa, agri superficies complanatur, aquatis porcis, & quasi consepulto iisdem glebis jacto semine. Eam exercitationem Columella pulverationem nuncupat a glebis extritis: *Pulverationem faciunt, quam vocant rustici occasionem, cum omnis gleba in vineis refringitur, & dissolvitur in pulverem.*

OCULUS. In re rustica est id, ex quo arbor germinat, quod etiam gemma appellatur. *Virg.*

Nec modus inferere, atque oculos imponere simplex.

OLEA. Arbor nobilissima, & humanis usibus omnium, quotquot natura prodidit, aptissima: utpote quæ, cum plantarum principatu gaudeat, longe minore sumptu & labore exculta; liquorem nulli secundum ministrat. Agnoverunt ejus excellentiam Mythologi, quia a sapientiæ Dea procreatam commenti sunt. *Virg.*

————— *oleæque Minerva*

Inventrix.

Ejusdem pulchritudinem designant Sacræ Litteræ. *Ecclastic. 24. Quasi oliva speciosa in campis.* De fructuum præstantia testimonium habemus *Psal. 51. 10. Quasi oliva fructifera in domo Dei.* Sed & gloriæ immortalitas a perenni hujus plantæ viriditate demonstratur *Osæ 14. 7. Erit quasi oliva gloria ejus.* Propterea rite factum a Varro, qui initio sui operis de re rustica, Minervam, cujus est Oleæ patrocinium, deprecatur. Præcipuum in modum honorifice olim habita apud Athenienses, qui eandem, ut patriam arborem, omnibus officiis prosequerentur: *Senec. Hercul. Fur.*

Te ramus oleæ fronde gentili tegat .

Lege autem cautum erat , multæque pecuniariæ in eos additæ , qui eas evellerent , nisi forte , idque admodum raro , ad usum templorum & sacrificii . Ideo in arce oleam religiose detentam Cicero *de Legib.* testatum reliquit . Solemnitates vero apud Athenienses nullæ , nulla festa celebrabantur , in quibus coronæ oleaginæ non gestarentur . Iis frondibus e publico donati qui e præliis , vel ex agonibus victores rediissent . Trasibulus autem , cum , sublatis triginta Tyrannis , ad libertatem pristinam Urbem restituisset , in laborum & victoriæ præmium , ejusdem frondis coronamento insigniri satis habuit . Cum Atheniensibus in oleis condecorandis Romani certarunt . *Plinius : Oleæ honorem Romana majestas magnum præbuit , turmas equitum idibus Julii coronando , item minoribus triumphis ovantes .* Serto ex oleis plexo Æneas donavit victores in ludis Curulibus : *Virg.*

————— *tres præmia primi*

Accipient ; flavaque caput nectentur oliva .

Decus olearum omnium pulcherrimum ab omni ævo fuit , ut pro pacis symbolo haberentur . Præferebant eas manibus supplices , cum victorum iram deprecabantur . *Virg. lib. 7.*

Paciferæque manu ramum prætendit oliva .

Item Statius *Theb. l. 2.*

————— *ramumque precantis oliva*

Abjicit .

Et *l. 12.*

Ipse manu ramosque oleæ , vittasque precantes

Tradit .

Ubi vero Misericordiæ templum describit , oleas singularem in modum commemorat :

Mite nemus circa , cultuque insigne verendo ,

Vittatæ laurus , & supplicis arbor oliva .

Cum enim dulcissimus sit oleæ liquor , mollique tactu blande se & leniter insinuet , apposite admodum ad eum

nexum

nexum significandum assumitur, quo dissidentes animi pace & concordia conciliantur. Exemplo id memorabili commonstrare voluit summus rerum Conditor, cum post terras a caelestibus pluviis latissime inundatas & obrutas, columbam ad Noe, olivæ ramum rostro gestantem, remisit, qua generi humano pacatum se benigne significavit. Apud Ethnicos vero Scriptores vix ulla occurrit conglutinandæ pacis tractatio, quin olearum ramos quasi pararios & sequestres habuerit. Evandrum Æneas sic alloquitur apud *Virgilium l. 7.*

*Optime Grajugenum, cui me fortuna precari,
Et vitta comptos voluit prætere ramos.*

Idem ibidem:

*Centum Oratores augusta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes,
Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.*

Quingenti ex primaria Græcorum nobilitate, teste Diodoro Siculo, ad Artaxersem Sidonem obsidentem, ramos oleæ manu deferentes, pacem deprecantur. Carthaginenses velata ramis oleaginis nave, Annibalis jussu ad Scipionem missi, ut concordiam implorarent. Eam vero prærogativam ad commiserationem flectendi animos nomine ipso olea indicat, quod a misericordia origine Græca deducitur. In sacrificiis etiam olearum coronæ plicatiles adhibebantur. *Virg. l. 5.*

*Ipse caput tonsæ foliis evinctus olivæ
Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, & vina liquentia fundit.*

Lignum oleaginum, utpote æquali levore contextum, non dehiscit in rimas, nec tinea aut teredine corrumpitur. Idcirco sigilla & toreumata ex iis elaborata perennitatem quamdam habent. Cum vero innumeri pene usus & commoda ab olea percipiuntur, illud est in ea præcipuum, quod, ut ait Columella, facile colitur, & neglecta non deperit. Genus oleæ duplex distinguitur: silvestre aliud, aliud urbanum sive domesticum. Silvestre

fre oleastrum vocamus. Nasci solet ex fativæ nucleo, vel ex ejusdem incuria: sæpe enim ex olea despecta, & inculta fit oleaster. Fœcundior tamen est olea domestica; ut fere omnes silvestres arbores. Aspectu horridior & impexus: cæterum perenni vigore in longa temporum spatia perdurat. Domestica & fativæ oleæ duplex iterum genus est: nam aliæ ad escam, aliæ ad liquorem excoluntur. Priores illæ, vel virides, ut ait Cato, muria; vel contusæ lentisco condiuntur. Posteriores, non solum ad escarios, sed ad alios variosque etiam usus asservantur. In universum quæ majores sunt oleæ ad escam, quæ minores ad oleum aptantur. Ex edulibus conditanæ quædam nucis juglandis magnitudinem æquant. Ejusmodi sapidissimæ ex Hispania, in Italia vero ex Asculi Piceni olivetis proveniunt. De iis *Martialis*:

Si mihi Picena turdus palleret oliva.

De Hispanis ex Bætica præsertim provincia idem:

Bætis olivifera crinem redimite corona.

Solum albicante argilla glareosum, solidum, siccumque, idemque collinum fere & montanum siliceum, oliva desiderat. *Virg.*

Difficiles primum terræ, collesque maligni,

Tenuis ubi argilla, & dumosis calculus arvis,

Palladia gaudent silva vivacis olive.

Campestre solum uvidum, & uliginosum, in frondes quidem luxuriat, minimum vero aptum fructui ferendo censetur. Sunt tamen, qui conditivis paulo crassio rem agrum assignant. Cæterum quemadmodum olea arduis plerumque & acclivibus locis lætantur, quoniam Solis ardores attemperantur flatu ventorum, sic commode admonet Columella, in æstuosis & præservidis locis ad boreales auras, in frigidis autem gelidisque, ad prospectum Austrinum esse obvertenda. Habenda tamen in primis ratio naturæ plantarum, quæ, ut non exiguam varietatem habent sub eodem genere, sic non eandem omnes culturam deposcunt. A proximo certe mari olea

sunt removenda propter investam a ventis saluginem, quæ corrosos flores exurit. Neque enim commotus undis aer Favonios, oleis propitios, semper expirat; sed meridianis sæpe ardoribus prægnantes auras, vel Aquilonias, prægelidasque, & urentes apportat. Non levi naturæ beneficio contigit, ut, cum olea nobilissima sit arbor, & humanis usibus maxime necessaria, multiplici tamen modo nascatur. Satio per semen sola probari non solet, tum propter longævam temporis diurnitatem, qua indiget, tum ob deteriores fructus, qui, delassatis cunctatione sæculis, progignuntur. Sunt qui crassiores ramos, trunco proximos adimunt, eosque in rectum, stantes obruunt præfossis scrobibus; tum terra senis vel septenis pedibus cooperiunt; nodosa magis parte superextante, ut uberius germinent. Usitatus conferendi modus est, ut plantæ cum radicibus, capite & brachiis decisis, terræ defigantur, designato prius loco per infixum palum, glebisque circum adaggeratis. Dissecant alii, ut Columella & Palladius referunt, radices silvestrium arborum, easque in seminariis vel olivetis probe sterco-ratas infodiunt. Constitio per taleas omnium est probatissima. Deciduntur taleæ, novelli nempe ramuli, ex feracissimis plantis adempti, crassitudine, quantam manus comprehendit, & terræ mandantur. Solius inter arbores oleæ, ut docet Theophrastus, peculiare & prodigiosum sationis genus est per stipitem a summa ad imam partem discissum, & terræ depactum. *Virg.*

Quin & caudicibus sectis, mirabile dictu,

Truditur e sicco radix oleagina ligno.

Ut omnia demum in pauca contraham; nego in universa arborum nomenclatura ullam esse plantam tot modis prolificam, tamque amplo foenore cultorum laboribus respondentem. Nec tamen proinde inficiandum est, fructus alternis solum annis oleam ferre; licet quandoque continuo eos biennio contigerit etiam emittere. Fructus quoque & plantæ incrementa sero proveniunt; idcirco

circo oleam tarde crescentem Virgilius vocat. Quod at-
tinet ad ejus arboris culturam, ablaqueationem, insi-
tationem, aliaque rustica ministeria, in propriis ea titulis
digeruntur. De præstantia fructus oleagini, vide infe-
rius in *Tit. Oleum*. Mihi vero veniam, Lector, indulge-
re, obsecro, ne graveris, si de hac arbore paulo proli-
xiorem commentationem attexui. Noveris me isthac
scribere in secessu Urbis Tiburtinæ, ubi me ex Romano,
quo utor, domicilio, amœnioribus hisce studiis operam
navandi gratia, benigne detinent Moderatores mei. Hu-
jus autem Urbis ager lætissimis olivetis tam ample ex
omni parte est convestitus, ut perpetuo earum arborum
perenne viridantium, quamlatissime agi potest, prospe-
ctu animus mirifice capiatur & hilarescat.

OLETUM. *Cato*. Locus oleis consitus.

OLEUM. Liquor ex olivis expressus. Ut hujus liquoris cla-
ritudo & sublimitas elucescat, nihil necesse est a priscis
sæculis repetere consuetudinem eodem Pontifices, Re-
ges, Sacerdotes inungendi; nedum commemorare ri-
tus varios consecrandi, quæ sancta & maxime religiosa
esse volumus. Satis superque fuerit meminisse verborum,
quæ habemus Psalm. 44. 8. *Unxit te Deus, Deus tuus,
oleo lætitiæ præ consortibus tuis*: quibus cumulus & am-
plitudo indicatur coelestium donorum, quorum copia,
Deus humanam naturam Christi Domini locupletavit.
Oleo apud Judæos, Romanos, & Græcos vita functi il-
linebantur. Palæstritæ ante luctationem eodem corpora
madefaciebant, & inspergebant pulvere, ut firmiter
membris apprehensis hærent manus, & ictus non fru-
strarentur in lubrico. *Stat. l. 6.*

Postquam oleo gavisa cutis, petit æquor uterque

Procursum medium, atque hausta vestitur arena;

Tum madidos artus alterno pulvere siccant.

Eodem liquore adversus Romanos aggressores in obsi-
dione Hierosolymorum feliciter usos Judæos sic enarrat
Josephus in *Excid.* *Cum Romani se invicem adhortati jam*

latera junxissent, ac desuper protecti longioribus scutis inexpugnabilem globum fecissent, muroque succederent, tunc ille ferventi oleo eos perfundi jubet. Quod Judæi prompte & cupide fecerunt, ipsis etiam abenis bullientibus in eos missis. Quæ res Romanorum connexionem solvit; & cum magno dolore e muris abibant præcipites. Celerrime enim oleum a capite ad pedes per omnia sese arma insinuabat, & carnem instar ignis depascebatur. Genus olei ex bitumine, vel ex occultis terræ venis, teste Strabone, nascitur in Parthia, & Susiana, quod potentissimum pyrothechniæ genus merito reputatur; ex quo creditur imbutus Hercules periisse concrematus in Monte Oeta. Olei vivi nomine is liquor circumfertur, aliter naphtha appellatus. Non solum in lucis alimentum, & in cibis condiendis oleum adhibemus. Vim habet medicamentariam præsentissimam ad fovenda vulnera, ut demonstrant Sacræ Litteræ Luc. 10., ubi Samaritanus oleo infuso semivivi hominis vulnera curasse legitur. Corporum vero salubritas & firmitas mirum in modum eo liquore comparatur. Hinc Democriti effatum; *Intus mel, deforis oleum*, pro certissimo valetudinis tuendæ munimento. *Oleum & operam perdere*: formula a Plauto, & Cicerone usurpata, abiit in sermonem popularem, cum laborem irritum indicamus. *Oleo tranquillior*: item ex Plauto: dicitur de sedatis & pacatis ingeniis, ab oleo, quo nullus lenior succus. *Oleum addere camino*; Horatii est dictum, sermone vulgari etiam tritum. Effertur in eos, qui ad iram incitatos novo fomento & suscitabulo extimulant: ut si quis camino prunis ardenti oleum superfunderet.

OLIVETUM. Locus oleis consitus. *Cic.*

OLIVITAS. Tempus olivis legendis idoneum. *Colum. Largissimis olivitatibus, liberisque vindemiis exuberant.*

OLUS. *Horat.* Complectitur hoc nomen genus omne herbarum edulium sativarum. Cibi genus est a Pythagora & sociis commendatus; qui ab esca, quæ animalium morte comparatur, abhorrebant. *Juvenal.*

Vive

*Vive virentis amans, & culti villicus horti,
Unde epulum possis centum dare Pythagoræis.*

Ab alendo olus nonnulli trahunt, quoniam iis homines alerentur, frugibus nondum inventis. Varro ab olla deducit. Oleribus ab antiquis præses & custos Priapus additus, propterea quod horti olitorii cultum, qui uberimus est in re agresti universa, ejus Dei fœcunda salacitas adumbraret. Temperatum coelum olera exposcunt: nam humidis in locis valescunt quidem æstate, sed hieme flaccescunt; contra in siccis vigent hieme, sed æstivis caloribus aduruntur. Vide *Hortus*.

OLITOR. *Cic.* Qui curam habet horti olitorii, vel olerum venditor.

OMPHACIUM. *Plin.* Immaturæ & acerbioris uvæ succus.

OPILIO. *Colum.* Pastor ovium, quasi ovilio.

ORYZA. *Horat.* Alii inter legumina, inter frumenta alii orizam, tamquam genus hordei, reponunt. Culmo cubitali, vel sesquicubitali, & hordaceo simili, nascitur. spicata sub flavo folliculo grana claudit, pellucida, duriuscula, & candoris eximii. Magna ex parte in aquis residet: gaudet enim uliginoso & palustri loco. In Oriente, ac præcipue apud Sinenses, magna copia provenit, & frequentissimo est in usu. Neque enim ad pultes, ut apud Italos, sed in tritici supplementum utuntur. Validum esse, & valetudini firmandæ aptum edulium Theophrastus, Scriptoresque omnes affirmant. Sunt populi, teste Strabone, qui excussum, & in areis tostum sacramento messorum adigunt ne alio asportent; veriti ne ea mercis permutatione regiones aliæ ditescant, ciboque facile parabili ipsi careant. Apud Columellam oryza hordeum distichum & galaticum appellatur, quoniam binis versibus ordinatur, & candidum est hordei genus. A voce *Oryza*, amputata priore syllaba, fit vox Italica *Riso*.

OVILE. Vide *Ovis*.

OVIS. *Cic.* Pecus balans, lanigera. Animal impense simplex,

plex, timidum & imbecillum. Idem damnis & periculis præ cæteris obnoxium; ideoque perpetuo regimine indiget, quod tamen non detrectat, pastoribus mire morigerum. Morbis facile vitiatur, potissimum vero scabie: *Colum. Oves frequentius quam ullum aliud animal scabie infestantur.* Cæterum homini plurimum conferunt; nihil enim deperit ex iis quibus constant: omnia nobis ministrant utilia, lanam, carnem, pellem, finum, lac. Multo proinde eorum merito scripsit Columella: *Ovilli prima pecoris ratio fit, si ad utilitatis magnitudinem referas.* Hostiarum maxima propter ingenitam placiditatem ovis habebatur: *Servius; Maximam hostiam ovilli pecoris appellabant, non ob amplitudinem corporis, sed ab animo placidiore.* Eadem in lustrationibus vivo sulphure imbuta cremabatur. *Ovid.*

Cærulei fiant puro de sulphure fumi;

Tætaque fumanti sulphure balet ovis.

Divinos honores ovibus impertitos memorat Clemens Alexandrinus. Ægyptiis vero vetitum ovillis carnibus vesci, quod sacrum illud animal reputarent. Cum vero Cambises Pelusium, teste Herodoto, obsideret, ante aciem oves collocavit, quo consilio inhibuit tela Ægyptiorum. Romani vero quemadmodum triumphum agentes honorabant bove mactato, sic ove immolata excipiebant ovantes; atque hinc, authore Plutarcho, ovantibus appellatio. Singularem in modum a pastoribus curanda & custodienda sunt ovilia propter luporum nocturnas insidias & rapacitatem. *Ovid.*

Incustoditum captat ovile pecus.

Pervigili præsertim canum custodia, & pastore ipso insopito, septisque, quammaxime fieri potest, validis continendæ sunt oves campestribus in locis. *Lupo ovem committere,* parœmia est ab effato Terentii, qua monemur, ne rei cujuscumque curam iis tradamus, a quibus magis metuimus.

P

ALA. Instrumentum rusticum, quo terra vertitur. *Plin. Juncosus ager pala verti debet, saxosus bidentibus.*

PALBA. Calamus cujuslibet frumenti, quo spica continetur. Varro trahit a palam; alii a Pale Dea. *S. Augustin. de Civit. Dei. Quis palea dedit vel tam frigidam vim, ut obrutas nives ser-*

vet, vel tam fervidam, ut poma immatura maturet? Ex palea concinnant eleganter artifices vascula, thecas, & id genus opuscula. De flabello ex iisdem contexto sic olim Poeta cecinit:

*Felici ariste, che in bel giro ordite
Spirate un dolce e lusinghiero fiato;
E a disfidar l'istesso Sole uscite,
Forse perche v'inaridi nel prato.
Quasi picciole frezze il Sol ferite,
Che prima ci ferì voi di raggi armato;
E mentre ferve più Etra insuocato,
I Zefiri e Favonj partorite.
Dall'acceso Leon fulmini invano
Estivo Sole; oggi si prende a gioco
I suoi dardi focosi ingegno umano.
Tant'egli s'adoprà, che a poco a poco,
Qualor si trattan da leggiadra mano,
Forzò le paglie a sminuire il foco.*

PALES. Pastorum Dea, pascuis & pecori præses. A pabulo dicta, aliis a pariendo, quod pecorum partui præsit. In hujus honorem instituta Palilia, festa celebrata a pastoribus ad armentorum morbos depellendos, arcendosque a pascuis lupos. Eo die conditam Urbem Romam scribit Cicero *de Divin. Urbis etiam nostræ natalem diem repetebat*

bat ab iis Palilibus, quibus eam a Romulo conditam accepimus.

PALILIA. Vide *Pales*.

PALLAS. Dea oleæ inventrix. Rationem etiam ex olivis oleum exprimendi prima monstravit Atheniensibus, apud quos solummodo procreatas oleas scribit Herodotus.

PALMES. *Colum.* Flagellum, seu sarmentum, quod ex trunco vitis emergit, ex quo enati oculi seu gemmæ in virgulas abeunt, quæ palmæ, idest manus digitos imitantur, ex quo palmitis est appellatio. Singularem benignitatem dignatus est Christus Dominus nos, ejusdem servulos, suos palmites, se vero vitem appellare. *Joann. 15. 5. Ego sum vitis, vos palmites.*

PALMETUM. Locus palmis confitus. *Plin.*

PALUS. Lignum acutum, quod terræ defigitur, & vites præcipue sustentat. *Tibull.*

Hic docuit teneram palis adjungere vitem.

PAMPINATIO. Pampinare vites est, ex coliculis, a flagello seu sarmento vitis eductis, unum vel alterum relinquere, alios decerpere, ne relictis succum præripiant; & ex immodica exuberantia fructus inopia nascatur. *Colum. Identidem pampinent, ne plura sarmenta, quam debent, excrescant.* De pampinationis utilitate & necessitate idem Scriptor: *Magis pampinatio quam putatio vitibus consulit.* Ea exercitatio Stolonis est inventum, teste *Plinio lib. 17. 1.* Est autem pampinus capreolus, clavícula, Varroni coliculus, frondosum nempe illud, quod fructum fovet, & ab æstu, aerisque injuria protegit: Græci helices vocant. Non hederaceo solum, sed pampineo etiam coronamento Bacchum Mythologi insigniverunt. *Horat.*

Ornatus viridi tempora pampino,

Bacchus vina bonos ducit ad exitus.

De lance pampinata fit mentio apud *Trebell. Poll. in Claud. Misi ad eum pateras gemmatas trilibres duas, scyphos*

phos aureos gemmatos trilibres duos, discum corymbiatum argenteum librarum viginti, lancem argenteam pampinatam librarum triginta. Pampinatam dicit lancem, in qua pampinorum excursus flexuosi, lususque ex opere anaglypho cernebantur. Quemadmodum corymbiata vasa nuncupantur, quæ corymbis, hederarum racemis exculpi solent. Non in vasis solum, & toreumatum ornatu, sed in ædificiis etiam, quæ sitis ab agriculturæ fructu vario argumentis exercetur industria artificum. Neque vero pampinos dumtaxat, sed racemos, & pomorum genus omne, complicatis eleganter fertis, fasciis tæniisque ad vivum exprimit. Ejusmodi texturæ exerrantes apud Architectos locum habent in epistylliis, zophoris, & antepagmentis, Græcoque vocabulo appellantur encarpæ.

PAMPINUS. Vide *Pampinatio*.

PAN. Pecoris Deus: Præses montium, educatus in Mænalo, Arcadiæ monte ab iisdem populis divinos honores est consecutus. *Ovid. Fast. 2.*

Pana Deum pecoris veteres coluisse feruntur Arcades.

Iisdem populis primus fistulam, inventum musicum pastoritium monstravit. Venationi vehementer additus, Venatorumque Deus est habitus. Imo tanquam totius naturæ parentem prisca mortales Pana coluerunt. Pan siquidem apud Græcos universum notat. Caprino capite, hircinis cruribus, & enudatus exprimitur in simulacris, ut omnes fere silvestres & agrestes Dii. E silvis Pan progressus in arenam Martiam tortilem & turbinatam concham, tubæ nempe venatoriæ genus invenit. Quo instrumento, clangorem ignotum reddente, fertur in fugam vertisse Titanes, adversus Jovem Deosque cæteros dimicantes, qui vehementer perterriti, perturbatique eo sonitu in perniciosissimam fugam abrepti sunt, minimum sui compotes, & de statu mentis dejecti. Atque hinc Scriptores accersunt originem terrorum, quos

Q

a Pane

a Pane panicos vocant . Vide Theonem interpretem .
Arati poetæ , & consule sequentem titulum .

PANDURA , vel PANDURIO . Vide *Pandurizo* .

PANDURIZO . Occurrit apud Lampridium in *Heliog* . Instrumentum musicum , quod alii trichordum , alii plures calamos ordine decrescentes , & cera junctos , fistulam nempe ipsam , interpretantur . Panos , a quo dicitur , est inventum . Meminerunt Martianus , Isidorus , & nonnulli Scriptores Græci . Erit proinde pandurizare , pandura , vel pandurio canere . Lampridii verba sunt : *Ipse ad tibias dixit , tuba cecinit , pandurizavit , organo modulatus est* . Vide ibi notas Casauboni .

PANICULA . *Plin* . Capillamentum lanuginosum , quod in arboribus picei generis , herbisque nonnullis solet enasci . Dicitur a panico fruge , quod ea lanugine prætendi solet .

PANICUM . Vide *Panicula* .

PARTIARIUS . Qui cum Domino lucrum ex agro & damnum dividit . *Cajus* . *Partiarius colonus , quasi societatis jure , & damnum , & lucrum cum Domino fundi partitur* . Partiararia pecora dicuntur , quarum foetus , lanæ , pelles &c. cum pastore dividuntur & Domino . In re civica particiones appellati , qui cohæredes sunt , & patrimonii parte potiuntur . *Pandectæ* .

PASCUUM . Vide *Pastio* .

PASTIO . *Varro* . Actus pascendi , cum greges & armenta herbosa in loca ad pasturam ducuntur . *Ovid* .

Mille greges illi , totidemque armenta per herbas

Pascebant .

Pascua sunt campestria , collina , & montana loca herbida , pascendo pecori idonea . Hinc ager pascuus , qui ejusmodi lætis herbis abundat . Sicuti pascua proventus uberes fundorum dominis largiuntur , cum minimum tam culturæ , quam sumptus indigeant , sic bubuleis & pastoribus est solícite providendum , ut aptis ad pasturam stationibus pecora detineantur ; ne fiat illud Dantis ,

Sic

*Sicchè le pecorelle , che non fanno ,
Tornan dal pasco pasciute di vento ,
E non le seusa non veder lor danno .*

Quemadmodum vero per hiemem apricis pascuis , & explicata vallium planitie greges latantur , sic æstivos calores in umbrosis montium saltibus jucundius transigunt temperantque . Ab agris uliginosis , & palustri illuvie foedis sunt cohibendi . A solaribus radiis , appetente meridie , ad opacarum arborum umbram ut seponantur , monet Pastor Montanus apud *Sanazar* .

*Itene all'ombra degl'ameni faggi ,
Pasciute pecorelle , omai ch' il Sole
Sul mezzo giorno indrizza i caldi raggi .*

Nocturnas vero horas , adversus rapacium luporum insidias ita partiantur pastores , ut præter canum excubias , vicissim ipsi pervigilent : & , mane primum exorto , custoditi pecoris numerum ineant . Idem *Sanaz* .

*Più non dormii , perfin ch'io vidi il giorno ,
E 'l grege numerai di corno in corno .*

Vide *Pastor* , & *Pecus* .

PASTINATIO . *Colum* . Opus rusticum , quo vinea pastino excolitur . Pastinum instituere est agrum vitibus serendis destinatum , submotis plantis & fruticibus , in latum ad aperta fossa , alte fodere , seminaria constituere , certoque ordine , & debitis intervallis vites disponere . Ut verbo dicam , pastinum est vinea novella . Tribus modis feruntur vites , ut *Columella* , & *Palladius* observant ; optime in pastinato , proxime in fulcis , novissime in scrobibus . Ductis proinde ex omni latere lineis , resectisque plantis aliis , & æquato solo , perpetua sarculis educitur fossa , rejecta identidem humo post tergum , & aequaliter suspensa . Ad tres vel quatuor pedes terra eruitur , ex Veterum præscripto , depressis in vallibus , locisque campestribus : clivosa regio profundius est subigenda . Usque ad quatuor pedes terram plantarum nutricem esse , inferiorem sterilescere , Scriptores ferunt .

Postquam vero confitæ ordinatim vites fuerint, caute, pastinum ac prope religiose est habendum, ne a bestiis proculcetur, ne humanis etiam proteratur vestigiis, ut novellæ radices libero excursu serpant, molliter suspenso solo, cælestesque imbres ad procreandam sobolem æqualiter excipiant.

PASTINUM. Vide *Pastinatio*.

PASTOR. Qui gregem & armenta pascendi curam habet. Sunt qui pastorem de ovibus curandis, bubulcum vero de bobus proprie dici putant; quo trahunt illud *Juvenalis*.

Pastoris duri est hic filius, ille bubulci.

Sed hoc discrimen non observatur. A rerum exordio repetenda est origo vitæ pastoritiæ, quam Abelem primum mortalium exercuisse docemur a Sacris Paginis. Minimum laboriosa, imo desidiæ & otio proxima, cæterum ingenua, priscaque quadam simplicitate spectabilis est vita pastorum. Statione in dies singulos permutata, nihilo minus ipsi, quam eorum greges erratici sunt. Cum vero per pascua saliant pecora, ipsi sub frondosarum arborum umbra cubantes, aut viridantium camporum prospectu latentur, aut cantu, fistula, avena, vel tibia resonante diem transigunt: *Virg.*

Tytire tu patulæ recubans sub tegmine fagi

Silvestrem tenui musam meditaris avena.

Non illos indumenti & alimonix cura exedit, quæ scilicet penes se habent; pecudumque illis ubera, lanæ, & pelles, ad vitam, si minus laute, certe feliciter producendam large suppeditant. Licet autem amictu pelliceo, pera, & baculo finiatur supellex universa pastorum, adhuc tamen artem pastoritiam ad reliquarum invidiam nobilitatam omnes agnoscunt. Neque vero immorabor recensendis Astrologorum commentis, qui splendidissimis cælestium orbium signis Arietis, Tauri, Capræ, Hædique nomina indiderunt. Neque Fabulorum inventa sollicitabo, qui Apollinem, & Mercurium eam artem exercuisse memorant: ut insuper constet poeticam & oratoriam

riam facultatem ad nos a pastoribus pervenisse; quemadmodum & Astronomica studia ab Endymione, item opulione, sunt commonstrata. Pana vero, naturæ universæ parentem habitum, pastorum Deum iidem Mythologi constituerunt. Iis, inquam, præteritis, ex oraculis Sacrorum Voluminum tam ampla, atque frequentia recensentur documenta pastoritiæ nobilitatis, ut de eximia ejusdem dignitate dubitari non sinant. Neminem præterit primarios rerum sacrarum præsides, & Hæbrei populi principes, rem pecuariam studiose coluisse. Ex eorum numero præcipuum in modum David id genus nobilitavit. Quanto enim Tarpeja rupe, & Capitolino apice altius extulit sese Terebinti vallis! quàm festivis clamoribus circumfusa late nemora personarunt, cum adolescens interritus funda solum, pera, & baculo armatus, præferocem & jactabundum Gigantem primo saxi jactu prostravit! Petrarca.

*Ne giacque sì smarrito nella valle
Di Terebinto quel gran Filisteo,
A cui tutto Israel dava le spalle,
Al primo sasso del Garzon Hebreo.*

Non commemorabo, post tot victorias reportatas, summa cum gloria exercitum regie potestatis imperium; cum cæteris ejus laudibus cumulus ille, humana omnia honestamenta supergressus, accesserit, ut ex ipsius stirpe, cilicio se nostræ mortalitatis induerit Verbum Divinum, nostrarum & ipse animarum Pastor, ut benigne testatus est *Joan. 10. Ego sum Pastor bonus*. Post tam insignis pastoritiæ dignitatis exemplum, in medium proferre a caulis & pascuis ad regium fastigium evocatos Romulum Romani Imperii conditorem, Gygem Lydiæ Regem, aliosque non ita paucos, piget pudetque. Reliqua ad rem pastoralem spectantia vide in *Tit. Pascua*, & *Pecus*.

PAVICULA. *Cato.* Instrumentum, quo area pavitur, idest cæditur & complanatur.

PAXILLUS. *Cic.* Parvus palus .

PECTEN. *Virg.* Instrumentum rusticum ; exponi solet dentatum , ut rastrum . Plinius pectinari segetes scribit , idest tracto pectine metere rariores . Origo a pectine textorio , vel a pectine capillos explicante .

PECUARIA. }

PECUARIUS. }

PECULIUM. }

PECUNIA. }

Vide *Pecus* , *oris* .

PECUS , *oris* . Pecora de omni dicuntur animalium genere .

Virg.

———— *pecori est idem delectus equino .*

Idem .

Caprigenumque pecus nullo custode per herbas .

Pecudes vero proprie dicuntur de ovibus ; translate apud Varronem , & alios etiam de bestiis majoribus , Lucretius ad pisces etiam transtulit ;

———— *mutæque natantes*

Squamigeræ pecudes .

Apud Veteres quidquid quæstuosum est , aut ad commercium & negotiationem facit , pecunia dicebatur , quoniam multæ , redditus , vectigalia , opes quæcumque , pecore & pascuis censebantur . *Plin. In tabulis Censoris pascua dicuntur omnia , ex quibus populus redditus habet , quia diu hoc solum vectigal fuerat .* A Servio Tullio conflati primum nummi signatique nota pecorum , ovis scilicet , bovis , vel suis figura ; sive , ut est etiam traditum , ex pecorum corio primum confecti vulgatique . Inductum postea æs publica forma signatum , quo utimur in mercimoniis comparandis , rerumque venalium emptione . A pecore fit etiam peculium , quod servorum est proprium , authore Festo ; & est pecuniæ summa , quam servi , præter stipendium , ex industria sibi comparant . Usurpatur etiam de filiis-familias , qui patrum permissu idem faciunt . Sed & castrense peculium insuper appellatur , quod sibi milites servant , & ad signa deponunt , quo-

quominus de iis deferendis cogitent . Ex commemorato ab Antiquis pecoris quæstu propagata est , teste Varro-
ne , Pecuarìa , nempe ars parandi pascendique pecoris ,
ut ex eo fundo fructus capiantur . Hinc demum Pecuarii ,
qui antiquitus non pastores solum , sed prædivites erant
patresfamilias , armentis & gregibus affluentes . Jam
vero super iis , quæ ad rem pecuariam pertinent , licet
plurima in aliis titulis observata superius dederim , quæ-
dam tamen hic adjicere operæpretium fuerit . Receptis-
simum moris fuit , ut armentorum custodes signa quædam
candente ferro iis imprimerent , ut unusquisque propria
ab aliis internosceret . *Virg. Georg. 1.*

Aut pecori signum , aut numeros impressit acervis .

Idem Georg. 3.

Continuoque notas & nomina gentis inurunt .

Item Anacreon :

Equi solent inustum

Coxis habere signum .

Ex veteri porro consuetudine bestiarum collo tintinna-
bula adaptantur . Inventum id aliqui putant , ut feræ
noxie eo sonitu perterritæ ab armentis arceantur . Ve-
rum Sidonius Apollinaris Epist. l. 2. 2. author est iisdem
alligatas bestias a feris sæpius impeti & mactari . Proinde
alii iis crepitaculis incinctas censent , ut si forte procul
oberrent , pastores , sonitu admoniti , possint accurrere
ad locum certum , & compendifacere laborem irritum
devagandi ad multas horas , ut eas inquirent . In eos qui
ejusmodi tintinnabula suffurabantur , Justinianus Impe-
rator hanc legem tulit : *Siqui crepitaculum , vel tintin-
nabulum bovis , aut ovis , aut alterius cujusvis animalis
sustulerit , flagellator , ut fur . Et si animal deperditum
fuerit , id damnum sarcita , quod ejus crepitaculum sustu-
lit .* Adde plures existimare tinnitu illo oblectari
pecora , atque adeo pinguescere , non secus ac delphi-
nes in mari tibie , vel fidium sonitu mirifice capiuntur .
Profuerit in primis mane & vespere armenti & gregis
nume-

- numerum subducere , singulis sub virga tactis . *Virg. Eclog. 3.*
Bisque die numerant , ambo pecus , alter & hœdos .
 Idem *Eclog. 6.*
Cogere donec oves stabulis , numerumque referre
Jussit .
 Idem *Georg. 4.* Ubi Protheus , more pastorum , phocas recenset :
Ipse (velut stabuli custos e montibus olim ;
Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit ,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni)
Consedit scopulo medius , numerumque recenset .
 Adde ex Sacris Litteris illud *Hierem. 33. 13. Transibant*
oves per manum numerantis . Vide *Pastor , & Pastio .*
 PEDAMENTUM . *Varro.* Adminiculum , sustentaculum . Ad
 vites fere referri solet .
 PEDUM . *Virg.* Pastorum baculus incurvus .
 PIRA . Sacculus , plerumque viatorius , ex pelle vel can-
 nabe , quo , ex collo ad renes pendente , gestari solet
 panis , obsonium &c. In usu est passim apud rusticos , cum
 viaticum migrantes ferunt . *Plin.*
 PERGULA . *Colum.* Exporrectus extra ædificium locus , sive
 tectus sit , sive subdialis . In vineis similis est ordo vi-
 tium , sed fere de tectis dicitur . Hinc apud eundem
 Columellam vites pergulanæ , ad eam figuram consistæ .
 Pergula fit a *pergo* , ut a *rego* fit regula , a *tego* tegula .
 PERO . *Virg.* Calceamentum rusticum ex corio crudo , ad-
 versus imbres , nives , & loca cœno foeda , & uligine .
 PERTICA . In foro rustico est longior baculus , quo fructus
 arborum decutiuntur . *Ovid.*
Pertica dat plenis immitia vulnera ramis .
 PHALANGIUM . *Plin.* Genus aranei , frumentum , præcipue
 ervum , arrodens .
 PHASEOLUS , & PHASELUS , aliis FASELUS . Legumen notum .
 Sunt qui dictum putant a similitudine phaseli navis ; aliis
 tamen contra opinantibus . Apud Martinium Platina de
 vale-

valetud. tuenda, & Pomponius Fortunatus in Columellam sic appellatum censent a Phaselo Insula, non procul a Monte Olympo. Legumen vile vocat Virgilius, & ferendum præcipit ad occasum Bootes :

*Si vero viciamque feres, vilemque phaselum,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.*

PISUM. Legumen notum. Ferunt vocatum, allatumque primum a Pisa, urbe Peloponnesi, ubi magna erat ejus copia. Nisi fulcris & adminiculis sustentetur, cauliculos super terra repentes spargit. Dissectis proinde aridisque ramusculis erigitur, quibus scandendo accubat, capreolis diffusis eisdem alligans atque revinciens. Loca tepida expetit, cum sit frigorum, ut ait Plinius, impatientissimum. Gelicidiis est maxime obnoxium propter imbecillas radices: & quoniam vagum est, & terræ adherere contendit, æruginem facile contrahit, & vermibus computrescit. Illustri apud Romanos Pisonum Familiæ cognomentum pisa indiderunt, quoniam iis ferendis & excolendis excelleret.

PLANTA. Vide *Plantatio*.

PLANTARIUM. Vide *Plantatio*. Et observa ex Plinio seminarium plantarum, quod, arte excogitatum, vulgatissimum est, a natura fuisse demonstratum in plantis prolificis, circa quarum radices silvula stolonum suppullulat, qui avulsi translatique germinant.

PLANTATIO. *Plin.* Si vocabula ad uniuscujusque proprietatem & censuram revocemus, aliud est satio, aliud plantatio. Satio enim, ut vox ipsa clamat, fit jacto semine, plantatio vero ex germine, sive arboreo, sive herbaceo, terræ mandato. Verum post Theophrastum Scriptores alii sationem & plantationem, quæ duplex est generatio vegetabilium, promiscuas habent. Plantatio a planta dicitur. Rejectis originationibus minus commodis; planta dicitur a plano. Utque pedis plantam vocamus, quod corpus superpositum sustinet, sic planta vegetabilis est, ex qua terræ defixa herba vel arbor exoritur, sive

fit stirps, sive ramus avulsus, furculus, malleolus, truncus, tradux, viviradix, propago &c. Plantæ partes sunt radix, stipes, sive truncus, liber, medulla, cortex, ramus, furculus, flos, fructus, succus. Adnasci solent plantis resina & gummi. Earum excrementa habentur muscus, viscus, fungi. Aliæ sunt pocul advectæ & exoticæ, aliæ indigenæ. Præterea divisiones alias a magnitudine, figura, colore, & similibus. Aliæ sponte nascentes naturæ debentur, aliæ artis magisterio proveniunt. Tria recenseo seminum genera. Aperta sunt quædam & patentia, grana scilicet frugum, & seminia herbarum, quæ terræ tradimus, ut germinent, & fructus ferant. Fugiunt alia latentque nostrum sensum; verum, ut Anaxagoras dixit, ab aere, imbribus, & ventis deferuntur. Hoc pacto herbas & arbusculas exoriri cernimus in ruderibus antiquitate corrosis, murisque ædificiorum dirutis. Sunt demum furtiva quædam, quæ invenuntur ab annium illuvionibus, & aquarum exundante irruptione. Ea terreo humore concreta, & superveniente Solis æstu fervefacta, germina emittunt. Sponte nascentia dicimus, quorum nobis occulta sunt semina. De his Virgilius:

*Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt.*

Eadem idem Poeta minus foecunda, sed magis valida, affirmat:

*Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras
Infœcunda quidem, sed læta & fortia surgunt;
Quippe solo natura subest.*

Furtivam item generationem dixerim, quæ fit per gummi, nempe, ut Scriptores loquuntur, per lacrimam, quæ in arboribus gutta est viscosa & glutinosa, a plantarum cortice diffluens. Necesse est enim seminii quidpiam ibi permistum coalescere. Arte & cultura gignuntur plantæ per inoculationem, insitionem, avulsionem, propagationem, modosque alios, quos propriis titulis digestos

gestos tradimus. Satio plantarum certam temporis rationem non habet. Hinc dissensio inter Scriptores maxima, dum suarum quisque regionum usui adaptat præcepta temporis statuendi. In universum vernam, vel autumnalem consitionem præstare cæteris plerique opinantur. Licet enim proximitas & reliquæ hiemalis rigoris suspectam faciant sationem vernam, nihilominus, cum terra tunc imbre & sole tempestivo excitetur ad motum, & humore roscido temperata turgescat, germinationi docilis redditur, & commissa semina læto sinu atque benevolo, ut bona nutrix, amplectitur. Ad eandem formam licet satio autumnalis non omnimodam securitatem habeat propter accessionem proximam hiberni frigoris & gelicidii, attamen ipsi etiam veri Autumnus a nonnullis præfertur propter caloris æstivi, quæ adhuc supersunt, vestigia, quæ scilicet sunt in plantis radix & principia generationis & vitæ. Utriusque temporis opportunitatem, in vitibus maxime conferendis, dilaudat Virgilius.

Optima vinetis satio, cum vere rubenti

Candida venit avis, longis invisâ colubris;

Prima vel Autumni sub frigora, cum rapidus Sol

Nondum hiemem contigit equis, jam præterit æstas.

Quomodolibet plantas terræ committere vix quidquam profuerit, nisi erga illas postea, adinstar optimæ parentis se gerat agricola. Accidunt non ita levia & pauca plantarum damna, quæ industria & ope humana prohiberi non possunt: hujusmodi sunt grandines, turbines, aliæque infecti morbosique aeris injuriæ, quæ integros non raro anni labores disperdunt. Sic invecam plantis perniciem carmine, & certis formulis averti posse, Cato existimavit. Nugamenta. Nullus Hercules averruncus, nulli characteres magici, sigilla, brevia, incunulaque nullæ gestatæ depellere isthæc umquam possunt. Vera præsidia & munimenta petenda sunt a precibus supremo Numini, & Cælitibus rite nuncupatis. His ita-

que sepositis, quorum causas indagare humanarum virium est labor irritus, ad ea, quæ post sationem curanda sunt, calamum refero. Sunt qui plantas terræ traditas cæspite & molli luto conveſtiunt; eoque tutamento a ventorum gelidis vel fervidis flatibus, omnique aeris intemperie vindicant. Provide alii rubis circumligant, ut bestiarum morsus & incurſus inhibeant. Scriptores ſcite præcipiunt, ut cum ſcrobis parantur, glebæ minus validæ ſuperius; quæ vigore præſtant, circa radices calcatæ ſpiſſatæque adigantur, ne illuc, ubi ſunt vitæ principia, maligni humores ex aere, aliæque peſtes pervadant. Occurrendum in primis eſt diligenter & propere plantarum morbis, quorum, non ſecus ac animalium, prolixa eſt ſeries. Præcipui recensentur ſideratio & vermiculatio. Sideratio eſt novellarum maxime arborum morbus, cum, ſiccitate vaporum ab exortu caniculæ, humor in radicibus deficit, ipſæque exareſcunt & emoriuntur. Quæ vetulæ ſunt plantæ obſiſtunt magis propter inſitum robur atque duritiam. Vermiculatio omnibus fere plantis commune eſt vitium, cum vermes innati, vel extra advenientes, præcipue vero cantharis & curgulio, frumenta, ſegetes, omniſque generis fructus infeſtant. Huic morbo ſcilla bulbo, ſtercore ſuillo, cinere amurca permiſto, calce decocta, aliisſque medicamentis agricolæ ſolent occurrere. Quoniam vero ejuſmodi morbis & corruptionibus deficere, quotannis, plantarum partem aliquam necesse eſt, conſtituendum eſt plantarium, ſepoſitus nempe novellarum arbuſcularum locus & ſeminarium, ex quo anniculæ transferri poſſint, & deficientium damna numerumque ſarcire.

POMARIUM. Locus eſt arboribus pomiferis conſitus; apud Plinium vero etiam pomorum conditorium, quod ſicco frigidoque in loco contabulandum eſſe idem præcipit. Fallitur Chariſius, qui ſcribit pometa loca eſſe, ubi poma naſcuntur, ut oliveta, ubi olivæ; pomaria vero eſſe, ubi

ubi servantur, ut penuaria. Apertissime contra est Cicero de Senect. Nec vero segetibus solum, & pratis, & vineis, & arbutis res rusticæ lætæ sunt, sed etiam hortis, & pomariis. Ut poma glandibus & silvestribus bacis, sic pomaria filvis opponuntur. Silvaticæ arbores feris & avibus escam, pomiferæ hominibus præstant. Illæ impexæ nexæque inhorrescunt, hæ non gulæ magis, quam oculis blandiuntur: illæ securibus cesæ, vel igni pabulum præstant, vel sustentacula ædificiis, hortis, & vineis; hæ variis insitionum connubiis lætantur partu mirifico, pulcherrimaque colorum saporumque varietate spectabiles sunt. Sic enim decora & laudes suas ars & natura dividunt, ut hæc inventis utcumque rudibus grandescere satis habeat, illa, ornatu, addito & politura, largiores insuper proventus apportet. Columellæ præscriptio est, ut pomaria si minus muro ductili, maceria saltem & fossa circummuniantur, ut aditus in ea non peccori solum, sed hominibus etiam, nisi per ostium, prohibeatur. Idque magis observandum, cum primum novellæ arbores adolefcunt. Situs pomario constituendo eligendus, ubi maligni ventorum flatus oblique solum excipiuntur. Montium cacumina sativis plantis atque pomiferis infesta sunt, utpote obnoxia turbinibus, ventisque protervo impetu favientibus. Valles uvidæ & lacunosa etiam deteriores habentur. Laudatur maxime, situs ad montium radices, in planitie ad meridionales flatus obversa. Et quoniam Italia ad radices Apennini & Alpium extenditur, idcirco pomarium quoddam eam esse Varro scriptum reliquit. Positura pomarii omnium præstantissima est intra habitationem urbanam, vel proximum eidem vel urbi locum; ubi accessu facili non solum arborum amœnitate & deliciis suis Domini perfruantur, sed culturæ etiam instare commodius possint. Prognostica de futura fructuum ubertate vel caritate, quæ circumferri solent, plerumque fallacia, sæpe etiam futilia merito reputantur. Minime omnium mendacem
divi-

divinationem experientia ususque demonstrat ex floribus . Licet enim Theophrastus affirmet , Naturam parem non esse ad feliciter æque obsecundandum germinationi & florum copia , propterea quod detrahit in altero , quod in altero copiose largitur & spondet ; nihilominus in plerisque saltem plantis observare licet a florum affluentia non imparem promitti fructuum ubertatem . Ovidius :

Si bene floruerint segetes , erit area dives ;

Si bene floruerit vinca , Bacchus erit .

Si bene floruerint oleæ , nitidissimus annus ,

Poma quoque eventum temporis hujus habent .

Deam pomis præsidem Pomonam Fabulatores prodidere .

De ea Ovidius , ubi de Vertumno loquitur :

Rege sub hoc Pomona fuit , qua nulla Latinas

Inter Hamadryadas coluit solertior hortos ,

Nec fuit arborei studiosior altera fœtus ;

Unde tenet nomen : non silvas illa nec amnes ,

Rus amat , & ramos felicia poma ferentes .

POMBTUM . Vide Pomarium .

POMONA . Vide Pomarium .

PORCA . Dicitur a porrigendo : Est enim quod eminet in aratione , idest terra elatior inter duos sulcos : alio nomine lira appellatur . Varro : *Qua aratrum vomere lacunam facit , sulcus vocatur : quod est inter duos sulcos elata terra , dicitur porca , quod ea seges frumentum porrigit .* Ex quo falsi deprehenduntur Festus & Nonius , quibus porca est sulcus . Alii trahunt a porcendo , quod verbum Antiquis erat *prohibeo* , quoniam porcæ prohibent aquam seminibus jactis & frumentis nocere . Est etiam porca apud Columellam mensura agri , continens in latitudinem pedes triginta , in longitudinem centum & octoginta .

PORCULATOR . Columella : *Porculatoris , & subulci diversa professio , diversæ pastiones .* Vides dilucide & perspicue hic distingui porculatorem a subulco . Lexicarii hoc discrimen non modo non explicant , sed nec advertunt . A

nutriendis porcis utrumque exponunt. Mihi vox ipsa, discrimen indicat. Existimo porculatorem dici, qui nutrit porculos, porcos minores; subulcum vero, qui omnis ætatis & magnitudinis porcos nutrit. Non magnifacio, non vendito hanc conjecturam; indicasse satis habeo.

PORCULETUM. A Lexicariis exponitur porca, vel area in hortis. Mihi neutrum probatur, & ex ipso quidem, qui affertur, Plinii loco, ubi porculetum mihi est ager aratus, nempe elatus in porcas, vel proxime arandus. Adscribo Plinii verba: *Umbri, & Marfi ad vicenos pedes intermittunt arationis gratia, in his quæ vocant porculeta.* Ad hanc enim formam dicimus Lauretum, pometum, olivetum &c.

PORCUS. *Plin.* Sus domesticus & cicur; nam ferus & silvester aper potius dicitur. Quoniam immundum est animal, coenique volutabro assidue sordidum, vetitum erat Lege Divina, ne Judæi iis vescerentur. *Levit. 11. 7. Horum carnibus non vescemini, quia immunda sunt vobis.* Hinc cum in ejus gentis censum & opes referantur asini, boves, oves, cameli, aliique greges & armenta, nusquam tamen porcini pecoris mentio invenitur. Præterea cum animal sit satis, & vitibus infestum, odiosum universis Ethnicorum populis & detestabile est merito reputatum. Eam ob causam Cereri & Baccho mactabatur in sacrificiis. *Ovid.*

Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ,

Ultra suas merita cæde nocentis opes:

Nam sata, vere novo teneris lactentia succis,

Eruta fetigeræ comperit ore suis.

Quo magis demirandum est solos Ægyptios porcis usos ad agrorum culturam: sic enim de iis *Ælianus*: *Eorum inducunt greges, qui frumenti semen proculcant, & in humidam terram propellant, ut vivum maneat, nec ab avibus absumatur.* Apud Romanos porcina caro erat populi donativum ex instituto Aureliani, ut refert *Vopiscus*.

seus. Inter signa militaria eorundem porcus referebatur, quoniam porca cæsa pax & foedera firmari solebant. Non leve porcini pecoris honestamentum cenferi potest ascitum sibi Porcii cognomentum a M. Catone Censorio, summæ cum dignitatis, tum integritatis viro.

PRÆCOX. *Colum.* Fructus præcoces sunt propere, vel ante tempus excocti. Opponuntur serotinis, qui post tempus legitimum, vel tardius reliquis maturescunt.

PRÆDIUM. *Cic.* Dicitur a præde, nempe sponsore, qui fidem suam alligat ad solvendum pro alio, siquid incommodi vel detrimenti capiat pro re, vel pretio pacto. Possessio est tam rustica, quam urbana; licet distinguant aliqui, & prædium quidem de immobilibus, possessionem etiam de mobilibus dictam censeant. Differt etiam a fundo, qui de re rustica solum dicitur; prædium de rustica & urbana. Hinc prædiatores Cicero *ad Attic.* vocat, Manutio interprete, peritos Juris & Legum ad prædia pertinentium. Item Jus prædiatorium, quod spectat ad prædia, de quo idem Cicero *pro Balb.*

PRÆLUM. Trabs in torculari, qua uvæ, olivæ, & similia premuntur. Dicitur a præluendo, quoniam liquore fluente proluitur. Alii prælum a premendo, quasi premulum, appellatum contendunt. Sed tunc sine diphthongo scribitur.

PRÆSEPE. *Virg.* Locus præseptus. A sepe appellatur. Sumitur pro stabulo non solum pecudum, ut exponitur, sed pecorum omnis generis.

PRÆSIDIARII PALMITES. Vide *Custos.*

PRATUM. *Virg.* Locus ubi fœnum provenit. Dicitur quasi paratum ad fructum capiendum. Non magnum laborem desiderat; cum tamen ex eo percipiatur largiter fructus, & plerumque non fallax. Humectari magnopere indiget, & fossa circummuniri, ut aquæ pluviales desuant. Modico sumptu pratium colitur, labori rustico profuse respondet.

PRIAPUS. Vide *Olus.*

PROPAGATIO. *Cic.* Dicitur a pangendo, quod porro, idest procul a radice pangitur palmes. Locum habet in vitibus, cum vitis adultæ vel vetulæ depressus palmes per inflexos arcus in scrobe supprimitur, & post certum tempus, cum germinat, amputatur; qua cultura ex una vite plures fiunt. Sunt qui vites propagant, in qualos, vel vasa fictilia, ad imum pertusa, deductis ramis, iisque terra probe calcatis, quos circumpactos, cum radices egerunt, præcidunt. Hoc opere vasa testacea, racemis onusta, & flexuris viteis ornata circumferri solent ad pompam, & mensarum cupedias. Vites tam novellæ, quam nimis vetulæ & effætæ propagationem non admittunt. Cum enim humore ipsæ modico gaudeant, si per propagationem eum dividant, neutra ad votum germinabit, utraque vitæ alimento destituta flaccescet.

PTISANA. Hordeum decorticatum, quod officinæ mundum appellant. Aliqui sic vocant pulvem ipsam, quæ ex eo hordeo tunso, & in farinam redacto conficitur. Sunt qui prius aqua illud madefaciunt, mox ad Solem exsiccant, & glumis explicitum molunt. Vim prævalidam nutrimenti habere creditur. Licet autem proprie de hordeo decortico, vel de farina hordeacea dicatur Ptisana; nihilominus ejus nomen ad triticum, alicam, lentem, & similia extenditur. Plinius Ptisanæ ex oryza meminit.

PULLUS. Isidorus pullos quasi pollutos enunciari scribit, quoniam novelli foetus madefacti & polluti nascuntur. Martinius pullos quasi puellos exponit. Sua utrumque opinio falsum habet. Dicitur a simili ejusdem significationis voce Græcanica. Proprie pullus equinus est partus. *Virg.*

Continuo pecoris generosi pullus in arvis

Altius ingreditur.

Hinc Itali eos foetus appellant *Polledri*. Latissime tamen hoc nomen extenditur & divagatur. Ad altilia transtulit Juvenalis:

Nos viles pulli, nati infelicibus ovis.

Cato ad avulsa germina sive stolonos deflexit: *Abs terra pullos qui nascuntur, eos in terram defodito.* Lucretius audacia poetica usurpavit etiam de baccis arborum silvestrium:

Arboribus quoniam baccæ glandesque caducæ

Tempestiva dabant pullorum examina subter.

Ubi tamen baccæ & glandes pro iisdem stolonibus accipi possunt. Pullorum apud Antiquos præcipuus erat usus in auguriis & extispiciis. Neque solum a volatu & pastu, verum etiam ex iisdem evisceratis auguria petebantur. Idem usurpabant urbium & castrorum metatores. Neque enim prius urbes excitabant, vel castra defigebant, quam ab extis fibrisque pullini pecoris exenterati sciscitarentur Cæli temperiem, & soli salubritatem. Si enim viscera, marcida offendissent, regionem incommodam, si vero vegeta, optimique humoris & sanguinis, opportunam utilemque interpretabantur.

PULVERATIO. Vide *Occatio*.

PUTATIO. *Cic.* Ramorum, vel cauliculorum inutilium & noxiorum resectio, qua fit ut liberius & validius plantæ germinent & repubescant. Iis nempe succisis lætatur arbor, quasi levata onere, respiratque emundata & soluta laqueis, & permeante largius aere reviviscit. Proinde ne supervacuis sarmentis silvescant, & in irritam frondium pompam luxurient; utque ardor vigorque immodice prægnans coerceatur, admovendæ sunt illis falces, & exuberans germinandi impetus castigandus. *Virg.*

————— *curvo Saturni dente relictam*

Persequitur vitem attondens, fingitque putando.

Vites luxuriosas, & multis palmitibus oneratas merito suspectas habent solertes agricolæ. Nam quo se copiosius cooperiunt frondibus, hoc citius deflorescunt. Præterquamquod diutius detinent nebulas, aliosque ex aeris intemperie humores noxios. Quin & singulis annis dissolvi vites Scriptores præcipiunt; melius enim permu-

tato

tato loco alligatæ se habent. Quotannis demum culturæ ratio poscit, ut veteres palmites recidantur, duobus in vite vel tribus gemmis tantum relictis. Novelli vero capreoli sinantur ut serpant libere, vel scandentes usque ad extrema plantarum, vel late excepti & spatiantes pergulis.

Q

QUALUS. Vas vinarium & olearium; contextum ex vimine, per quod liquor purgatus guttatim defluit, sordes & reliqua subsidunt. *Virg.*

— tu spisso vimine qualos,
Colaque prælorum fumosis deripe te-
ctis.

QUERCETUM. *Varro.* Locus ubi quercus sunt confita.

QUINCUX. *Cic.* Ordo arbores locandi, certis intervallis dispositas. Dicitur a litera V quæ pars est dimidiata a litera X, utque hæc numerum denarium, sic illa quinarium notat. Hoc ordine distributæ arbores non minus pulcritudine, quam utilitate commendantur. Cum enim pulcritudo in commoda partium distributione constituitur, necesse est omnium pulcherrimam locandarum arborum seriem esse quincuncialem, utpote quæ ab omni parte in lineam rectam protenditur. *Quintilianus: Quid illo quincunce speciosius, qui, in quamcumque partem spectaveris, rectus est?* *Lisander* apud *Ciceronem de Senect.* impense dilaudat, mirarique non desinit tum monstratas sibi a *Cyro* ad eam formam directas dimensaque plantas, tum agricolarum in iis distribuendis diligentiam atque solertiam. Quod si utilitatis & commodi ratio subducatur, procul dubio uberiori proventu fructus promittunt æquatis spatiis perflata, & excocta solari-

bus radiis . Neque enim aliæ ex aliis sic humorem præripiunt , sed pari dimensu perfruuntur vitali calore , & imbribus tempestivis . *Virg.*

*Omnia sint paribus numeris dimensa viarum ,
Non animum modo uti pascat prospectus inanem ,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra .*

In universum disponendarum arborum ordinem , & intervalla servanda , indicat commonstratque ipsa natura . Sic enim in plantis rami , surculi , frondes , flores , & fructus collocantur , ut alii alios invidi non supprimant conterantque , nec propinquis debitos humores exhauriant ; sed a fluido aere , terraque & imbribus alimenta in commune participant .

R

ACEMUS . Pro conglobata acinorum massa sumi solet . *Ovid.*

— ut variis solet uva racemis

*Ducere purpureum nondum maturo
colorem .*

Non desunt tamen , qui racemum exponunt ramulum , ex quo uva pendet , quemadmodum & alii uvam parvam

putant , cujusmodi a vindemiatore relinqui solet sub foliis latens , cum carpentis diligentiam fugit . Hinc racemari est racemos a vindemiatore præteritos colligere , quo more post trituram & messem publice permittitur spicilegium .

RADIX . *Plin.* Pars ima plantæ , sub terra abscondita , ex qua alimentum trahitur , & succus fluit in corticem , atque hinc in ramos , & subinde in frondes , flores , & fructus . Horridiuscula est radix , visu despicabilis & invenusta : ex illa tamen plantæ pulcritudo omnis exoritur . Latet ipsa deorsum mersa ; sed sursum expansa ramis ,

mis, convestita frondibus, ornata floribus, fructibus onusta luxuriat. Plato inverso homini plantam comparat: est enim radix ceu caput plantæ; rami brachiis & pedibus, surculi digitis respondent. Plantarum generatio per radicem fit, cum viviradix ipsa feritur. Vocamus autem viviradix radicem vivam vegetamque, cum terræ etiam parte convulsam; cujusmodi non sunt rami & paxilli, qui cæteroqui ipsi etiam feruntur & germinant. Ipsa viviradix sive cum stipite, sive eo abscisso, utrolibet modo apte depangitur. Eadem vel integra, vel dissecta terræ mandatur. In herbis tamen radices integræ adhiberi solent.

RAMUS. *Virgil.* Quod a trunco arboris nascitur, & dispergitur sursum tendens. Ut truncus a radice, sic rami ex trunco prosiliunt. Non per radices solum, verum etiam ex ramis habetur generatio plantarum. Ea satio ab agricolis multimodis usurpata, a casu, teste Plinio, indicata est. Cum enim palos terræ defixos advertissent agricolæ radices agere, iisdem ad sationem uti didicerunt. Conferuntur autem vel integri, vel in duas partes scissi, vel etiam in plures, nempe in taleas. Sunt autem taleæ lignorum præsegmina, de quibus Varro: *Etiam nunc rustica voce intertaliare dicitur dividere, vel excidere ramum ex utraque parte æquabiliter præcisum, quas alii clavulas, alii taleas appellant.* Observa obiter a talea habere nos non solum verbum Italicum *Tagliare*, sed insuper aliud *Tartagliare*, quod est balbutire, & quasi verba præcidere. Cæterum sive integrum, sive quomodolibet scissum ramum conferas, perpoliri eundem primo, abnodari, & lavigari oportebit.

RASTRUM. Instrumentum rusticum dentatum, quod etiam occam & pectinem vocant. Adhibetur glebis confringendis, quod fieri solet post tertiam arationem, cum jacta semina ab eo instrumento revolutis glebis cooperiuntur. Virgilius pro sarculo, vel ligone accepit:

Quod nisi & assiduis terram insectabere rastris &c.

RBSINA. *Plin.* Humor tenax ex arboribus defluens, & in corticibus adhærens.

RESTIBILIS AGER. Qui quotannis feritur. Opponitur novali, qui annis alternis. *Varro*: *Ager restibilis, qui restituitur, & reseritur quotannis; contra qui intermititur, a novando novalis.*

RIDICA. *Colum.* Palus fissilis.

ROBIGUS, & ROBIGALIA. Vide *Rubigo*.

ROBORARIUM. *Gell.* Septum, quo inclusa animalia detinentur; dictum a robore, idest quercu; quoniam tabulis roboreis cingebatur, ante usum muri cæmentitii.

RORATIO. *Plin.* Vitium, & morbus in vitibus, cum intempestiva pluvia, vel rore post florem editum incidente, acini decidunt, vel exsiccantur.

ROSETUM. *Virg.* Locus rosis constitus.

RUBETUM. Locus rubis constitus vel impeditus. *Ovid.*

————— *in duris hærentia mora rubetis.*

RUBIGO. Vitium & morbus in segete, omnique frumenti genere, quo humor exceptus in spica, æstivi caloris superventu, putrescit, spicæque maligno afflatu marcescunt. Pestis est in fruges, præcipue frumentaceas, omnium perniciosissima. *Virg.*

Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos

Esset rubigo.

Sentiunt magnopere rubiginem valles depressæ, ubi nullis ventorum flatibus aer agitatur: excelsa loca, tractusque perflatiles vix hujus morbi moribus sunt obnoxii. *Plinius* adversus rubiginem lauri ramos in arvis defigi monet: sic enim in ea folia pestis omnis transgreditur. Ad eandem averruncandam Romani *Robigum Deum* excolebant. *Gollius*: *In illis autem Diis, quos placari oportet, ut mala a nobis, vel a frugibus natis amoveantur, Averruncus quoque habetur, & Robigus.* In hujus porro honorem instituta festa *Robigalia* a *Numa Pompilio*, quæ mactati canis ovisque extis celebrabantur. *Columella*:

Hinc

*Hinc mala rubigo, virides ne torreat herbas,
Sanguine latentis catuli placatus & extis.*

Varro initio sui operis Robigum, & Floram invocat; hanc ut faveat, illum ne noceat.

RUNCATIO. Rusticum ministerium, quo avulsis herbis noxiis & inutilibus segetes expurgantur. *Plinius: Cum seges in articulo est, avulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat.*

RUNCINA. Dea apud Romanos, quæ runcationi præerat. *S. August. de Civit. Dei: Florentibus frumentis Deam Floram, lactescentibus Deam Lacturtiam, maturefcentibus Maturam, cum runcantur, Deam Runcinam &c.*

RUS. Vide *Rusticus*.

RUSTICUS. Qui ruri degit, & ruris culturam curat. Rus autem locum ad campestres delicias simul & ad proventus positum appellamus. Propterea ruris nomine comprehenditur Patrisfamilias domus rusticourbana, item rustica cum apothecis & stabulis; ad hæc arbustum, vinea, olivetum, silvula, & siqua sunt alia, quæ sibi vindicat villa, a qua rus minimum differre credimus. Exercitationem rusticam omnium esse nobilissimam, utpote a Divino Numine procreatam, primum est statuendum. *Ecclesiastic. 7. 15. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab Altissimo.* De eadem luculentissimum prodidit testimonium Cicero *pro Rose. Amer. Vita hæc rustica parsimonia, diligentia, justitiæ magistræ est.* Honestissima vero ut eadem censeatur nationum omnium jura consentiant. Plebeji certe ordinis, qui rusticanus erat, spectabile in primis erat nomen apud Romanos, cum, vigente disciplina masculæ illius prolis a Romulo conditæ, primariæ dignitatis viri in agris morabantur, inde per Viatores evocati ad publica consilia, & ad Reipublicæ munia obeunda. Quamobrem sapienter Varro conqueritur, in deterius lapsis moribus, aratro & falcibus relictis, intra muros se recepisse a priscis vitæ institutis profapiam degenerem. Subit animus exclamare

mare cum Vate pastoritii Italici carminis facile principe.

*Ov'è il valore, ov'è l'antica gloria,
V' son' or quelle genti, oimè son cenere,
De le quai grida ogni famosa istoria?*

Ea certa est rusticorum dignitas & præstantia, ut a Scrip-
toribus boni viri, fraudum expertes, candoris inge-
nui, justitiæ & officiorum cultores eximii prædicentur.
Quid quod agri colendi scientia (sic enim facultatem il-
lam Cicero appellat) primi subsellii Deos Deasque in-
ventores habuit. Piget enim Reges, & Imperatorio
principatu Duces præstantissimos recensere, qui a terra
excolenda, ab arborum satiatione, ab aratro, & sarculis
manus non abstinerunt. Vide *Agricola*, & *Colonus*.

RUTRUM. Instrumentum, quo terra eruitur. Dicitur a di-
ruendo: & prius fuit rutum, postea rutrum, ut prius
aratum, postea aratrum. *Cato: Oportet habere villam
palos sex, rutra quatuor, rastros quadridentes duos.*
Ager primum aratro vertitur, deinde feritur, occatur,
sarritur, runcatur.

S

ALICTUM. *Virg.* Locus salicibus confi-
tus. Secundum aquas feliciter prove-
niunt salices, quarum usus frequen-
tissimus in herbis præsertim furculif-
que alligandis, & rerum variarum fir-
mandis fascibus.

SAPA. Mustum decoctum, redactum
ad tertiam partem. *Palladius: Inter
sapam, defrutum, & carænum hoc interest, quod de-
frutum dicitur mustum a defervendo, ubi ad spissitudinem
fortiter despumaverit; carænum, cum, tertia perditâ,
duæ partes remanserint; sapa, ubi ad tertias redacta de-
scenderit.*

SARRITIO. Opus rusticum, quod fit, cum sarculo evelluntur herbæ inutiles, quæ in segetes solent succrescere. Sarritione terra aperitur, solvitur, & quasi mundata scopis, superfluis rejectis laxatur, ut ab angustiis exilire, lætarique videatur. *Varro: Parata sementi, sequens cura est sarritionis.* Negant aliqui sarritionem quidquam proficere, quoniam sic radices sarculo deteguntur, & sæpenumero etiam succiduntur. Proficuum contra alii, nec tam segetibus, quam vineis utilem sarritionem putant. Habenda est tamen ratio temporis, pro regionum diversarum usu. Advertenda insuper agri ferendi conditio; neque enim parem sarrituram sicci & humidiores agri deposcunt. Plinius sarritionis præcepta sic colligit: *Sarculatio induratum hiberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, novosque soles admittit. Quis sarriet, caveat ne frumenti radices suffodiat. Triticum bis sarrire melius. Sarritur diebus viginti. Ab æquinoctio nocere segeti sarritura existimatur.* Post sarritionem terra runcatur; quæ exercitatio persimilis est sarritioni; utraque enim ab herbis inutilibus solum expurgat. Discriminantur tempore & instrumento; nam altera sarculo, altera falcicula vineatica, vel adunco simili ferramento peragitur.

SATIO. Vide *Plantatio*.

SATUM, & frequentius

SATA, orum. *Virg.* Terra consita quocumque frugum semine. Vide *Seges*.

SATIVÆ HERBÆ, vel **ARBORES.** *Plin.* Quæ satione crescunt. Opponuntur silvestribus. Sativa tempora dicuntur, quæ sationi sunt apta.

SATOR. Deus sationi præses apud Romanos.

SATURNUS. Coeli filius, Jovis genitor. Falcis inventor, agros excolendi artem primus in Italia monstravit, ut scribit Dionysius. Educationem arborum, plantationem, insitionem, stercorationem, culturamque omnem frugiferam docuit. Nihil præterea mirum, si apud Italos

divinos honores invenerit; ipsique Italiae nomen Saturniae fecerit. Latium vero ab eodem in ea Provincia recepto, ibique, cum Jovis arma fugeret, latitante, est nominatum. *Virg. l. 8.*

*Primus ab aethereo veniens Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul adeptis.
Is genus indocile, & dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.*

SATYRA. Utrum a Comœdia veteri Satyram habeamus, an veteris potius Comoediæ Satyra parens fuerit, nondum in vado est, etiam apud primi subsellii Criticos. Utrolibet modo res accipiatur, cum a silvicolis illa dicatur Satyris, qui Nymphas sibi parum morigeras conviciis incessabant, silvestrem & rusticanam originem satis prodit. Liberum & mordax est dicendi genus, & Comœdiæ priscæ plusculum redolens. Utraque nimirum jocis & cavillis utitur; licet altera, ut populum ad spem bonam erigat, altera ut vitia corrigat. Emendatrix itaque vitiorum, morata ipsa, & sobrie probeque constituta Satyra esse debet. Quod si ad parum pudica desciscat, negotium esse deterius, & æque perniciosum scribendi genus, quod nos in Satyris nostris monere non prætermisimus *Satyr. 12.*

*Cum prima rigidum simulasti pelle Catonem,
Et Satyram ingressus præclaro carmine dixisti
Credo pudicitiam: quid tum? tutissima mores
Obliquat Satyra ingenuos; tuto unica mentes
Decipit incautus pulcra sub imagine recti;
Dumque vetat peccare, docet.*

Satyram in Græcia ortam, atque adeo perfectam Scaliger censet: alii contra in Latio, Romæ, & in mediis Carinis prognatam existimant, senariis Jambicis primum, mox, authore Lucilio, dactylicis versibus exaratum. Latinorum Satyræ Scriptorum character stylusque varius. Horatius, a sermone vix aliter quam metro differens,

ferens, gravia jocosis apposite miscuit. Juvenalis concitator, & forensis pene declamator. Persius asper & caliginosus; cæterum gemmis dives, quasi in fodina reconditis, ideoque asperitate, ut dixi, quadam & caligine obductis. Scaliger Lucianum fugillat, quoniam in suis Dialogis dictionem satyricam ad mimicam levitatem detorserit. Magni Critici judicium laudare & amplecti non possum. Imò, ut quod sentio, ingenue fatear, nemo unus Satyræ typum formamque Luciano expressius est assequutus. Eloquio numeris quidem soluto, sed festivo & plausibili, imperitiam ipse simulans, Deos Ethnicæ superstitionis deridet, & Philosophorum inscientiam denudat; se vero in omni doctrina apprime versatum ostendit. Gravibus sententiis miscet occultos sales, & miram adhibet simplicitatis obtentu dicacitatem; ut mihi ipsius Dialogi graves simul & jocosæ, libertate quadam comica, & cavillatione satyrica temperati videantur. Neque enim cynica mordacitate, & declamatoriis conviciis debacchatur, sed, quod impendio difficile tractatu est, ironia utitur & ridiculo; quod genus Horatius etiam interdum scite pertractat, Juvenalis non attingit, Persius ne cognovisse quidem est visus.

SATYRI. Vide *Silvanus*.

SCAMNUM. *Varro*. A scandendo dicitur. Plura indicat in re agresti. Mensura est in agris dividendis; notatque spatium largius, quam longius; cum striga notet potius longius, quam latius. Sic autem agri vel eorum limites disponebantur scamno, ut ab Occidente in Orientem respicerent per latitudinem; striga vero a Septentrione ad Meridiem per longitudinem. De hac mensura agunt Gromatici Scriptores, & Agrimensores: Vide *Frontin. de Limit. Salmasium in Solin.* Scamnum præterea dicitur porca, nempe terra, quæ inter duos sulcos asurgit. Item pro terra cruda immotaque usurpatur: *Colum. Necubi crudam solum & immotum relinquat, quod agricolæ scamnum vocant.* Postremo rei rusticæ Scriptores

res scamnum appellant in vitibus & truncis arborum spatia identidem succrescentia, certisque intervallis vel internodiis distincta, per quæ humor com meat, & palmities extenduntur.

SCAPUS. Proprie est caulis herbaceus. *Plin. Inventus est jam & scapus unus, centum fabis onustus.* Quoniam vero ejusmodi caulis rotundus est, & fructus sustentat, idcirco translate de columnæ parte media dicitur, quæ rotunda plerumque est, & capitulum sustinet.

SCIRPICULA. Proprie dicitur de canistro juncis contexto. Varro adhibet hanc vocem, tamquam genus falciculæ putatoriae. Non video affinitatem, quæ intercedere possit inter canistrum & falcem. Adde scirpum juncum esse rectum, falcem autem aduncam esse nemo ignorat.

SCOPUS. *Varro.* Uvæ pediculus.

SCROFA. *Varro.* Porca, quæ alitur ad prolem propagandam.

SCROBS. Vide *Sulcus*.

SECALE, is. Genus frumenti. Cum primum prodit, rubescit, viret postea. Ex eo qui fit panis, gravis est, & concoctu difficilis. De eodem Plinius: *Deterrimum, & tantum ad arcendam famem utile, sæcunda sed gravi stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum. Admissetur ei far, ut mitiget amaritudinem ejus, & tamen sic quoque ingratißimum ventri est.* Columella scribit ex eo fieri panem secundarium.

SECURIS. Vide *Bipennis*.

SEGES. Aliqui Scriptores a ferendo, alii a scando hanc vocem deducunt. Multimodis exponitur. Sunt qui terram ipsam segetem dicant. Huc trahi potest illud Virgilio.

*Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas &c.*

Sed apertissime Poeta antiquus apud *Cicer. in Tuscul.*

*Etsi in segetem sunt deteriore datæ
Fruges, tamen suapte natura enitent,*

Aliis seges est terra arata & sata, ut differat a novali, quæ cessat. Quod discrimen ostendit idem Virgilius:

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Barbarus has segetes?

Sunt postremo qui segetes dicunt fruges, ex quibus conficitur panis. Addo etiam lini segetem efferri ab eodem Poeta:

Urit enim lini campum seges.

A spissitudine frugum in campis, nempe segetum nondum demessarum, segetem vocat Poeta commemoratus telorum copiam, vel ensium nudatorum:

———— *hic confixum ferrea texit*

Telorum seges:

Et alibi:

Horrescit stridentis seges ensibus.

Duas excolendæ segeti Deas Romani præposuerunt, Sejam, a serendo dictam, quæ frumentis præerat adhuc sub terra latentibus; & Segestam, a segete appellatam, quam frumentis exortis favere existimabant. Utriusque simulacra in Circo conspici scribit Plinius. Prognosticum fertilitatis in segete minime omnium fallax Ovidianum illud est:

Si bene floruerint segetes, erit area dives.

SEGESTA. Vide *Seges*.

SEJA. Vide *Seges*.

SELENUSCUM. Genus tritici optimæ notæ apud Plinium.

SEMEN. *Virg.* Vitale illud pusillumque est, quod ex plantis deflorescentibus collectum, & terræ mandatam, in novam plantam adolescit. A tantilli feminis in terram jactu generationis perpetua series originem ducit; quo nihil in natura clarius Sapientiæ Divinæ rerum procreatricis excellentia elucescit. Perexiguæ molis granum glebis involutum computrescere primum cernitur; mox, humore roscido nutritum, sensim virens excrescit. Stipula tamquam clypeo tegitur adversus aeris injurias; aristis tamquam spiculis armatur contra alitum morsus. Mox quasi

quasi in pedes flavescens erigitur; auctumque numerosæ prolis comitatu, demisso capite invitat messorum manus; tritumque in area prolixo cum fœnore horrea complet ditatque. Cum enim semina ad perpetuandam propagatione speciem deserviant, ita natura comparatum est, ut pars nulla plantarum diligentius custodiatur. In intima frugum viscera abstrusa conduntur, membranis, siliquis, folliculis, putaminibus, ossibus, corticibus, crustisque variis, pro cujusque indigentia valide communita; ut, quod necessarium magis est, firmiore tutamine tegeretur. Semen, si fieri poterit, eligatur semper anniculum; bimum aut trimum infirmius est: quod ultra tendit, sterilefcit, aut naturam permutat, ut brassicæ semen, quod vetustate vitiatum in rapam, ut docet Theophrastus, vel in raphanum vertitur. *Virg.*

*Vidi ego lecta diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen.*

Quamobrem optime præcipit Columella, ab ipsa area futuro semini esse consulendum; legendamque optimam quamque spicam, & ex eadem semen separatim reponendum. Qui frugum feminibus sepositis officiant morbi, plurimi recensentur. Præcipui occurrunt ex corrosione bestiarum, cujusmodi sunt cantharides, curguliones, phalangia, erucæ &c. Vindicanda in primis idoneis repagulis ab improbitate esuque alitum, ne in ipsis granariis absumentur. *Serere ne dubita*, vulgatum esse effectum refert Columella, quod indicasse crediderim Virgilium, ubi scripsit:

Et dubitant homines serere, atque impendere curam?

Cum enim ampli sint proventus a jacto semine, non leviter improbandi videntur ii, quos tædet serendi excolendique laborem capeffere. A semine feminium dicitur, quod est ipsum semen, seu quidquid suapte natura ad progignendum est aptum. Fit etiam a semine seminariium, ubi plantæ novellæ, alio transferendæ, simul panguntur.

SEMINARIUM. Vide *Semen*.

SEMINIUM. Vide *Semen*.

SEPS. *Virg.* Munimentum, quo agri, vineæ, horti, pomaria &c. congestis rubis, virgultis, ramisque proteguntur. Prodest non solum arcendis furibus, accessuque inhibendo, verum etiam finibus dividendis. Alia viva est, alia structilis. Præferenda est viva, utpote firmior & diuturnior.

SEPTUNX. Mensura continens agri semjugerum, & jugeri partem duodecimam. Hinc satio septuncialis apud Columellam: *Media sementis pars feri, & pars ultima debet, quæ septuncialis satio dicitur.*

SEROTINUS. Vide *Præcox*.

SERVILIA LEX. Agraria. Lata a Servilio Rullo Tribuno plebis, de vendendis agris Italiæ & Provinciarum, quas Pompejus M. subegerat. Sed rejecta illa fuit, Cicerone in adversum acriter perorante.

SEXUNCIA. *Colum.*, &

SEXUNCX. *Plin.* Mensura agri unciam cum dimidio continens.

SEXQUJUGERUM. Jugerum cum dimidio. *Plin.*

SEXQUIMODIUS. *Varro.* Modius cum dimidio.

SEXTARIUS. Sexta pars congii. *Colum.* *Sextariis fere quatuor jugerum implent.*

SICILIMENTUM. *Cato.* Herba in prato relicta sectione prima, sed iterata sectione demessa. Vocabulum est pratorum & foenifecarum peculiare. Dicitur a secando.

SIDERATIO. Vide *Plantatio*.

SILENUS. Vide *Silvanus*.

SILIGO. Frumenti genus, ex quo panis conficitur omnium laudatissimus. *Juvenal.*

*Sed tener & niveus, mollique filigine factus,
Servatur Domino.*

Plinius delicias tritici filiginem vocat. Alii farinam exponunt ex tritico generoso, exactissime a furfure repurgatam, candoris eximii, esuque suavissimam; ideoque

aponi solitam in panificio ad usum mensæ patriciæ . Dicitur a feligendo , quod lectissimum sit frumenti genus . Humidis & uliginosis in locis a Columella serenda præcipitur . Matthiolus invehitur in vecordiam sæculi , quod filiginis non modo culturam negligit , sed vel usum ignorat . Verum palam est plurimis in Italiæ locis eam excoli diligenter ; & filiginei panis usum frequentem esse .

SILVUA . *Virg.* Folliculus , & involucrem , quo legumina & frumenta teguntur & muniuntur . Est porro eadem leguminis genus , & quidem faseoli .

SILVA . Locus arboribus cædus consitus . Figurata dicitur de herbis . *Virg.*

———— *intereunt segetes , subit aspera silva ,
Lappæque tribulique .*

Usurpatur etiam , cum describuntur loca virgultis & sentibus implicata . Sed parum diligenter a Lexicariis etiam nuperis ad eam acceptionem confirmandam adducitur locus Virgilii ,

Pullulat ab radice aliis densissima silva ,

Ubi sentes locum non habent ; sed indicantur a Poeta stolones , qui subnasci solent circa radices arborum proliferarum . Salmasius *in Solin.* de montanis , & quidem minusculis plantis silvam dici opinatur . Sed hæc nomina non poetæ solum , sed scriptores omnes confundunt . Discrimen aliud inter silvam , nemus , lucum , & saltum attuli in *Tit. Nemus* . Silvæ antiquitus non cibos solum hominibus , sed etiam habitacula præbuerunt . Sub umbra arborum tuti imbres & æstus vitabant . *Ovid.*

Pro domibus frondes norant .

Hinc e silvis nati credebantur . *Virg.*

Genæque virum truncis & duro robore nata .

Adde Vitruvium lib. 2. c. 1. *Homines veteri more , ut feræ in silvis & speluncis , & nemoribus nascebantur , ciboque agresti vescendo vitam exigebant .* Longe feliciter tunc homines degisse creditum , quam cum , præmagnis urbibus conditis , curiæ suffragiis , fora jurgiis personarent .

rent. Nimirum pro ambitiosæ magnificentiæ strepitu & phaleris ingenua simplicitas, vitæ securitas, tranquillitas animi valescebant. *Guarin.*

Care selse beate,

E voi solinghi, e taciturni orrori,

Di riposo, e di pace alberghi veri.

Jam vero, ut ad rusticum forum accedam, nemini video dubium esse, silvestres arbores sativis priores fuisse. Neque enim aliter sativas habemus, quam ex silvestribus domitas, cultuque ac labore molliores, tenerasque in hortis & pomariis redditas. Plantæ silvestres in cæduas & glandiferas dividuntur. Silva cædua nominatur, in qua arbores, cum ad justam magnitudinem pervenerint ad usum ædificiorum, vel ad sustentacula varii generis, in hortis & vineis reciduntur. Resinacæ plerumque illæ sunt, atque coniferæ: aspectu incultæ & horridiores, speciem quidem, qua oculis blandiantur, non habent; sed, ut Quintilianus loquitur, religionem quamdam præferunt, & incutiunt. Glandariæ dicitur a ferenda glande, qua decussa feruntur victitasse primi mortalium. Gaudent silvestres arbores montano solo, ubi, defixis altè radicibus, ventorum flatibus obluctantur. Neque enim validæ fortesque sunt plantæ, teste Seneca, nisi quas venti flantes, dum incurfant, adstringunt, atque corroborant. Apricæ valles humoris copia sativas alunt, silvestres enervant atque debilitant. Neque enim frustra natura nodosum iis truncum, succumque piceum & resinaceum, radices vero firmas, perque ipsas rupium silicearum venas serpentes attribuit. Verum sic eas obarmavit, ut immotæ indejectæque sustinerent impulsus depræliantium turbinum & procellarum. Longæva est silvestrium plantarum vita, ultraque ambitus sæculorum perennat. Eam diuturnitatem indicant radices late procurrentes, earumque succus tenax & glutinosus; item ligni firmitas & duritia, qua longe præstant campestribus & sativis. Quandoquidem harum arborum fructus & utilitas in ea-

rum cæsura vertitur, curandum solícite est, ut tempestive amputentur. Verna temperies prægnantium plantarum humorem in frondes, florumque & fructuum alimentum effundit: hinc earum medullam remitti & hebescere necesse est; quocirca iisdem cædendis minus opportunum id tempus merito reputatur. Cum vero per hyemem detractus succus in medullam redeat, & frigore constipatus consolidetur, vigorem suum, viresque omnes plantæ obtinent & expromunt. Quapropter hibernum tempus cædendis sylvis aptissimum plerique reputant. *Ligna ferre in sylvam* popularis est locutio, ab Horatio usurpata. Congruit iis, qui afferunt, quibus alii abundant. Italico adagio redditur:

Portare a Samo vasi,

Nottole a Atene, e Coccodrilli a Egitto.

SILVANUS. Deus Silvarum. Incertæ est originis. Nec aliud memoratu dignum, quod ad rusticam tractationem pertineat, de eo est memoriæ traditum. Hanc gestarum ab ipso rerum inopiam, recensione silvestrium aliorum Numinum, ut conglobatim hic supleam, studium brevitatis hortatur. *Satyræ*. Silvestres Dii: quatuor pedibus, teste Plinio, nituntur, cornuta fronte, extrema corporis parte in caprarum similitudinem desinente. De iis mira addunt Pausanias, & commemoratus Plinius. *Sileni*: Pausanias in *Atticis* hos ex genere Satyrorum esse existimat; verum digniores aliis, & natu maximos. Præcipuus quidam ex iis singularem celebritatem obtinuit. Bacchi nutritor & pædagogus, comestator viniq; potator strenuus. Ingenio, doctrinæque comparatione clarus vaticinandi facultatem excoluit, fistulamque, pastorale musicum instrumentum, primus, ut aliqui testantur, invenit. Caterum corporis deridiculo magnopere despicendus. Senex, ut a Luciano describitur, simus calvusque, staturæ brevis, ventricosus. Auribus demum arrectis & grandioribus, vinoque hausto tremulus & lapsabundus, a fello vehebatur, Satyrisq; associatus, ab iisque

que contemptim habitus . Ad hujus imitationem expressi celebrantur , qui parcemiæ locum fecerunt *Sileni Alcibiadis* ; simulacra nimirum quædam & figilla , deformia quidem deforis , & visu rudia , sed quæ intus mira & præclara condebant . Exprimebantur iis viri , doctrina quidem præstantes , sed forma cultuque corporis turpiusculi ; cujusmodi fertur fuisse Socrates , Alcibiadis præceptor , singulari cæteroque doctrina sapientiaque philosophus . Tassus filius Gerus . 18.

Già nell'aprir d'un rustico Sileno

Meraviglie vedea l'antica etade .

Dryades , Hamadryades . Silvarum præsidēs ; ab arboribus ex Græco nuncupantur ; sed Dryades silvis , Hamadryades singulis arboribus præerant . *Napea* . Dea vallium , saltuum , & nemorum , a quibus appellationem fortiantur . *Oreades & Orestiades* . A montibus dictæ , vel quod inibi natæ essent , vel quod in iis perpetuo versarentur . Dianæ erant comites ; ipsæque etiam venatrices feras insectabantur . *Fauni* . Colebantur inter agrestes Deos . *Virg. Georg.*

Et vos agrestum præsentia Numina Fauni .

Cornua illis attributa ; hinc bicornes dicti : pedes etiam ad equorum similitudinem ; hinc appellati cornipedes . Faunos , Satyros , Silenos , Silvanos ex Antiquis alii animalia , alii dæmones existimabant .

SOLIPUNGA , aliis **SOLIPUGA** . Bestiola , quæ leguminibus innascitur . Plinius non solum noxiam , sed etiam venenatam pronunciat . Genus muscæ , formicæ , vel aranei ; nam varie exponitur . A Sole dicitur , cujus calore incitatur . **SPARUS** . Telum rusticum , nec in re militari adhibitum , nisi cum suprema necessitas alia arma non suggerit . In aggressione tumultuaria usurpatur a Virgilio :

Agrestisque manus armat sparus .

SPICA . *Cicero* . Quod exurgit a culmo frumenti , grana continens , glumæ folliculo munita adversus aerem , arctis adversus morsus avium . *Ex culmo spicam conjicere .*

- Parœmiæ loco dicitur. Usurpatur, cum a præclara & nobili indole, mores optimos & egregie facta conijcimus: contra vero deteriores ex improba.
- SPICILEGIUM.** *Varro.* Collectio spicarum, quas messorum prætereunt. Vide *Legulus*, & *Sicilimentum*.
- STABULUM.** A stando dicitur. Proprie est mansio, quò se recipiunt fessi ab itinere. Frequentissime sumitur pro loco, ubi animalia simul consistunt, ad vescendum & quiescendum. Non tectam solum mansionem, sed etiam subdialem significat. *Virg.*
Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum.
- STERCORATIO.** Vide *Fimus*.
- STERCULIUS**, aliis **STERCUTIUS**. Hoc nomine insignitus fuit Picumnus Fauni filius, qui stercorandi agros artem Romanis primus ostendit, ea causa apud eosdem divinos honores consecutus. *Plin. Italia Regi suo Stercutio ob hoc inventum immortalitatem tribuit.*
- STERQUILINIUM.** Fimetur; stercoris repositorium, ad pinguiores reddendos agros; de quo sic præcipit Columella: *Sterquilinia duo sint; unum quod nova purgamenta recipiat; alterum ex quo vetera vehantur.*
- STIMULA.** Vide *Murcia*.
- STIPES.** *Cæsar.* Truncus. Pro rudi & stulto figurate sumitur.
- STIPULA.** *Virg.* Palea. Servio stipulæ sunt folia, quæ ambiunt culmum: aliis sunt ipse calamus, sive cum foliis, sive iis carens.
- STIRPS.** *Cic.* Proprie radix. Sumitur sæpenumero pro ipsa planta.
- STOLONES.** Vide *Avulsio*.
- STRAGES.** A sternendo. Proprie usurpatur de plantis, vento, vel aliter stratis. *Virg.*
 ——— dabit illa ruinas
Arboribus, stragemque satis.
 Translate dicitur de multitudine cæsorum cadaverum.
- STRAMEN.** *Virg.* &

- STRAMENTUM.** *Varro.* Proprie est quidquid solo sternitur, præsertim ad quiescendum. Accipi solet pro strato herbageo, ex calamis aridis, stipula, palea, &c.
- STRIGA.** *Colum.* Sulcus in arando, qui uno ductu porrigitur in longitudinem; ut scamnum in latitudinem. Item mensura agri. Vide *Scamnum*.
- SUBULCUS.** *Colum.* Qui porcos custodit & nutrit. Herodotus *l. 2.* scribit hujus generis pastores usque adeo apud Ægyptios invisos haberi, ut nec reciperentur in templa; nec ad matrimonia, aut affinitates ullas admitterentur.
- SUCULA.** *Plaut.* Parva porca, quasi fuicula, ut bucula, quasi bovicula; item fuculus minor sus. Aliud fucula machina in mechanicis, quam exposui in *Lexic. Milit.*, & *Vocabul. Architect.*
- SUILE.** *Colum.* Diligens porculator frequenter suile converrat, & sæpius haras. Lexicarii sic haram a suile distinguunt, ut suile sit porcorum omnis generis stabulum; hara locus ubi serophæ separatim cum suis fuculis stabulantur. Mihi suile est stabulum porcorum solummodo, hara pecoris omnis generis.
- SULCUS.** *Virg.* Vestigium ex ductu aratri; fossa in longum, porrecta, tracto vomere. Differt a scrobe, quæ profundior est fossa, non producta in longitudinem, sed in figuram rotundam, quadratam, vel similem.
- SURCULUS.** *Cic.* Rami germen frondosum, quod detractum disseccatur, ut insitione, vel modis aliis novam plantam producat.
- SUS.** *Virg.* Porca, vel porcus, tam ferus & silvestris, quam domesticus. Apud Ægyptios si contingeret quempiam suem tangere, continuo festinabat ad Nili aquas, quibus se tanquam contaminatum ablueret. *Sus sui pulcher.* Adagium vetus, iis congruens, inter quos deteriorum morum similitudo benevolentiam conciliat. *Nihil sui cum amaracino:* aliud adagium superiori oppositum: adhibetur in moribus impense dissimiles. Quid enim unguenti genus laudatissimum ad suem faciat, quo nihil immundius?

SYRINGIA . *Plin.* Genus calami, quo excavato fistula conficitur . A Syringe Arcadiæ Nympha in palustrem calamum commutata . Vide *Fistula* .

T

ABANUS . *Varro.* Insectum in genere muscæ . Cuspidato ad modum sagittæ aculeo armatum armenta , boves præcipue , miserandum in modum per æstivos calores infestat . Quamobrem a Virgilio admonentur agricolæ ,
Hoc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
Arcebis gravido pecori .

Sic enim armentorum tergora morfû acerbissimo vellicat , ut eadem ad vivam cutem transfodiat ; eorumque pelles extracto sanguine foede commaculet ; ipsos vero boves concitados & rabidos in furorem agat . Observat id Aristoteles *Hist. l. 4. 4.* Alio frequentius nomine a Latinis asilus appellatur ; qui Græcanico etiam nomine œstrum appellant . *Virg.*

———— cui nomen asilo

Romanum est ; œstron Graji vertere vocantes .

Hallucinati autem sunt Nizolius , Calepinus , ejusque accessionarii amplificatores , qui œstrum neutro dixerunt genere , cum liqueat apud Græcos , & Latinos genere virili describi in nominandi casu . Ad eundem modum decepti sunt Elias Andreas , & Henricus Stephanus , ubi Anacreontis versus de Amore *Od. 3.* vertunt ,

Ferit & mihi sagitta

Medium jecur , quasi œstrum :

ubi *œstrus* erat scribendum . Tabano , sive œstro immisso , Juno in furibundam insaniam adegit Jovis pellicem . Idem nomen transit ad indicandum furorem poeticum , qui

qui cæteroqui appellatione conspicua enthusiasmus, idest afflatus divinus etiam dicitur. *Statius.*

*Tempus erit, cum laurigero tua fortior. astro
Facta canam.*

TALPA. Surculus pedali, vel cubitali magnitudine ab arbore præcisus, ut solo depangatur. De iis præcipit Plinius ne scabræ sint, curvæ, aut bifurcæ; utque a feracibus plantis tollantur. Hoc genus plantationis, eodem Plinio auctore, casus monstravit. Cum enim observatum esset defixos palos quandoque germen emittere, casus in culturæ postea magisterium abiit. Adde sapidiores fructus sic provenire, & longe citius, quam qui jacto semine haberentur. Vide *Ramus.*

TAURUS. *Virg.* Bos validus, vaccarum admissarius. Tauri pugnantes passim se offerunt apud Poetas, qui in eorum descriptione ferocire & ipsi videntur. Notum est in Sacrificiis fuisse adhibitos, in ludis vero in præmium traditos. Ferox taurus animal, aspectu torvus, superbe & jactanter se efferens. Hinc *Ecclesiastic. 6. 2. Ne te extollas in cogitatione animæ tuæ, veluti taurus.* In partæ victoriæ & triumpho solemnitate tauri immolabantur, quos victimam omnium nobilissimam reputabant. *Virg.*

————— *maxima taurus*

Victima.

Idem Poeta boves robustos aratro junctos tauros appellat, qui cæteroqui ad arationem adhiberi non solent:

————— *ergo age; terræ*

Pingue solum, primis extemplo a mensibus anni

Fortes invertant tauri.

Ignem efflantes aratro, *Æethæ imperio*, Jason jugavit apud Mythologos. Iidem Fabulatores meminerunt tauri ignivomi, in Cretam Insulam immissi, quem omnia devastantem Hercules sustulit. Vecturis tauri minime aptantur. Nam commentum de Jove, sub tauri forma, Europam rapiente & subvectante, de navi est exponendum, cujus tessera & paresemon erat taurus. Taurum aneum.

Pha-

Phalaridi Argentinorum tyranno, suo ingenio elaboratum, dono dedit Perillus, ut ad reos torquendos eodem uteretur: quod supplicium primus omnium idem Perillus inventor expertus est. *Ovid.*

Utque dedit justus tauri fabricator aheni,

Sic ego do pœnas artibus ipse meis.

TEMETUM. Vinum. Ex quo temulentia ebrietas, & temulenti ebrii appellati. *Plin. Cato ideo propinquas fœminis osculum dare jussit, ut scirent, an temetum olerent: hoc tum vino nomen erat; unde & temulentia appellata.* Ex quibus verbis etiam discimus antiquum fuisse nomen temetum.

TERMB. Vetus Scholiastes Horatii observat proprie esse ramum olivæ cum foliis. Sed ad alios etiam arborum ramos extenditur.

TERMINUS. Deus, & quidem ex antiquissimis Ethnicæ superstitionis. Cum enim Tarquinius Superbus Jovi templum in Capitolio erigere statuisset, cedentibus Diis aliis, Terminus solum & Juventus, teste Livio, renuerunt vel paulum commoveri. Quod & Ænigma indicat apud Gellium:

Semel, minusve, an bis minus sit, non sat scio,

An utrumque horum, ut quondam audiivi dicier:

Jovi ipsi Regi noluit concedere.

Sacrificia & divinos honores habuit, quod in ejus tutela fines agrorum esse crederent. Propterea ad eos designandos terminales statuae figebantur, quæ informes erant rudisque lapides; lapideæ interdum columellæ, & cippi finales dicti. Quandoque stipites etiam steriles limites edocebant. *Ovid.*

Termine, sive lapis, sive es desertus in agris

Stipes:

Item Tibullus:

Nam vereor, seu stipes habet desertus in agris;

Seu vetus in trivio florida ferta lapis.

Adde *Lactant. de fals. Relig. l. 1. c. 20.* Huic ergo publice supplicatur, quasi custodi finium Deo, qui non tantum la-

pis,

pis, sed etiam stipēs interdum est. Quid de iis dicam, qui colunt talia, nisi ipsos potissimum lapides ac stipites esse? Numa Pompilius primus apud Romanos populo agros definiuit. Ad Saturnum alii eam divisionem referunt: nam Antiqui terminos, limites, finesque agrorum nullos habebant. Tibull.

Non domus ulla fores habuit, non fixus in agris,

Qui regeret certis finibus arva, lapis.

Et Senec. Hippolyt.

———— nullus in campo sacer

Divisit agros arbiter populis lapis.

Termini a Virgilio limites etiam appellantur.

Nec signare quidem, aut partiri limite campum

Fas erat.

Cæterum limites proprie sunt viæ cavæ, utrinque marginatæ in agrorum divisionibus; quæ viæ plures terminos complectebantur. Prolixe de iis agit Salmasius *in Solin.* In Dei Termini honorem Terminalia a Romanis instituta. Ea festa magna rusticorum solemnitate celebrabantur. De his Diodorus: *Eis sacra faciunt, non hostias cædentes, quod nefas sit sanguine cruentari hos lapides; sed liba Cerealia, frugumque offerentes primitias.*

TERMINALIA. Vide *Terminus.*

TESQUA. *Horat.* Loca inhospita, nemorosa, quæ auguriis antiquitus designata, horrorem quemdam quasi religionis incutiebant.

TIBIA. Proprie pars est cruris in animali, suræ opposita: est enim sura pars cruris carnosâ, tibia vero ossea. Ad hujus formam compactum instrumentum musicum tibia, etiam dicitur. Constat calamo buxæo, osseo, areo, eburneo, item ex olea, vel oricalcho; apud rusticos autem frequentius ex arundine. Idem instrumentum multiforum, & in orificio repandum est ad modum tubæ. Differt a fistula, quæ componitur ex septem calamis, quorum singuli suam vocem reddunt; cum tibia unico constet, sed plurimis partibus perforato. Instrumentum est

non usu dumtaxat, verum etiam origine rusticum. Quamvis enim Palladem inventricem habuerit; hæc tamen cum deturpari sibi buccas inflando animadverteret, confestim illud abjecit; quod a Satyro fuit susceptum; eoque postea late nemora personuerunt. *Virg.*

Incipe Mœnalianos mecum, mea tibia, versus:

Ubi versus Mœnaliani, bucolici sunt & pastorales, a Mœnalo monte Arcadiæ, ubi ingens antiquitus pastorum copia. Excogitata subinde est tibia utricularis, nempe utriculus plurimis tibiis constans, quo rustici mirifice lætantur. Exacta præsertim messe iis utuntur, turmatim per vicos, pagosque, & urbes excurrentes; rusticisque modulis, non sine rauduseulo, & lucello corraso, ad confertam turbam, ut cum Virgilio loquat,

Dant saltus incompositos, & carmina dicunt.

Qui ejusmodi canunt tibiis, utricularii appellantur; de quibus Svetonius *in Neron. c. 54. Voverat se proditurum hydraulam, & choraulam, & utricularium.*

TOPIARIA. Vide sequentem Titulum.

TOPIARI. *Plin. Jun.* Appellantur qui lauros, myrtos, buxos, achantos, & ejusmodi flexiles, & sequaces plantas ad formam testudinum concinne concamerant ad voluptatem, usumque perfruendi receptu viridi umbrosoque. Idem arbuscularum ramos ductiles tondent, ut avium, & animalium quorumcumque figuras expriment, vivamque quasi picturam spectandam exhibeant. Artem sic arbores figurandi topiariam vocat Cicero ad *Quint. Frat.* *Ut denique illi palliati topiariam facere videantur.*

TORCULAR. *Cato.* A torquendo dicitur. Machina, qua uvæ, oleæ, & similia premuntur, ad liquorem exprimendum. Hymnis & canticis Bacchi laudes persequabantur Græci rustici, cum in torculari uvas calcabant, authore Athenæo. Expiatum genus humanum a sanguine Christi Domini, qui effusus fluxit in Crucis torculari, prænunciatum habemus ab Esaia c. 26. 2. 3. *Quare ergo*

rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua, sicut calcantium in torculari? Torcular calcavi solus.

TRADUCES RAMI. *Varro.* Minusculi sunt, qui in aliam arborem traducuntur, ex quo illis nomen. Non solum dicuntur de insitis, sed etiam de propagatis, præsertim viteis.

TRAHA. *Virg.* Vehiculum rusticanum, Dicitur a trahendo: cum enim rotas non habeat, non volvitur, sed trahitur.

TRIBULUM. Instrumentum tritorium. Dicitur a terendo. Tabula est crassior, faxis & ferramentis asperis onerata, quæ, auriga imposito, jumentis per aream trahitur ad fruges terendas. *Virg.*

Tribulaque, trabæque, & iniquo pondere rastro.

TRIFINIUM. Dispositio finium inter tres agros. *Siculus Flaccus.*

TRIMODIUM. *Plin.* Mensura trium modiorum.

TRITICUM. *Plin.* Frumenti genus, omnium merito laudatissimum. A terendo dicitur. Granum est nitidum, grave, solidum. Ejus folliculus, quo quasi theca & vagina conditur, gluma appellatur: quod in apicem acuminatum desinit, arista est. Granum unum terræ traditum, probeque cultum, amplissimo fœnore respondet agricolæ. Augusti Procuratorem in Africa ex uno semine quadringenta grana ad eundem misisse *Plinius* refert, quod plane incredibile memoratu est. Singulari certe benignitate factum a supremo rerum Conditore, ut summa ubertate proveniat, quod est humano victui maxime necessarium, & cæteroqui frugum omnium nobilissimum. Solum ferendo tritico quodcumque est aptum. Fœcundiores tamen reliquis regiones habentur Batica provincia, Sicilia, Ægyptus, Africa, Italia præsertim, quam *Sophocles in Triptolem*. Fortunatam vocat a singulari triticeæ frugis ubertate. Idoneum sationi tempus ab occasu Plejadum, seu Vergiliarum, statuunt Scriptores optimi. *Virg.*

At si triticam in messem, robustaque farra

*Exercebis humum , solisque instabis aristas ,
 Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur ,
 Gnossiæque ardentis decedat stella coronæ ,
 Debita quam sulcis committas semina .*

Equidem ferendi tempus , pro regionum varietate non nihil varium , diligenter esse observandum Agriculturæ consulti præcipiunt . Festinatam vero & serotinam fementem æque omnes improbant . Quemadmodum in generatione animalium alia interdum in alia diversæ naturæ degenerantia transmigrant , idem in plantis & frugibus quandoque contingere animadvertimus . Hinc ex tritico lolium enasci sæpe cernitur . Tametsi autem aliqui existiment id non fieri vitio seminis putrefacti , sed potius per dejecta ab imbribus , & aquis diffusis sui cujusque generis semina adventitia , nihilominus plerique Scriptores eam permutationem a corrupto similis naturæ seminio haberi opinantur . De cantharide , & aliis bestiolis tritico noxiis egimus in *Tit. Horreum* .

TRITURA. *Virg.* Actus excutiendi e glumis vel siliquis frumenta , quod fit in area virgis , pala , tribulo , jumentis , ventilabro , &c. Vide *Messis* .

TRUNCUS. *Virg.* Quod ex radice crassius exsurgit , ex quo rami germinant .

TUGURIUM. A tegendo dicitur ; quod nihil in eo ornatum sit , sed habitationem solum præbeat , & ab aere protegat . Est enim casula ex ulva palustri , vimine , & stramentis consita ad usum pastorum , vel agricolarum .

Virgil.

Pauperis & tecti congestum cæspite culmen .

V

ACCA. *Varro.* Bos foemina. Ut discernitur vitulus a vitula, juvenca a juvenca, sic bos a vacca.

VACERRA. *Colum.* Stipes defixus; sed proprie ad quem equi religantur in stabulo.

VACUNA. *Horat.* Dea vacantium a curis, & praesertim a laboribus rusticis.

hinc hiberno tempore sacrificabant agricolae, cum ab agrestium laborum cessatione reficiebantur. *Ovid.*

*Nam quoque cum fiunt antiquae sacra Vacunae,
Ante vacunales stantque sedentque focos.*

A vacando dicitur.

VALGIUM. Instrumentum quo area aequatur. *Plin. Area aequatur cylindris vel valgio.*

VALLUS. Palus; arborum & frequentius vitium sustentaculum. *Virg.*

Excavunt alii vallos, furcasque bicornes.

VANNUS. *Virg.* Instrumentum, quo ab acere & paleis post trituram frumenta expurgantur.

VARA. Pertica. *Vara vibiam sequitur*, proverbium est, cujus meminit Ausonius. Occurrit etiam apud Vitruvium, ubi Baldus varam perticam transversariam exponit, Philander contra arrectariam. Commodius Philander ad exponendam indicatam parcemiam. Proinde vara, cum sit arrectaria, compacta vel alligata vibiae, pertica transversariae, si decidat, vibiam etiam corruere necesse est. Monet adagium, abrupto semel pudore, in omne vitiorum genus homines labi.

VENTILABRUM. *Colum.* Instrumentum, quo legumina & frumenta, in sublime ejaculata, a glumis, siliquis, & paleis expurgantur.

VEPRETUM. *Colum.* Locus vepribus constitus.

- VERMICULATIO . Vide *Plantatio* .
- VERRES . *Varro* . Porcus non castratus .
- VERVACTOR . Vide *Aratrum* .
- VERVACTUM . Vide *Aratrum* .
- VERVEX . *Cic.* Mas castratus inter oves .
- VIBIA . Vide *Vara* .
- VICIA . Semen pabulare , optimum jumentorum pabulum .
Plin. *Viciam fecundandis arvis aptissimam affirmant , eamdemque minime operosam agricolis .*
- VILLA . Apud Ciceronem villa est domus in agro . Perspicue id habet pro *Q. Rosc.* *Tunc erat ager incultus sine tecto , nunc est cultissimus cum optima villa .* Ubi vides opponi villæ verba illa *sine tecto* . Adde Plinii testimonium ; *Neque fundus villam , neque villa fundum querat .* Plinius Junior *l. 5. epist. 19.* accomodatius ad usum loquendi , & ad acceptionem vulgariam hujus vocabuli , villam latius accipit . *Rogo , ut illi villa , ut domus pateat .* Columella villam in urbanam , rusticam , & fructuariam dividit , ut urbana pertineat ad patremfamilias , & ornatior sit , urbanumque in modum elegans : rustica , ubi villicus cum operis villaticis degat : fructuaria , ubi omnis generis frugum & fructuum sit conditorium . Vide quæ de iis domibus scripsimus in *Tit. Domus* . Joannes Baptista Porta , scriptor admodum diligens & eruditus villam dividit in domum , silvam , pomarium , olivetum , vineam , hortum , segetem , pratum .
- VILICUS . *Cic.* Villæ , rei que rusticæ curandæ regendæque præpositus . Duo potissimum sunt , quæ in villico requiruntur ; alterum ut , quæ imperat , ipse probe calleat , alterum ut rusticanas operas regendi artem possideat . Postremum hoc moribus optimis , indole benevola , æque moderateque se agendo obtinebit . Alterum consequetur , si , non nisi præjactis in omni agresti exercitatione experimentis , ad villaticum regimen suscipiendum accedat . Profuerit atate integra , & in senium potius vergente , eligi villicum . Ut enim , quod est in adagio positum ,

In senē consilium, sic ab annis proveſto maturius & feliciter imperium proficiſcitur. Studioſe in primis & amanter cum colonis, tamquam cum ſociis, agat; iisque morbo affectis, vel nimio labore languidis, & ſenio deficientibus curam adhibeat. Occupet ipſe frequenter laborum partem, ut alii ducem ſequantur. Vigilantiam Cato in villico impenſe commendat, ut primus ad antelucanos labores præire, poſtremus cubitum ire conſpiciatur. A temulentia, fallendi ſtudio, jaſtantia, intemperantia maxime alienum eſſe oportet. Otium poſtremo tum ipſe adverſari, tum ab aliis quam diligenter arcere ſatagat; quod eſt a Catone ſapienter monitum: *Nihil agendo homines male agere diſcunt.*

VINALIA. Vide ſequentem Titulum.

VINDEMIÆ. *Cato*. Dicitur a demendo, quoniam uva a vite demitur. Collectio eſt uvarum, ad vinum exprimendum & aſſervandum. Argumentum uberis futuræ vindemiæ ſolent eſſe imbres, qui vere decidunt, vel cum adhuc acerbæ ſunt uvæ. Autumnales pluviæ officiunt illis potius; eaſque, largiore quidem copia, ſed uſu vapidæ & depravatæ reddunt. Opportunum vindemiæ tempus inter Vergiliarum occaſum, & Autumnale æquinoctium cum Varrone ſtatuunt Scriptores alii. Conjecturæ, quæ ſuper uvarum maturitate capiuntur a viſu & gultu, fallaces ſunt. Tutioſam notam exhibent vinacei, cum, deterſa viriditate, nigreſcere incipiunt. Cupis, cophinis, corbibus, omnique comparata ſupellectile vindemiali, præiorem cæteris curationem vindemiatores habent in uvis eligendis. Præcoces, & quæ ex locis magis apricis proveniunt, prius debent decerpi. Racemos acerbos ſiccosque detrahi jubent, quibus vini ſapor ſuavior cordi eſt. Iidem in lacu vinario calcati prælo ſubjiciantur, ut quod reliquum muſti eſt, exprimatur. Poſt expreſſa vina, defruti ad uſus domeſticos, loræque ad familiæ & operarum potionem curandæ, ſuper eſt labor. Lora potio eſt ex vinaceis aqua maceratis, quæ conficitur poſt-

postquam totum mustum ex acinis est expressum. Eam potionem scite Plinius vinum operarium appellat. Vindemiæ tempore Romani antiquitus celebrabant Vinalia; quo festo novum vinum degustatum Jovi libabant. Et omnium quidem nationum consensu tempus vindemiale exactum legitur singulari ostentatione hilaritatis, & rusticorum, e lacu torculari exilientium, excito quodam impuniquè fervore lætitiæ.

VINEA. *Cato.* Pars agri vitifera, quæ vini causa colitur, ab eodem vinea dicitur. Vineæ in humilem, & sublimem a Varrone dividitur. Humilis est quæ humi strata serpit, atque dispergitur sine ullis adminiculis; cujusmodi in plurimis regionibus conspiciuntur. Sublimis, vel solitaria est, eaque pedamentis fulcitur, vel arboribus nexa in sublime se agit, scanditque earum cacumina, & arbutiva appellatur. Transversis etiam perticis & palis extenditur, & pergulana jugata nuncupatur. Quod ad congruentem cœli posituram attinet, cum campestres aliæ sint, collinæ aliæ, vel montanæ, nihil certi de iis præcipi potest; standumque usui & experientiæ locorum, & agricolarum solertiæ, qui pro ipsa vitium varietate diverso in loco vineas conferunt. *Plin. Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cœli cujusque mores dirigenda solertia est.* Præterea exortivum prospectum alii laudant, meridianum alii; occasum præ exortu non pauci commendant; nam borealem improbant omnes damnantque. In universum licet vehementer æstuosa & prægelida loca vitibus officiant, compertum tamen est calido eas potius, quam frigido cœlo latari. Adversi omnino sunt tractus uligine obsiti, vallesque cœno sordidæ perinde ac summi jugorum apices, perpetua ventorum agitatione perfleti. Percommodum illud censetur solum, quod inter æstum & frigus immodicum, temperamentum modumque obtinet. Tosaceam, glareosam, argillosam, & sabulone rubentem terram, quæ argumenta siccitatis habentur, merito vites refugiunt, quæ potius agrum pluvium,

vium, alimenti copiam, solumque resolutum, lætum, & minime aridum desiderant.

VINUM. Liquor vitigenus, ex uva expressus. Bacchi inventum est, ut plerique tradunt. *Virgil.*

*Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloja miscuit uvis &c.*

Ubi adverte, cum primum is liquor innotuit, aqua fuisse temperatum. Bacchus ipse idem indicavit, ascitis sibi in coronamentum frondibus hederaceis, quæ vini ardorem retundere feruntur & hebetare. Nimirum ut morbo proxima medela esset, vini que immodico usui hederæ conciliatrix sobrietatis occurreret. Catero qui ut vinum intemperanter haustum ebriosos, adempto rationis usu in furorem agit, sic moderate usurpatum animos exacuit, excuscitat vires desides torpidasque, & ad consilia provide capiendæ mentes inflammat. Expressit id Aristophanes in *Equit.*

Quid? tunc vinum audes calumniarier?

Quasi ad consultandum nihil afferat boni?

Nestor certe apud Homerum, cum aliquanto liberalius se vino proluit, consilia Græcis affatim utilia & salutaria, prodit. Sed & Germani inter pocula consultasse in conviviis memorat Tacitus; quod, ut ipse scribit, nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad majores incalescat. Vini in doliis, amphoris, cadisque condendi mos fuit antiquissimus. Sic autem iis Veteres utebantur, ut ea pice diligenter oblinerent, aptarentque in locis, ubi fumus posset pervadere, quo vina celerius maturescerent. *Horat.*

Hic dies anno redeunte festus

Corticem adstrictum pice dimovebit

Amphoræ, fumum bibere institutæ,

Consule Tullo.

Non Consulibus solum, sed & loci nomen, ex quo vina proveniebant, adnotare antiquæ fuit consuetudinis. *Juvenal.*

— *cujus patriam titulumque senectus*

Delevit multa veteris fuligine testæ.

Nam & quæ nobilioris notæ erant a solo patrio nuncupabant : cujusmodi erant Cæcubum , Falernum , Creticum , Mamertinum &c. Vina arbuſtiva præſtare cæteris Veteres ſanciverunt ; uvaſque ex ima parte arborum uberius , ex ſumma præſtantius decerpi obſervarunt . Scriptum præterea reliquerunt vini turbulentiam reſidere , ſi ovorum albumen , albo fale permixtum emoliturumque in dolia diffundatur . Sunt etiam quædam inventa ad deprehendendum , an ſincerum ſit vinum , & nulla aquæ miſtione debilitatum . In vas vino oppletum mala vel pira ſilveſtria immittunt : ſi vinum ſincerum fuerit , ſupernatabunt ; ſi ſecus , ſubſident . Cato , & Plinius idem dignoſci ſcribunt adhibito vaſe hederaceo , ex quo aqua permixta effluet : neque enim continere aquam ſcribunt vaſa hederacea . Verùm hoc experimentum fallax eſſe alii contendunt . Nationes , quæ vino ex vitibus expreſſo carent , factitio utuntur . Hujus generis quamplurima circumferuntur , quæ a Plinio accurate recensentur . Conſiciuntur hodie potiones manufactæ ex tritico , hordeo putreſcente , aliisque frugibus madefactis . Item ex lupis ſalictariis , variaque herbarum pomorumque permiſtione . Sequuntur hæ potiones vini naturam . Nam ſobrius earum uſus torporem excutit , & ad labores ſuſtinendos vires ſufficit : immodice hauſtæ corpus debilitant , mentem hebetant , & nihilo ſecius quam validiſſimi roboris vina , ebrietatem inducunt . Quid ſint vina coronata , quæ ab Homero , Virgilio , aliisque commemorantur , a Criticis adhuc diſcutitur . Aſſentior iis , a quibus exponuntur aſſatim effuſa ; ita ut poculorum margines liquor exſuperet . *In vino veritas* , vetus eſt adagium , quo indicatur intimos verosque animi ſenſus expromi ab iis , qui vino in conviviis liberalius perfunduntur .

VIOLARIUM . *Ovid.* Locus violis conſitus .

VIRGA . A virendo dicitur . Ramus tenellus , ex arbore vel fru-

frutice resectus, sive viridis sit, sive aridus. Ex iis fasci-
læ texuntur. *Virg.*

Nunc facilis rubea texatur fascina virga.

Virgis vimineis ad alligandum utuntur passim agricolæ. Symbolum esse virgam regiæ potestatis, & pro sceptro passim usurpari tam in sacris, quam in profanis paginis notum est. *Psalm. 2.9. Reges eos in virga ferrea. Et 44.7. Virga directionis, virga regni tui. Et 109. 2. Virgam, virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum.* Antiquitus enim sceptrum baculus erat, seu virga, ebore ornata vel ære; ut ab Homero describitur in sceptro, quod a Vulcano fabricatum Agamemnoni Juppiter dono dedit. Sumitur etiam virga pro disciplinæ instrumento, & animadversione. *Psalm. 88.33. Visitabo in virga iniquitates eorum.* Hinc virgæ lictorum apud Romanos, quibus rei verberabantur. Hinc etiam apud Plinium virga sanguinea, qua cædebantur parricidæ. Sanguinea autem dicitur a colore fruticis purpurantis, ex quo fiebat. Adstrue virgam censoriam, sic nuncupatam a Romanis Censoribus, qui in pravos Civium mores severissime animadvertabant. Apud Homerum mon-
strifera legitur Palladis virga, qua Ulysssem, senio & laboribus fractum, Pallas primum vertit in juvenem, mox ex juvene nitido florentique iterum permutavit in senem. Famigeratissima item est apud Mythologos virga Mercurii, de cujus usu Virgilius,

Tum virgam capit; hac animas ille evocat Orco

Pallentes, alias sub tristia tartara mittit:

Dat somnos adimitque.

Virgula divina, in parcemiam abiit, qua indicamus, si-
quid divinitus, præterque humanam operam factum esse arbitramur. Existimabant quippe Veteres non secus in virgis quam in anulis, vim quamdam esse fatalem. *Cic. de Offic. Quod si nobis omnia, quæ ad cultum victumque pertinent, virgula, ut ajunt, divina suppeditarentur &c.*

VIRGETUM. *Cic.* LOCUS virgis confitus.

- VIRGULTUM** . *Virg.* Virgularum pullulantium multitudo : quasi virguletum .
- VIRIDARIUM** . *Plin.* Locus herbarum & arborum viriditate amœnus . Vide *Hortus* .
- VISCUS** . Glutinosum illud est , quod in arboribus nascitur , nec tamen ex arbore , ut passim traditur . Ajunt in arbores devectum ex alvo avium , præsertim palumbis & turdi . *Plinius* : *Quædam in terra gigni non possunt , & in arboribus nascuntur : namque cum suam sedem non habeant , in aliena vivunt , sicuti viscum* . Usus visci frequentissimus est pro glutine aviario , quo nempe illitæ virgulæ avibus tendiculas parant .
- VITIARIUM** . Vitium seminarium . *Colum.* *Faciatque vitiarium , ex quo possit agrum vineis vestire* .
- VITIS** . Planta uvæ procreatrix . Originationes nominis variæ afferuntur . Mihi a vivendo dicitur , tum quia ipsa reliquis plantis nobilior vivit ; tum quia hominibus ad vitam sustentandam liquorem ministrat omnium præstantissimum . Theophrastus arborem vitem appellat : verum Columella , Scriptoresque alii tertium quiddam statuunt inter arborem & fruticem . Licet enim brachiis & palmitibus se expandat , nihilominus cum rudi tortilique trunco erratica & dissoluta dispergatur , ab arborum forma magnopere discrepat . Vini , vitisque inventorem Bacchum Etymologici referunt . Sed ex Sacris Literis constat Noe Patriarcham , qui Baccho antiquior fuit , vineam plantasse . *Genes.* 9. 20. *Cepitque Noe vir agricola exercere terram , & plantavit vineam* . Planta est ad culturam omnium maxime morigera . Nam erigitur ad suprema arborum fastigia ; deprimatur in propagines ; aptatur jugatis pergulis ; coercetur adminiculis & pedamentis ; in flexiles demum arcus concaemerata exornat topiaria . Sed præcipua vitis commendatio petitur a fructu omnium suavissimo , quem singulari copia , mira varietate , usque ad hiemis exitum prorogat . Licet autem de ejus ubertate Cato , Varro , & Co-

& Columella mira prodiderint, obstupescere adhuc magis nos cogunt Sacra Volumina, ubi palmitem a terra Chanaan tot racemis onustum memorant, ut a duobus viris pertica impositum bajulari necesse fuerit. *Numer. 13. 24. Pergentesque usque ad torrentem botri absciderunt palmitem cum uva sua, quem portaverunt in veſte duo viri.* Præcipua vitium genera Plinius enumerat; nam innumera ea esse sic præfatur: *Genera vitium numero comprehendere posse unus existimavit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atque infinita esse prodiderunt; quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicuntur, sed maxime insignia, quippe quæ totidem penè sunt, quot agri.* Nihilo proinde secius uvarum, quam vitium genera numero carent. Recensentur præcoces, ferotinæ, escariæ, duraciæ, corneolæ, apianæ, helveolæ &c. Harum liquor expressus non modo nutritioni opitulatur, verum etiam curas discutit, & mœstitiæ oblivionem ingenerat. *Virg.*

Adſit lætitiæ Bacchus pater.

Ætate provectos potissimum reficit; ut lac senum non immerito appelletur. Vitis apud Romanos gestamen erat Centurionum, qua in Cives animadvertentibus; nam in exteros virgæ expediebantur. Honestamentum vero summum atque præconium vitibus accessit a Christo Domino, ubi se viti comparasse legimus *Joann. 15. Ego sum vitis vera.* Quod effatum, pro nostri tenuitate ingenii, sic amplificandum suscepimus *Anacreon. Ricant. Palinod. 41.*

SUm vera Vitis; agris
Sed non Opimianis
Rodiisque nata glebis.
Me non aprica Lesbos,
Me non jugosa Crete.
Nec protulit feraces
Methymna nigra colles.

Non-

Nondum flagrante curru
 Coquebat arva Titan;
 Prægnans liquore nubes
 Pluviis rigare toftas
 Nec ceperat novales;
 Cœlestibus viretis
 Beneculta cum nitebam,
 Spatiis coacta nullis;
 Ignota quæftuofi
 Et falcibus coloni.
 Labentibus sed annis
 Hofpes folum subivi:
 Coluique Nazaræ
 Intacta culta terræ.
 Mox inftitua primum
 Bethlemicis in oris
 Educta, blandientes
 Cincinnulos, novellos
 Et palmites ferebam,
 Sublimis inde crevi
 Imbrefque per cruentos,
 Æftufque per malignos,
 Statuminata clavis,
 Durifque fecta flagris,
 Robuftiore trunco,
 Solimejos tenebam
 Procera Vitis agros.
 Cœleftis ille demum
 Ruris Colonus, ægre
 Viduam jacere paffus,
 Tibi me, decora, dulcis,
 Longis petita votis,
 Sociavit, Arbor; alto
 Cui colligata Clivo
 Hinc fubditis pependi
 Affixa, & hinc lacertis.

Celso jugata trunco,
 Repente vina fudi,
 Quæ præla Formianis
 Non intulere cellis;
 Sordens lacuque pressit
 Nec vinitor Caleno.
 Ubi sed beatus omnes
 Abiit liquor per oras;
 Et ebrium piavit
 Lustralis humor Orbem;
 Revirente fronde, botris
 Iterumque me novellis
 Victrix ad astra tollo,
 Non farculos, severæ
 Morsusque falcis, ultra
 Passura, nec bipennes.
 Nec longa transmeabit
 Ætas, utrumque solem,
 Vasti sinusque ponti
 Cum protegam, racemis
 Per litus omne fuis:
 Amplectar & repostas
 Umbra favente terras.

EAMDEM ITALICE SIC REDDIDIMUS.

Vera vite son'io,
 Non già di Lesbo, o Chio,
 Nè di Creta, o di Rodi,
 O di qual più si lodi
 Pampinosa pendice,
 Di liquid'or felice.
 Non ancor chiara luce
 Spargea del giorno il Duce;
 Nè le piogge dal Cielo
 Scotean l'umido velo,
 Quando sopra i superni

Giri degl'orti eterni,
 Libera dagl'avari,
 E spinosi ripari,
 Senza timor di rea
 Falce crudel, godea
 Un'April tal, che verde
 Non scema mai, nè perde.
 Ma cominciando poi
 Gl'anni i gran corsi suoi,
 Dal più sublime polo
 Trapiantata nel suolo,
 Scesti nel puro seno
 Del Nazareo terreno;
 E nella prima etade,
 Sulle Betlee contrade,
 In grembo a' venti argenti,
 Ed ariste pungenti,
 Di caldi umor cospersi
 I mici germogli aspersi.
 Da pioggia indi inaffiata,
 Dura sì, ma pur grata
 Di sangue e di sudori,
 E da colpi sonori
 D'aspre verghe recisa,
 Ed in acerba guisa
 Ferma da ferrei chiodi,
 In disufati modi
 Crebbi, dove il Giordano
 Più largo inonda il piano.
 Ma non soffrì 'l Celeste
 Agricoltor, che meste
 Giacesser le mie chiome,
 Prive di pregio e nome.
 Onde a te mio sostegno,
 Legommi, amato Legno,
 Meta de' mici sospiri,

Ed accesi desiri .

*Tosto , che ad esso avvinsi
Ambe le braccia , e 'l strinsi ;*

Versai piogge vitali

Di liquori immortali ,

Liquori ignoti ; e ascosti

A' torchi più famosi ,

Ovunque stilla , e cede

Sotto rustico piede

Ambra , ch'ì mesti cori

Più sereni e ristori .

Ma poichè i liquor vivi

Corsero a rivi a rivi

A ripurgar l'immondo

Già ristorato Mondo ,

Io di più verde ammanto

Mi rinovello , e ammanto ;

Nè delle falci ardite

Temendo più ferite ,

Fiorisco , ove remota

Sinalza , agl'anni ignota ;

Eterna immensa mole ,

Sovra il camin del Sole .

Alfin col tempo fia ,

Che sotto l'ombra mia

Si ricoveri unito

Ogni più strano lito ;

E abbraccerò sepulte

Le terre ancor occulte

Agl'ingordì pensieri

De' più arditi Nocchieri .

VITULUS . Varro . Foetus vaccæ masculus , nondum annum egressus .

VIVIRADIX . Planta novella cum radice , vel radix ipsa avulsa cum cæspite , quæ sic plantari transferrique solet .

Z

Colum.

Colum. Sationis duo sunt genera, malleoli, & viviradix.
Præstat tamen plurimum viviradix; utpote quæ ob copiam humoris insiti robustior est, & adversus imbres, æstus & tempestates validius perdurat.

UMBRACULUM. Umbrosus locus, præcipue ramis contextis & frondibus coopertus. *Virg.*

————— *texunt umbracula vites.*

VOMER. Pars aratri, gravi cuspidatoque ferro constans, quo terra aperitur in sulcos: & quoniam ea proscissione ex utraque parte glebas vomit, idest, ejicit, idcirco Vomer dicitur a Varrone.

URUS. Bos ferus, silvester, paulo minor Elephanto, ut refert Cæsar *de Bell. Gall.* summa vi, celeritate, & feritate præstans. Eos Plinius scribit imperite confundi cum bubalis, quos magnitudine vituli, vel cervi esse asseverat. Nos hodie passim bubalos appellamus boves feros, qui robore prævalido, non vecturis solum, lætisque ministrando, sed aliis etiam ministeriis agrorum culturæ deserviunt, & adlaborant.

UTRICULARIUS. Vide *Tibia.*

UVA. Vide *Vitis.*

Z

EA. *Plin.* Genus frumenti ad farris similitudinem. Alio nomine Alica dicitur.

I N D E X
T I T U L O R U M

Distributus per Classes rerum.

CAPITA CLASSIUM

I.

Curatores, operæ, & quomodolibet pertinentes ad rem
rusticam.

II.

Exercitationes rusticæ.

III.

Ædificia rustica.

IV.

Ager, & agri partes.

V.

Legumina, frumenta, bulbi.

VI.

Partes arborum.

VII.

Partes herbarum, frumenti, & leguminum.

VIII.

Animalia.

IX.

Instrumenta rustica.

Z 2

X. Men-

	X.
<i>Mensuræ, & limites.</i>	
	XI.
<i>Liquores.</i>	
	XII.
<i>Instrumenta rusticomusica, & carmina rustica originis.</i>	
	XIII.
<i>Vasa, machinæ, & supellex rustica.</i>	
	XIV.
<i>Sustentacula.</i>	
	XV.
<i>Professiones terræ ad culturam.</i>	
	XVI.
<i>Festa, & sacrificia rustica Ethnicorum.</i>	
	XVII.
<i>Dii, Deæque rusticorum apud Ethnicos.</i>	
	XVIII.
<i>Quæ sunt culturæ infesta.</i>	
	XIX.
<i>Quæ sunt extra Classes.</i>	

I.

*Curatores operæ, & quomodolibet pertinentes
ad rem rusticam.*

Abigeus.
Affines.

Agaso.
Agricola.

Agri-

Agrimenfor .	Epistates .
Agripetæ .	Equifones .
Alligator .	Leguli .
Amsegetes .	Metator .
Arator .	Olitor .
Bubsequa .	Opilio .
Bubulcus .	Partiarius .
Caprarius .	Pastor .
Caprimulgus .	Porculator
Capulator .	Rusticus .
Cellarius .	Subulcus .
Colonus .	Topiarius .
Conductitiæ operæ .	Villicus .
Custos .	

II.

Exercitationes rusticae.

Ablaqueatio .	Institio .
Amputatio .	Irrigatio .
Aquilegium .	Messis .
Aratio .	Occatio .
Arundulatio .	Pampinatio .
Avulsio .	Pastinatio .
Botanifmus .	Pastio .
Caprificatio .	Plantatio .
Castratio .	Propagatio .
Colluco .	Pulveratio .
Colo .	Putatio .
Emplastratio .	Runcatio .
Fossio .	Sarritio .
Frondatio .	Satio .
Gummitio .	Sicilimentum .
Imporco .	Spicilegium .
Inaro .	Stercoratio .
Inoculo .	Vindemia .

III.

Ædificia rustica.

Anserarium .	Domus .
Attegiæ .	Equile .
Aviarius .	Ergastulum .
Bovile .	Falisca .
Cancelli .	Fœnile .
Cannitiæ camera .	Fumarium .
Caprile .	Gallinarium .
Casa .	Hædile .
Casale .	Hara .
Caula .	Horreum .
Cellarium .	Leporarium .
Cella vinaria .	Maceria .
Cella olearia .	Magalia .
Cella fructuaria .	Mandra .
Cisterna .	Mapalia .
Claustrum .	Nubilarium .
Cohors .	Ovile .
Columbar .	Roborarium .
Conseptum .	Stabulum .
Dividicula .	Suile .
Doliarium .	Tugurium .

IV.

Ager, & agri partes.

Acceptæ .	Antra .
Acetaria .	Arbustum .
Actus .	Area .
Ager .	Arundinetum .
Anteurbana prædia .	Bucetum .
Antes .	Buxetum .

Cæspes .	Nemus .
Calvata vinea .	Novalis .
Campus .	Novelletum .
Cannabetum .	Oletum .
Capitata vinea .	Olivetum .
Carducetum .	Palmetum .
Castanetum .	Pascuum .
Cepurica .	Pastinum .
Citretum .	Plantarium .
Collina vineæ .	Pomarium .
Compaginales agri .	Pometum .
Compluviata vinea .	Porculetum .
Conseminea vinea .	Prædium .
Crudum spatium .	Præsepe .
Cupressetum .	Pratum .
Daphnon .	Quercetum .
Dumetum .	Restibilis ager .
Esculetum .	Rosetum .
Ficetum .	Rubetum .
Fori .	Rus .
Fruticetum .	Salictum .
Fundus .	Seminarium .
Glabreta .	Silva .
Gleba .	Sterquilinium .
Hæredium .	Tesqua .
Hortus .	Topiaria .
Jugerum .	Vepretum .
Juncetum .	Villa .
Latifundium .	Vinea .
Lauretum .	Violarium .
Lilietum .	Virgetum .
Lucus .	Virgultum .
Masculatum .	Viridarium .
Mirtetum .	Vitariam .
Napina .	

V.

Legumina, frumenta, bulbi.

Ador .	Legarium .
Alica .	Legumen .
Allium .	Lens .
Arinca .	Lolium .
Avena .	Lupinus .
Bulbi .	Oryza .
Cæpa .	Panicum .
Cicer .	Phaseolus .
Crimum .	Pisum .
Eryum .	Ptifana .
Faba .	Secale .
Far .	Seges .
Fermentum .	Siligo .
Fruges .	Triticum .
Frumentum .	Vicia .
Hordeum .	Zea .

VI.

Partes arborum.

Acinus .	Emissarius palmes .
Arbor .	Ferabites .
Astaphis .	Fereola .
Brisa .	Flagellum .
Bruscum .	Flos .
Candofocus .	Focaneus palmes .
Capreolus .	Folium .
Caudex .	Frons .
Caulicula .	Fructus .
Cortex .	Frugiperda .
Custos .	Funetum .
Dracones .	Furunculus .
Duramen .	Gemma .

Germen .
Glans .
Gummi .
Labrusca .
Liber .
Malleolus .
Mamma .
Muscus .
Oculus .
Olea .
Omphacium .
Palmes .
Pampinus .
Panicula .
Paxillus ,
Pergula .
Planta .
Racemus ,
Radix .

Ramus .
Resina .
Ridica .
Scopus .
Semen .
Seminium .
Stipes .
Stirps .
Stolones .
Surculus .
Talea .
Termes .
Traduces rami .
Truncus .
Virga .
Viscus .
Vitis .
Viviradix .
Uva .

VII.

Partes herbarum, frumenti, & leguminum.

Acus .
Ala .
Appluda .
Arista .
Bacca .
Balanus .
Calix .
Caulis .
Cicum .
Crena .
Culmus .
Cyma .
Geniculum .
Gluma .

Granum .
Furfur .
Herva .
Hilum .
Lachanum .
Manipulus .
Naucum .
Olus .
Palea .
Scapus .
Siliqua .
Spica .
Stipula .

VIII.

Animalia .

Admissarius .	Damalio .
Agnus .	Equus .
Ambidentes oves .	Grex .
Ancharius .	Hoedus .
Aper .	Hircus .
Apicæ oves .	Ibex .
Aries .	Jumentum .
Armentum .	Juventus .
Asinus .	Lupus .
Bos .	Majalis .
Bubalus .	Mannus .
Buculus .	Mulus .
Burdones .	Ovis .
Caballus .	Pecus .
Canis .	Porcus .
Cantherius .	Pullus .
Capella .	Scrofa .
Capra .	Sus .
Caprea .	Taurus .
Capreolus .	Vacca .
Cervus .	Verres .
Cuniculus .	Vervex .
Curvifrontes .	Vitulus .
Dama .	Urus .

IX.

Instrumenta rustica .

Aquælicium .	Bidens .
Aratrum .	Bipalium .
Batillum .	Bipennis .

Bura.

Bura .
Ciconia .
Crates .
Cribrum .
Culter .
Cylindrus .
Dentale .
Entheca .
Falx .
Falcicula .
Incerniculum .
Infundibulum .
Ligo .

Marra .
Occa .
Pala .
Pavicula .
Pecten .
Rastrum .
Securis .
Tribulum .
Valgium .
Vannus .
Ventilabrum .
Vomer .

X.

Mensura, & limites.

Acna .
Actus .
Arbor .
Arcifinius ager .
Arepennis .
Bes .
Cæsalis lapis .
Cancellatio .
Canon .
Centuria .
Cippus .
Claustrum .
Confines agri .
Decempeda .
Fovea .
Groma .

Jugerum .
Limes .
Maceria .
Modius .
Porca .
Sepes .
Septunx .
Sexcunx .
Sesquijugerum .
Sesquimodius .
Sextarius .
Striga .
Terminus .
Trifinium .
Trimodium .

XI.

Liquores .

Acetum .	Fraces .
Adynamum .	Hepsema .
Amurca .	Lac .
Aqua .	Lora .
Butyrum .	Mel .
Carœnum .	Oleum .
Defrutum .	Sapa .
Fæx .	Temetum .
Floces .	Vinum .

XII.

Instrumenta rusticomusica , & Carmina rusticæ originis .

Arundo .	Fistula .
Avena .	Pandura .
Calamus .	Pandurizo .
Cicuta .	Satyra .
Comoedia .	Syringia .
Drama .	Tibia .
Ecloga .	Utricularius .

XIII.

Vasa , Machinae , & supellex rustica .

Acæna .	Ampulla .
Acrobaticum .	Antlia .
Agolum .	Aqualiculus .
Alveus .	Aquarium .
Amphora .	Armille .

Bacrio .
Cadus .
Carbasinæ crepidæ .
Clitellæ .
Cochlea .
Colum .
Confibula .
Cophinus .
Corbis .
Cortina .
Crates .
Cupa .
Cupella .
Diota .
Dolium .
Fœcariæ sportæ .
Fiscus .
Labrum .
Metreta .

Mola .
Mulctra .
Nebris .
Obba .
Pedum .
Pera .
Pero .
Pertica .
Prælum .
Qualus .
Scirpicula .
Sparus .
Stamen .
Torcular .
Traha .
Vacerra .
Vara .
Vibia .

XIV.

Substentacula .

Adminiculum .	Palus .
Calamentum .	Pedamentum .
Cervus .	Vallus .
Furca .	Vara .
Furcilla .	

XV.

Proscissiones terræ ad Culturam .

Alveati sulci .	Deductorium .
Collicia .	Diacopi .
Commata .	Elices .
Concisura .	Lira .

Porca .

Porca .
Scrobs .
Striga .

Sulcus .
Fovea .

XVI.

Festa, & Sacrificia rustica Ethnicorum.

Ambarvalia .
Ascolia .
Floralia .
Lupercalia .

Palilia .
Robigalia .
Terminalia .
Vinalia .

XVII.

Dii, Deaque rusticorum apud Ethnicos.

Agenora .
Apollo .
Bacchus .
Ceres .
Chloris .
Diana .
Fauni .
Flora .
Lacturfa .
Matura .
Murcia .
Nymphæ .
Pales .
Pallas .
Pan .

Pomona .
Robigus .
Runcina .
Sator .
Saturnus .
Satyri .
Segestia .
Seja .
Silenus .
Silvanus .
Sterculius .
Stimula .
Terminus .
Vacuna .
Vervactor .

XVIII.

Quae sunt culturae infesta.

Araneum.	Eruca.
Afilus.	Phalangium.
Bruchus.	Roratio.
Calamitas.	Rubigo.
Cantharis.	Sideratio.
Carbunculatio.	Solipunga.
Clades.	Strages.
Coriago.	Tabanus.
Cuniculus.	Vermiculatio.
Curgulio.	

XIX.

Quae sunt extra classes.

Acervus.	Falcarii.
Bellum rusticum.	Fimus.
Calamitas.	Fœnum.
Clades.	Frutex.
Cultello, as.	Interordinium.
Cussilares.	Intervallum.
Defrugo.	Jugum.
Defundo.	Labor.
Deglubo.	Lucubratio.
Deliro.	Maturitas.
Diradio.	Meta.
Dispalo.	Quincunx.
Elutrio.	Servilia lex.
Exossatus ager.	Umbraculum.

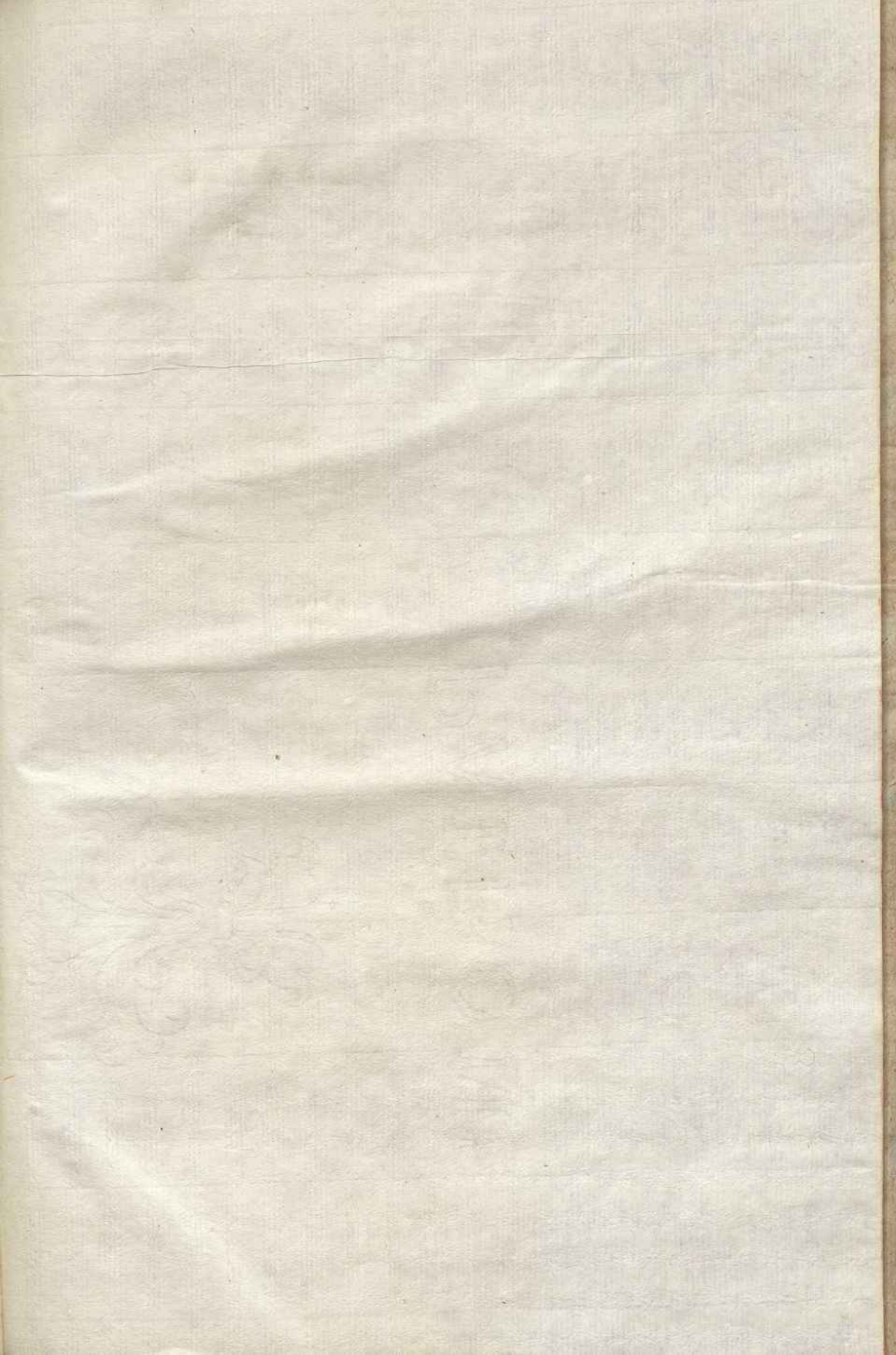
F I N I S.

ERRATA HINC CORRIGE,

P	<i>Ag. 2. lin. 14.</i>	Siculus, Flaccus	Siculus Flaccus
	7.	21. vero	a vero
	10.	30. futile	fictile
	16.	22. , ex memorato	. Ex memorato
	21.	31. nato ,	natos
	28.	11. victisque	vittisque
	40.	28. Qui?	Qui? <i>Staphil.</i>
	65.	24. , jocosæ	. Jocosæ
	101.	2. mapalia	mapalia .
	108.	23. etiam si	etiam si
	109.	32. iteratum	iteratam
	117.	1. virentis	bidentis
	133.	14. , addito	addito ,
	160.	5. justus	justas
	165.	9. hinc	huic
	171.	20. qui	qua
	173.	33. Crete .	Crete ,

FINIS

1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

